

2599

I

KORUMA KAYGISI OLMAYAN BİR GELİŞME VE PLANLAMA KARŞISINDA
YAPISAL BÜTÜNLÜĞÜ BOZULAN ESKİ KENT DOKULARINDA
KORUNACAK ALANLARDAKİ
VE
KIRŞEHİR KENT MERKEZİNDE "ANITLAR ÇEVRESİNDEKİ"
SORUNLARIN TANIMLANMASI

II ~
IX ~
746

Y Ü K S E K L İ S A N S T E Z İ
(ŞEHİR ve BÖLGE PLANLAMA)

AYSUN ÖZKÖSE

Haziran 1987

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Y. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Danışman

T. Doç. DR. NURCAN UTDAS

OMEZ

Sınav Jürisi

Başkan :

Üye

Üye

Bu Tez Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Esaslarına Uygundur.

Verobately

Ö Z E T

Aysun ÖZKÖSE, Y.Lisans Tezi Gazi Üni. Fen Bilimler Enstitüsü

Haziran 1987

Aşağıda özeti bölümler halinde verilen tez, "koruma" kaygısı olmayan bir gelişme ve planlama karşısında yapısal bütünlüğü bozulan eski kentlerde "korunacak alanlar" ile ilgili sorunların tanımlanmasını amaçlamaktadır.

Yukarda sözü edilen sorunların somut inceleme alanı olarak Kırşehir kent merkezinde "Anıtlar Çevresi" seçilmiştir.

Tarihte önemli ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle sürekli dikkatleri üzerine çeken ve çeşitli uygarlıklara sahne olan Kırşehir, özellikle Selçuklular döneminde en parlak günlerini yaşamış; "Türkmen Pazarı"nın kurulduğu yer olması nedeniyle ticari, "Ahilik" in örgütlenme merkezi olması nedeniyle de kültürel yönden dönemin önde gelen kentlerinden biri olmuştur.

Ancak geçmişten günümüze dek gelen; "Celali İsyanları", "Osmanlılar zamanında eski önemini yitirmesi", "Cumhuriyetten sonraki değişimlere ayak uyduramaması", "1937 Depremi", "yoğun iç ve dış göçler" ve "yanlış planlama kararları" gibi kent yapısına dolaylı ya da doğrudan etken olan etmenlerle, tarihi kent dokusu büyük ölçüde değişime uğramıştır.

Kent merkezindeki Ahi Evran Camii, Cacabey Camii, Lale Camii, Alaettin Camii, ve Melikgazi Türbesi gibi anıtsal eserler ile ayakta kalabilen birkaç eski "sokak" örneğinin ait oldukları dönemden getirdikleri "mesaj" ve kentteki "ahilik" kültür geleneğinin etkisinin sürmesi gibi nedenlerle Kırşehir kent merkezi "Anıtlar Çevresi"nde etkisel bir "Kültürel Çevre"den söz etmek mümkündür. Bu özelliği ile "Anıtlar Çevresi", var olan eski kent dokusu öğeleriyle birlikte korunmalı sorunları ortaya çıkarılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

A B S T R A C T

AYSUN ÖZKÖSE MASTER THESSIS GAZI UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE
AND TECHNOLOGY

June 1987

The thesis which is summarized below in sections aims to define the problems concerning "areas to be protected" in ancient cities the structural integrity of which have been destroyed together with development and planing processes giving no consideration to "protection".

"Environs of monuments" in Kırşehir was selected as the area of a case study on the investigation of the above-mentioned problems.

Kırşehir has called perpetual attention to itself throughout its history, being located on important commercial roads and being populated by various civilizations; and enjoyed the most prosperous period especially in seljukid period. It became one of the preeminent commercial and cultural cities, as it was a center where the "Turkoman Bazaar" was established and "Ahilik" was organized.

The historical structure of the city has been altered to a great extent being affected either directly or indirectly by such factors as "Celali Riots" "Losing its previous importance during the ottoman period", "inadaptability to changes brought by the establishment of the Republic", "1937 earthquakes", "internal and external immigration",

and "incorrect planning decisions"

It is possible to talk about an effective "Cultural Environment" within the "Environs of monuments" in Kırşehir because of the survival of the cultural tradition called "Ahilik" and also because of the "message" brought to our day by such monuments as Ahi Evran Mosque, Cacabey Mosque, Lale Mosque, Alaettin Mosque and the tomb of Melikgazi, and several ancient roads which still exist.

Due to its nature, the "Environs of Monuments" has to be preserved together with all the elements it bears belonging to the ancient urban structure; the problems which are faced have to be determined and the necessary measurements must be taken there after accordingly.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının gerçekleşmesinde, ilgi ve anlayışı ile destek olan tez danışmanım Sn. Yrd. Doç. Dr. Nurcan UYDAŞ'a, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Öğretim Üyelerinden Sn. Yrd. Doç. Dr. Erdoğan YAŞLICA'ya, Kırşehir kenti ile ilgili kaynaklara ulaşmada yardımcı olan; Kırşehir Kültür Müdürlüğü ve Kırşehir Belediyesine, çalışmalarım sırasında gösterdiği anlayış ve sabırdan dolayı anneme teşekkürü görev bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	III
ABSTRACT	
TEŞEKKÜR.....	VI
TABLOLARIN LİSTESİ.....	XI
HARİTALARIN LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	XI
PLANLARIN LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	
SORUNUN TANIMLANMASI.....	
I.1. Kent ve Kentleşme.....	4
I.1.a. Tanımlar.....	4
I.1.b. Kentleşmenin Evrimi.....	7
I.2. Anadolu'da Kentleşme	
Giriş.....	12
I.2.a. Anadolu'da Kentleşmenin Evrimi.....	12
I.2.b. Anadolu Kentinin Özellikleri.....	21
Sonuç.....	23
I.3. Koruma.....	29
I.3.a. Korumanın Gereği ve Önemi.....	29
I.3.b. Korumanın Boyutları.....	30
I.3.c. Korunacak Değerlerin Tanımı ve Kapsamı	31
I.3.d. Korunacak Alanlarda Uygulanabilecek Koruma İşlemleri.....	36

VIII

BÖLÜM II

"KORUMA"KAYGISI OLMAYAN BİR GELİŞME VE PLANLAMA KARŞISINDA YAPISAL BÜTÜNLÜĞÜ BOZULAN ESKİ KENTLERDE KORUNACAK ALANLAR İLE İLGİLİ PLANLAMA SORUNLARININ TANIMLANMASI

GİRİŞ

II.1. Eski Kentlerde Planlamanın Evrimi

Giriş.....	46
II.1.a. Birinci Aşama Cumhuriyet Öncesi Dönem	46
II.1.b. İkinci Aşama-1923-1945 Dönemi.....	48
II.1.c. Üçüncü Aşama-1945-1870 Dönemi.....	51
II.1.d. Dördüncü Aşama-1970-1980 Dönemi.....	52
II.1.e. Beşinci Aşama 1980 ve sonrası Dönem..	54
SONUÇ.....	54

II.2. Korunacak Alanlarda Planlama Yöntemi.....

Giriş.....	61
II.2.a. Hazırlık Aşaması.....	62
II.2.b. Bilgi Toplama-Çözümleme Aşaması.....	63
II.2.c. Değerlendirme Aşaması.....	73
II.2.d. Karar Verme Aşaması.....	73
II.2.e. Kesin Plan Aşaması.....	75
II.2.f. Uygulama Aşaması.....	76

II.3. Korunacak Alanlarda Planlama Sürecini Etkileyen Sorunlar

II.3.a. Planlama Sürecini Etkileyen Sorunlar.	78
II.3.b. Korunacak Alanlardaki Planlama Süreci- ni Etkileyen Sorunlar.....	78

II. 4. Korunacak Alanlarda Planlamada göz önünde tutulması gerekli ilkeler

II. 4. a. Planlama Sürecinde Göz Önünde Tutulması Gerekli İlkeler.....	80
II. 4. b. Korunacak Alanlarda, "Koruma Geliştirme Amaçlı" Planlamada Göz Önünde Tutulması Gerekli İlkeler.....	81

BÖLÜM III.

KIRŞEHİR KENTİ

(Monografik İncelenmesi)

GİRİŞ

III. 1. Kırşehir'de Kentleşmenin Evrimi

GİRİŞ.....	86
III. 1. a. Selçuklulardan Önceki Dönem.....	87
III. 1. b. Selçuklulardan Sonraki Dönem.....	89
III. 1. c. Osmanlılar Dönemi.....	91
III. 1. d. Cumhuriyet Dönemi.....	93

III. 2. Kırşehir Kentinde Sosyo-Ekonomik Yapı

III. 2. a. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri.....	95
III. 2. b. Endüstri ve Küçük Endüstri.....	96
III. 2. c. Ticaret Bankacılık.....	98
III. 2. d. Eğitim.....	99
III. 2. e. Sağlık.....	99
III. 2. f. Toplumsal Örgütlenmeler.....	99

III. 3. Kırşehir Kentinde Kültürel Yapı

III. 3. a. Kültürün Tarihsel Toplumsal Evrimi.....	100
--	-----

	<u>Sayfa</u>
III. 3. b. Kültürel Geleneğin Öğeleri.....	100
III. 3. c. Ahilik- (Fütüvvet-Bektaşılık-Babailik) ve Kırşehir.....	102
III. 3. d. Geleneksel Kırşehir Mimarlığı.....	108
III. 3. e. Tarihsel Yapıtlar.....	111
III. 4. Kırşehir Kentinde Mekansal Yapının Gelişimi	115
III. 5. Kırşehir Kentinde Planlamanın Tarihsel Gelişimi ve Kent Dokusuna Etkileri	123
 BÖLÜM IV.	
SONUÇLAR VE TARTIŞMA	
("KORUMA" KAYGISI OLMAYAN BİR GELİŞME VE PLANLAMA KARŞISINDA YAPISAL BÜTÜNLÜĞÜ BOZULAN KIRŞEHİR KENT MERKEZİNDE "ANITLAR ÇEVRESİ"NDEKİ SORUNLARIN TANIMI)	
GİRİŞ	135
IV. 1. Kırşehir Kent Merkezinde Anıtlar Çevresindeki So- runların Ortaya Çıkış Nedenleri	136
IV. 2. Kırşehir Kent Merkezi'nde Anıtlar Çevresindeki So- runlar	138
 BÖLÜM V	
YARGILAR VE ÖNERİLER	141
KAYNAKLAR :	157
EKLER :	
Ek. I. Koruma Geliştirme Amaçlı Planlamada Analitik Çalış- malara Bir Örnek	165
Ek.II. Almanya Batı Berlin "Kreuzberg Kenti", Koruyucu Kent Yenileme Çalışmalarına Bir Örnek	169
ÖZGEÇMİŞ	171

TABLOLAR

<u>No :</u>		<u>Sayfa:</u>
1	Kentleşme Sürecinde Yapısal Değişme Nedenleri.....	20
2	Anadolu Kent Dokusunun Fiziksel Ortam ve Yapı Fiziği Açısından Kritiği	25
3	"Koruma Gerekçeleri" İçin Bir Örnek.....	30
4	ANPB Kentsel Bilgi Toplama Sistemi.....	64

HARİTALAR

<u>No. :</u>		<u>Sayfa</u>
1	Kapadokya Krallığı Döneminde Kırşehir "Mokissos"..	171
2	Tarihte Kırşehir'den Geçen Yollar.....	172
3	19.yy. Sonunda Kırşehir.....	173
4	19.yy. Sonunda Kırşehir.....	174
5	Günümüzde Kırşehir Ulaşım Haritası.....	175

ŞEKİLLER

<u>No :</u>		<u>Sayfa</u>
1	Kent Kavramının Tarih Boyunca Gelişimi	8
2	Türkiye'de 1800'li Yıllardan Sonra Kent Planlama Yaklaşımı Örneği.....	18
3	Anadolu'da Tarla Şekillerindeki Gelişmenin Dişramlarla Gösterilişi.....	26

4	Karacaviran Köyünün (Haymana) Kadastol Planı.....	27
5	Amerika'da İlginç Bir "Rekonstitüsyon" Örneği.....	43
6	Koruma İçerikli Kentsel Yenileme ve Uygulama Aşamalarına Örnek.....	45
7a	İnsan Ölçeğinde Yola Bağlı Mekan Oluşumlarının Sıralanması.....	70
7b	İnsan Ölçeğinde Yola Bağlı Mekan Oluşumlarının Sıralanması.....	71
7c	İnsan Ölçeğinde Yola Bağlı Mekan Oluşumlarının Sıralanması.....	72
8	Kırşehir Kent Merkezi Ahi Evran Çevresi (Foto).....	85
9-10-12	Kırşehir'de Geleneksel Konut Mimarisinden Örnekler (Foto).....	110
11a	Kırşehir'de Bir Kapı Tokmağı Örneği....	110
13-14	Kırşehir'de Alaettin Camii'nden görüşler (Foto).....	114
15-16	Kırşehir'de Lale Cami ve Melik Gazi Türbesinden Görünüşler (Foto).....	114
17-18	Kırşehir Ahi Evren Camii'nden görüşler (Foto).....	114
19-20	Kırşehir Cacabey Camii'nden Görünüşler (Foto).....	114
21-24	50 Yıl Önce Kırşehir Kent Merkezinden Görünüşler (Foto).....	119-121

XIII

25-27	Bugünkü Kırşehir Kent Merkezinden Görünüşler (Foto).....	122
28-31	Bugünkü Kırşehir Anıtlar Çevresinden Görünüşler (Foto).....	140
40-47	Kırşehir'de "Eski Sokaklar" ve Yeni Doku İlişkisi (Foto).....	145
32-34	Kırşehir Kent Merkezinde Caddeler-İnsanlar ve Atarabaları İlişkisi (Foto).....	140
42-44	Kırşehir Cumhuriyet Meydanı (Foto).....	145
35-40	Kırşehir'de Korunması Gerekli Sokaklar.....	144

PLANLAR

<u>No :</u>		<u>Sayfa:</u>
1a.	Osmanlı Döneminde Bursa Hanlar Bölgesi Planı.....	56
1b.	11.6.1982 Onaylı Bursa Yönetim Merkezi ve Çevresi İmar Planı.....	57
IIa.	Manisa 1920.....	58
IIb.	Manisa 1940	59
IIc.	Manisa 1960-1980.....	60
III.	1942 Onaylı (1/1000'den küçültme) Kırşehir Kadastrol Planı.....	129
IVa.	1967 Onaylı (1/5000'den küçültme) Kırşehir Nazım Planı.....	130
IVb.	1967 Onaylı (1/1000'den küçültme) Kırşehir	

	halihazır.....	131
V.	1970 Onaylı (1/5000'den küçültme)Kırşehir Nazım Planı.....	132
VIa.	1985 Onaylı (1/5000'den küçültme)Kırşehir Nazım Planı.....	133
VIb.	1985 Onaylı (1/1000'den küçültme)Kırşehir İmar Planı.....	134
VIIa.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Eski Kent Dokusu Arazi Kullanımı (1/3000).....	149
VIIb.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Eski Kent Dokusu Kat Yükseklikleri ("").....	150
VIIc.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Eski Kent Dokusu Yaya Ulaşım Ağı (1/3000).....	151
VIId.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Eski Kent Dokusu Vistalar (1/3000).....	152
VIIE.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Korunacak-Düzenlenecek Alan ve Sokaklar.....	153
VIIIf.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Ana Ulaşım Aksları (1/3000).....	154
VIIg.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Fotoğraf Anahtarı.....	155
VIII.	Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi Düzenleme Önerisi (1/2000).....	156

G İ R İ Ő

Çalışmanın Amacı ve Varsayımlar:

"Kentlerin gelişim tarihini incelerken, aynı zamanda onun zaman içinde kültürel ve mekansal değişimle birlikte-yıkılması ve değiştirilmesi, "tahribedilmesi" tarihini de incelemiş oluruz. Birbirini kovalayan bu iki karşıt olgu, insanlığa bir yandan en güzel mekanı yaratmak olanağını verirken, diğer yandan da ilk kentsel kuruluşlardan "Hiroşima"nın bombalanmasına dek-7000 senedir -onu değiştirmek ve yıkmak için çözümler, araçlar, gereçler ve yasal yaptırımlar arattırmış ve keşfettirmiştir. (1)

Ülkemizde, özellikle Cumhuriyet'ten sonraki gelişmeye ve değişime koşut olarak, eski kent dokularıda gelişime ve değişime uğramışlardır. Osmanlı'dan sonra yeni bir anlayış temelinde kurulan Cumhuriyet, doğallıkla ilk yıllarda kendinden önceki değerleri yatsıtmış, kendi değerleri ile yepyeni bir ortam yaratmaya çalışmıştır. Bundan büyük ölçüde etkilenen eski kentlerimiz ise gelişmenin yanı sıra fiziksel değişime de uğramışlardır.

"Örneğin küçük bir kentimizi bir baştan ikiye bölen Paris'teki "Şanzelize" ölçeğindeki bir bulvar, kendi iç ilişkileri içinde olgunlaşmış bir kentsel yapının kıyısına, köşesine zorla sıkıştırılan yeni kent gereksinimleri, kentin genel yapısında ve görünüşünde (sluetinde) estetik, kültürel ve işlevsel kaygıdan uzak bir görünüm yaratmıştır.(2a)

İzleyen yıllardaki "koruma" anlayışına koşut olarak, tek tek anıtsal eserler, (genellikle dini amaca hizmet edenler) korunarak çevresi açılmış, bu da onların çevrelerinden soyutlanarak "heykel" niteliği kazanmalarına neden olmuştur.

Ancak tek tek anıtsal değerlere gösterilen "özen", olanaklar ve koşullar gereği eski kent dokularına gösterilememiş, bu dokular gide rek yok olmuştur.

Oysa, içinde yaşanılan çevre; "sokaklar"ı "meydanlar"ı, anıtsal yapıları, sivil mimarlık örnekleri ve bunları kullanan insan ilişkileri ile bir "olgu" olarak görülmelidir. Yapılar; kendi özelliklerinden ve çevreleri ile olan karşılıklı ilişkilerinden dolayı bir "anlam" kazanırlar. Zamanla fiziksel çevrenin değişimi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak bu değişim yapıları çevrelerinden soyutlayarak tek başına bırakmamalıdır.

Biz de, günümüzde giderek yok olan bu tarihi eserlerin ancak çevrelerinde yarattıkları kültürel etki nedeniyle ayakta kalabildiklerini, bir anlamda "kültürel bir çevre" yarattıklarını, bu nedenle anıt eserlerini çevrelerindeki diğer tarihi kentsel unsurlarla birlikte değerlendirmenin ve bunun sonuçlarına göre planlama yapmanın gerektiğine inanmaktayız.

. İnceleme Alanının Seçimi:

Koruma kaygısı olmayan bir gelişme ve planlama karşısında yapısal bütünlüğü bozulan eski kent dokuları ve korunacak alanlardaki sorunların somut inceleme alanı olarak seçilen, Kırşehir kent merkezi, endüstrileşme ve yanlış planlama kararlarıyla, tarihi kentsel bütünlüğü bozulmuş, yazgıları ortak kentlerimizden biridir. Kent ilk çağlardan bu yana Hititler, Frigler, Makedonyalılar, Helenler, Romalılar, Bizanslılar ve Türkler yönetiminde çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmıştır.

Ahi Evran Camii, Cacabey Camii (Medresesi), Lale Camii, Alaettin Camii, Melik Gazi Türbesi ve diğer anıtsal eserlerin ait oldukları dönemdeki "mesaj ileticiliği" ve kentte "ahilik" kültür geleneğinin izlerinin sürmesi nedeniyle, kentte "kültürel bir çevre"den söz etmek mümkündür. Bu çevrenin oluşmasında katkısı olan diğer kentsel öğeler ise; tek tük ayakta kalabilen "eski sokaklar" ve üzerindeki sivil mimarlık örnekleridir.

. Çalışmada İzlenen Yol:

* Bilgi toplama: İlgili kaynakların taranması, harita ve planların incelenmesi.

* Yerinde inceleme - saptama: Elde edilen bilgilerle, çalışma alanının incelenmesi sorunların tesbiti.

* Sorunların, tekrar elde edilen bilgilerle sebep - sonuç ilişkilerine bağlanarak değerlendirilmesi.

* Eldeki veriler ve araştırmaya dayanarak sonuç ve önerilerin geliştirilmesi, olarak özetlenebilir.

* Çalışmaya bu tez kapsamında belki biraz uzun denebilecek ölçüde kent-kentleşme ve Anadolu'daki kentleşme ile başlamanızın nedeni, tarihsel bir gelişim süreci içinde izlenen "eski kent dokuları"nın oluşum ve değişim nedenleriyle, günümüze dek gelebilen değerleri arasında planla-

maya veri olabilecekleri saptamaktır. Bu veriler⁸ arasında ayrıntılı olarak incelenen "görsel açıdan çevresel olanak ve değerlerin saptanabilmesi" için ise; YÜREKLİ, F. (3) ile ÜZERDİM, B. (4) nin çalışmaları, konuyu kuramsal olarak geliştirmemize katkıları olmuştur.

* Çalışmada bilgi toplamada karşılaşılan güçlükler arasında en önemlisi olarak-ülkemizde "arşivleme" konusundaki yetersizliklerden dolayı-ilk kaynağa ulaşmadaki güçlükler gösterilebilir.

BÖLÜM 1

SORUNUN TANIMLANMASI

I. 1. KENT VE KENTLEŞME :

I. 1.a. Tanımlar

Konuya öncelikle "yerleşme" tanımlarını vermekle girmek istiyoruz. "İnsanlar topluca yaşadıkları yerlerde çalışır, dinlenir ve bir yerden kalkıp başka yerlere giderler. (5) Bu tür yaşama yerlerine genelde "yerleşme" ya da daha açık bir deyişle -insan yerleşmeleri- denilmektedir. Planlama dilinde ise yerleşmeler "Belirli bir fiziksel çevrede yer alan insan topluluklarının özdeksel (=maddi) ve tinsel (=manevi) bağlantılarla bağlandığı tarihi bir varlık olarak" (6) tanımlanmıştır.

"Eski çağlardan bu yana çeşitli zaman dilimlerinde insan topluluklarının örgütlenme, üretim, yoğaltım (=tüketim) ilişkileri ve teknolojik yapılarına, kısacası toplumsal-ekonomik ve kültürel yapı özelliklerine bağlı olarak farklı yerleşim tiplerini oluşturdıkları bilinmektedir." (7) yerleşme alanlarının bu farklılıkları genelde kırsal ve kentsel yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır.

"Yaygın olan anlayışa göre kırsal yerleşmeler, küçük nüfuslu ve sosyo-ekonomik yapıda, tarımsal niteliği ağır basan yerleşmelerdir." (8)

"Bir yerleşme birimine kent denilebilmesi ise, o birimde tarım dışı üretimin ağırlık kazanmasına, üretim araçlarının ve dolaşısıyla nüfusun yoğunlaşmasına, bir örnek olmama ve bütünleşme derecelerinin yükselmiş bulunmasına bağlıdır. Türkiye'de çeşitli kentleşme araştırmalarında, nüfusun 10.000'i ya da 20.000'i aşmış bulunan yerleşme birimleri kent (şehir) olarak benimsenmektedir." (9)

Bir diğer yaklaşımla da "insan topluluklarının kendi koydukları kurallara uyarak bir arada yaşamaya başladıkları ilk alanlar kent olmuştur-İnsanoğlu çağlar boyunca serbest yaşadığı bir çevreden kurtulmak ve 'organize' bir yaşam ortamı yaratmak için çalışmış ve kenti kurmuştur" (10) denilmektedir.

"Bu yaşamada iç içe geçmiş ve tamamen kaynaşmış bir bağıntılar ağı vardır ki bu bağlar sayesinde kent yaşamı diyebileceğimiz özel bir düzen kurulur. Aile için konut ve çevresi ne ise toplumlar içinde "kent" o'dur." (11)

Günümüzde eş anlamlı olarak kullanılmakta olan "kent" ve "şehir" kavramları COULANGES, F.nin "İlk Batı Kentleri Nasıl Kuruldu" adlı yazısında ise şöyle tanımlanmaktaydı: "Şehir (Cite) ve Kent (Ville), eskilerin dilinde eş anlamlı kullanılmazdı. Şehir, ailelerin ve kabilelerin dinsel ve siyasal birliğini anlatırdı; kent ise bu birliğin toplanma yeri, ocağı ve en önemlisi kutsal ayın yeri idi" (2b) Yine aynı yazıda ilk batı kentleri ile günümüz kentleri arasındaki fark şöyle vurgulanmaktadır: "Eskiler kentleri kurmak için çok zaman harcamazlardı. Yapılar ve insanlar, sayıca artsın diye beklenmezdi. Bir kent, bir seferde kurulurdu, tümü birgün içinde. Ancak, özellikle şehrin oluşturulmuş olması gerekiyordu. Bu da işin en zahmetli ve çoğunlukla en çok zaman alan kısmı oluyordu. Kentin kuruluşu her zaman dinsel bir anlam taşırdı aynı zamanda" (2b)

Günümüzde geniş kapsamlı bir tanımlama ise; "kent (es.t şehir) (Alm:Stadt) (Fr:Ville) (İng:City): sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimse- nin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi" (13) olarak yapılmaktadır.

"Kent" kavramıyla ilgili yukarda yapılan tanımların dışında 'kent'i bir "yapısal dizge" olarak yorumlayan görüşler bulunmaktadır. (12) Bu görüşün öncülerinden Roland BARTHES 'kent'i bir "söylev", bir "dil" olarak yorumlamaktadır. "Barthes'ın sözleri özellikle korunması amaçlanan kent için, yani endüstri devrimi öncesinin, tarımsal dönemin kenti için geçerlidir. Gerçekten de tarımsal dönem kenti, dilbilimcilerin, yapısalcılarının tanımladıkları anlamıyla bir yapı (structure) ya da başka bir anlatımla dizge (systeme) oluşturur.....'yapı'nın ayrıca özelliklerinden ilki toplumsallığıdır. Toplumsal niteliyesi 'yapı'nın toplum içinde ortaya çıktığını, bireyleri aştığını belirtir. Bireylerin uzlaşmasına karşın, bireyin tek başına oluşturamayacağı, biçimlendiremeyeceği bir kuruluştur 'yapı', Geleneksel kent, 'yapı'nın bu özelliğini doğrular; tarımsal dönemin kent tasarımcısı yoktur.

Kentsel yapı' oluşumuyla, var oluşuyla 'bilinçdışı' dır. Kentsel yapı kenti oluşturan tek tek unsurlar değil bu unsurların oluşturduğu bir 'dizge' dir. Kentsel yapıyı oluşturan öğelerin, kentsel dizge bağlamında kendi başlarına bir değeri yoktur. Ancak dizge içinde belirli bir yer tuttukları için değer kazanırlar. Bu yüzden kentsel yapı bağıntılardan oluşan bir denge durumundadır. Bir öğenin değişmesiyle, bütün 'dizge' değişir. Görüldüğü gibi kentsel yapının temel özelliği bütünselliktir ve bu bütünsellik öğelerin toplamına, yığınının indirgenemez. Bu yüzden tarihsel kentte korunması gereken tek tek birim öğeler değil, öğeler arasındaki zorunlu ilişkilerden doğan bir bütündür. Tarihsel kenti 'bütünsel bir yapı', bütünsel bir kuruluş olarak görmek 'koruma' kararlarını da doğru olarak yönlendirecektir. Böylece bir bakışta tek birim öğeye ilişkin estetik değerler, korumayı belirleyen temel yönlendirici olacaktır. Çünkü korunması amaçlanan birim öğeler değil, öğelerin örgütlenme mantığıdır. Kentsel yapı öğelerinin örgütlenme mantığını, ilişkiler düzenini korumak, bu düzeni kavramayı zorunlu kılar. Bu ise öğeler arasındaki dizim (syntaxe), eklemlenme (articulation) ilişkilerin çözümlenmesiyle olanaklıdır. Kente kimliğini veren "anıtlar" yani kentin "simgeler dağırısı" da yine bu bütün içinde belirli bir anlamlandırma düzeyi oluştururlar. Yapısal bütünlüğü bozulmuş kentte, anıtın da simgesel ve kimlik verici özelliği ortadan kalkar. (2c)

Kent kavramına bakış açısını ortaya koyduktan sonra şimdi 'kentleşme' nin tanımlarını vermek istiyoruz! "Kentleşme dar anlamında, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde ise doğurganlık eğilimleri azaldığından, 'kentleşme' daha çok köylerden kentlere olan nüfus hareketleri ile beslenir. Yani kentleşmenin dar anlamındaki tanımı "demografik" nitelik kazanır. (14) Oysa kentleşme olgusu yalnız bir nüfus hareketi değil, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerden doğar. Bu nedenle kentleşmenin ekonomik toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan geniş bir anlamda tanımı belki şudur: "Kentleşme (es.t.şehirleşme) (Alm: Stadte bauliche, Erschreung Landlicher Gabierte, Urbanisierung) (Fr. Urbanisation) (İng. Urbanization): Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan

bir nüfus birikimi süresi (13)

I. 1. b. Kentleşmenin Evrimi

Tarihçilerle toplumbilimciler, kentlerin ortaya çıkışına, uygarlıkların doğuşu gözü ile bakarlar. (14) Hatta aşağıdaki "etimolojik" bir çözümleme ile 'uygarlık' ve 'kentleşme'nin ilişkisi ortaya konulmuştur:

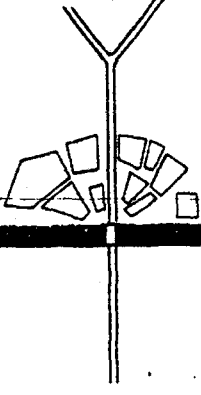
"Kent-Medine-City-Cité
Kentli-Medeni-Civil (ized)-Civilisè

Medeniyet-Civilization-Civilisation" (15) Bu ise; "Civilization yani uygarlık, 'kentleşme' anlamına gelmektedir. Nitekim "Medeniyet" sözcüğündeki Medina, kent, kasaba sözcüğünden türemiştir. Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi bir kavmin kentleşmeye başlaması yani göçebelikten ayrılıp, tarımsal üretime geçmesi ve tarım alanının yakınında yerleşmesi, bir "kent" kurması yani "uygarlaşmasıdır" (16) şeklinde açıklanmaktadır.

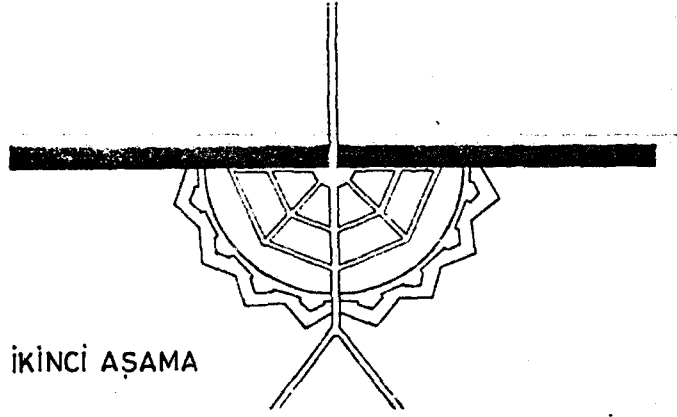
Kentleşmenin ortaya çıkışını ortaya koyduktan sonra şimdi kentleşmenin aşamalarından söz etmek istiyoruz. Başlangıcından günümüze insanlık tarihinin gelişme çizgisi kabaca incelenirse; sosyo-ekonomik çevrenin fizik çevreye dönüştüğü ve tarih boyunca kent kavramının, fizik mekanda gelişimi (kentleşme) nın dört aşamadan geçtiği görülür. (15) Bu konu için (bkz. Şekil 1)

. Birinci Aşama: Ana niteliği "yaşantının sürdürülmesi" olarak özetlenebilen, insanın salt beslenme, devinim ve buna bağlı olarak ulaşım gereksinimini karşılamak için yaptığı yerleşmelerdir. (15) Bu yerleşmelerde; tarımın günlük ekonomiyi düzenlemesi, toplulukların belirli yaşama düzenine girmesi, çok önemli bir oluş, devrim olarak nitelenmektedir. Öyle ki 'avcılığın' M.Ö. 1.500'lerde çok az yerde 'yaşama yolu' olmasına karşılık; tarıma dayanan ekonomilerin gelişmesi ile kentleşmeye doğru bir gidiş belirmektedir. Ama yine de gerçek anlamda kentleşmeyi görebilmek için daha yüzyılların geçmesini beklemek gerekmiştir. İlk gerçek kentler M.Ö. 3000'de Doğu Mezopotamya'da Dicle ve Fırat vadileri arasında görülmüştür. Özellikle toplulukların tarıma çok elverişli buldukları bu topraklarda su toplama ve dağıtımının düzenlenmesi, yazının bulunuşu, hayvanlarla çekilen taşıt araçlarının kullanılması ile ilkel ticaretin başladığı Sümer ve Akad uygarlıklarında; Eridu, Erek, Lagaş, Kiş ve Ur gibi bazı kentlerin kurulduğu görülmektedir. Aynı dönemde Nil va-

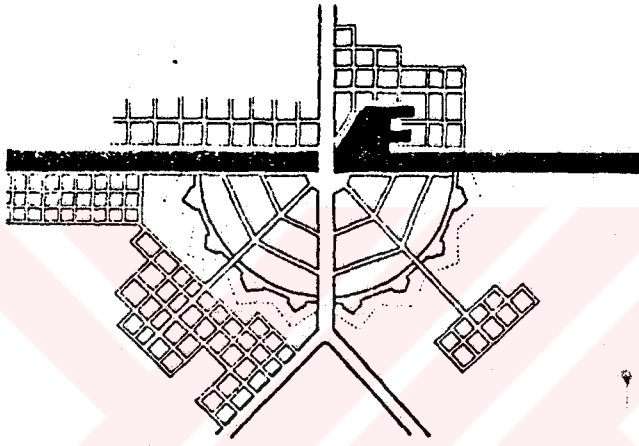
"KENT" KAVRAMININ TARİH BOYUNCA GELİŞİMİ

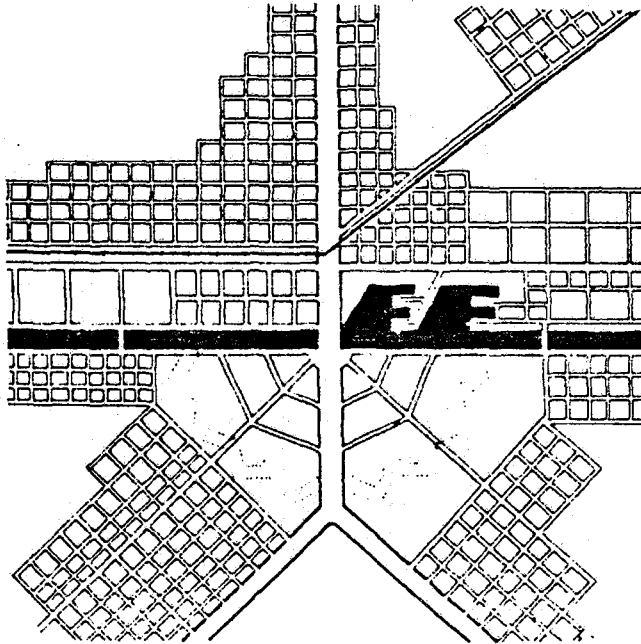
BİRİNCİ AŞAMA

İKİNCİ AŞAMA

ÜÇÜNCÜ AŞAMA

DÖRDÜNCÜ AŞAMA

disinde, M.Ö. 2.500'de Mohenjodaro Haroppa; M.Ö. 1.500'de Çin'de Sarı Nehir yöresinde Anyang kentinin kurulduğu arkeolojik araştırmalar sonucu anlaşılmıştır. Yeryüzünün diğer bölgelerinde de örneğin; Orta Amerika'da Maya, Zapotek, Mikstek, Aztek uygarlıklarında olduğu gibi "kentleşme" ye başlanmıştır. (17) Bütün bu çeşitli bölgelerindeki kentleşmelerin ortak yönü: "Hemen hemen hepsinin bir su kaynağı çevresinde kurulması, dini ve politik yönetimin tek kişide toplanması, asil ve hizmet sınıflarının oluşu, kentin kendi düzeni içinde birtakım alt bölgelere ayrılması (Merkezde dinsel ve yönetsel yapılar, sonra üretim ve ticaret evleri, daha dışta da çiftlikle uğraşanların evleri) sayılabilir." (17) İngiliz Arkeoloğu G.CHİLDE, kentlerde beliren bu sosyal yapı nedeniyle, "kentleşme devrimini "doğrudan doğruya" tarım devrimine bağlamaktadır." (17)

. İkinci Aşama: Belirgin özellikleri "din, yaşantı ve savunma" diye özetlenebilen ortaçağ denilen dönemdir. Bu aşamada 'din', ilk aşamadaki yaşantının sürdürülmesi etmenini geriye itmiş, toplum yobazlık düzeyinde bir din kavramına ulaştırılmıştır. Bu ise fiziksel mekana kent çevre duvarları, surlar, asilzadelerin şato ve kaleleri, dinsel kişilerin kilise ve anıtları biçiminde yansımıştır. (15) "Ortaçağın surlarla çevrili kentleri bir yandan savunma gereksinimlerinin, öte yandan da güzel görünme kaygusunun etkisiyle içlerine kapanık kentler olmuşlardır. Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler ya da tümüyle ekonomik işlevler egemendi" (14) Ortaçağa egemen olan ekonomik düzen "feodalizm" olarak nitelendirilmektedir. Ve KIRAY. M, bunu şöyle yorumlamaktadır: "Feodal toplumlarda kentler 'pazar' ve 'değişim' merkezleridir. El sanatlarının ve zanaatkarların toplandığı, çeşitli eşyanın "uzvi" enerji ile (buhar veya elektrik enerjisi ile değil de insan ve hayvan enerjisi ile) üretildiği yerlerdir. Ekonomik yaşam bakımından çok az bölünme ve özelleşme vardır. Aynı sınırlı farklılaşma sosyal tabakalaşmada da görülür. "Feodal kentler" in mekanda aldığı şekil de toplumun sosyal düzenine uygundur. Sokaklar yalnız insanların ve hayvanların geçmesine izin verecek şekilde dar ve kıvrıntılıdır. Yapılar alçak ve sıkışık. Sert bir sosyal ayırım (segregation) vardır. Bu durum birbirinden ayrı etnik grup mahalleleri ya da çeşitli zanaatkarların; bakırcılar demirciler, yemeniciler gibi ayrı kısımlarda yerleşmesi şeklinde kendisini gösterir. Kentte istenmeyen unsurlar ve yeni göçenler kentin dış mahallelerine

itilmiştir. Bu sert ayrımlara karşın toprak kullanma şekillerinde gerçek bir farklılaşma ve özelleşme yoktur. Konutlar aynı zamanda işyeri; dinsel yapılar eğitim hatta dışveriş merkezi işlevini görür. Ayrıca iş bölgeleri, konut bölgelerinden ayrılmamış, konut bölgeleri de "feodal" toplumun sınırlı sosyal tabakalaşmasına uyarak kendi içinde farklılaşmamıştır." (17) Bu dönemdeki kent dokusunu CLADUEL, P, "Şehirler" adlı eserinde şöyle tanımlamaktadır: "Çin şehirlerinin sokakları, sıralar şeklinde yürümeye alışmış bir halka göre yapılmış; başı olmayan ve sonu belirsiz sıralarda her birey yerini alır, bir yanlarından patlamış sepetlere benzeyen evlerde mallarla birlikte, karmakarışık uyuyan ev sakinleri, bu evler arasında gerçekleştirmişler aralıkları". (2d) SAARINEN, E ise Ortaçağ sokakları için "Herhangi bir sokak, var olan ulaşım olanakları için bağlantı yoludur. Ortaçağda tek ulaşım şekli yaya yürümek olduğundan sokakların yapılışı ona uygun düzensizliği, samimiliği yansıtıyordu" demektedir.

Ortaçağdaki İslâm dininin etkisi altındaki toplumların kent dokuları için ise "Aynı devirde Avrupa'daki gelişme dışında Orta-doğuda birçok batılı yazarın ya hiç söz etmediği ya da bir kaç satırla değinmekle yetindikleri büyük İslâm İmparatorluğu, yeni toprakları ele geçirerek askeri ve yönetsel kentler kuruyorlardı. Bu imparatorluğun Hindistan'dan İspanya'ya dek uzanan geniş topraklarında gelişen kentlerde, merkezde camiler ve pazarlar bulunuyordu. Evler içe dönük uyumlu bir doku gösterirken; dar, karışık dolanan ve yer yer küçük meydancıklardan oluşan yol düzeni 2. derecede kalıyordu. Bu kentlerin havadan görünüşü göçebe "kavim"lerin gezileri sırasındaki düzensiz durumunu andırıyordu. Tıpkı bir saldırganı bekleyen, bir atlı grubu gibi". (18)

. Üçüncü Aşama: İnsanlık tarihinde üçüncü önemli ve büyük aşama "Endüstri Devrimi" aşamasıdır. 19.yüzyılda "Endüstri Devrimi" denen oluş, yeni güç kaynaklarının (kömür, buhar, petrol, elektrik) insanların elinde inanılmaz sonuçlar yaratması ile başdöndürücü bir hızla gelişen Avrupa'nın kuzeybatısında ekonomik gelişmenin yanı sıra gerçek bir kentleşmenin başlangıcını ortaya çıkarmıştır. Endüstrileşme ile birlikte tarımda yeni üretim yöntemleri, besinlerin korunma ve saklanma yolları, taşın ve haberleşmede yenilikler, temiz ve pis su toplama ve dağıtma yollarındaki düzeltilmeler, sağlık kurallarına uyuş, doğum ve ölüm oranlarındaki nüfus artışını etki-

lemesi, kentsel düzenin hızla gelişmesine yol açtı. "Endüstri devrimi, buharın ortaya çıkması ile treni-tren yolunu, fabrikaların kurulması ile işçi sınıfını ve buna bağlı olarak işçi konutu sorununu vb. türdeki olguları etkilemiş ve bunların fiziksel çevreyi değiştirmelerine neden olmuştur. Ortaçağ kentinin surları dışına taşan kent, işçi mahalleleri ve fabrikalarda genişleyip büyümeye başlamıştır ki bu toplumsal gelişimin fiziksel mekana yansıyan ilginç bir yönüdür." (15) "Endüstri devriminin başlangıcında kentlerin ekonomik yapısında rol oynayan ögeler, kent soylular (burjuvalar), tüccar ve bankacılarıdır. Gelişen bir ticaret yaşamıyla endüstri öncesi bir dönemin izlerini taşıyan "zanaatlar" bütünleşebilmişti. Bununla birlikte, endüstri devrimi, yani makineleşme ve ussallaşmanın sistemli (düzenli) bir biçimde ve geniş ölçüde endüstride uygulanması ve düşünce ve davranışların bu yeni "kapitalist" üretim biçiminin isterlerine uydurulmaya başlanması, geleneksel kent yapısını sarsmaya, değiştirmeye ön ayak oldu. Tüm endüstri dalları eski kentlerin dışında, enerji kaynakları, ulaşım araştırmaları, hammadde kaynakları ve insan gücü arzının ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi tercih etti. Fabrikalar yakınında endüstri kapitalizminin simgesi olan işçi kentleri doğdu. Şu halde endüstri devrimi sonrasında, "kentleşme" "endüstrileşmenin" bir yan ürünü olarak görünür. Bu özel koşullarda endüstrileşme ve kentleşme ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı olaylardır." (14)

. Dördüncü Aşama: Günümüze dek süre gelen son aşamada ise, insan fizik gücünün ötesindeki yeteneklerini zorlamaya, düşünce yeteneğini egemen kılmak üzere çaba göstermeye başlamıştır. Teknolojinin gelişimi, makineleşme giderek "Otomasyon" çağını açmış ve insan bu uygarlık düzeyine ulaşınca dek hayvana yada hemcinsleri olan kölelere yaptırdığı işler için "makine"yi kullanmaya başlamıştır. Bugün otomasyon (elektronik beyin) çağının kendi içindeki aşaması olan "uzay çağı"na ulaşmış bulunmaktayız. Bu çok hızlı gelişimin fiziksel belirtileri 'büyükşehir, metropol'lerdir ve çok daha büyük kentler (megapolis) ve ardarda kent dizilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu çağın bir belirgin özelliği "gelişmiş ülkelerde hizmet kesiminin giderek "endüstri" kesimini geride bırakmasıdır. Diğer bir deyimle diğer aşamalarda "fizik gücü" ile çalışmakta olan insanların sayıları azalmakta yerlerini "makinelere" almaktadır. Karşıt olarak kafa gücüyle çalışanların (örneğin servis kesimi) sayıları artmak-

tadır. Dolayısıyla birey, örgütlenme ve yönetme, kurumları akılcı bir biçimde işletme yeteneklerini kazanmağa başlamıştır. Özetlersek son aşamanın belirgin etmeninin "yöneticilik-işletmecilik" olduğu söylenebilir." (15)

"İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda az gelişmiş ülkelerde kentsel gelişme hızı çok gelişmiş olanları geçmiş, hatta onların geçmişte ulaştıkları yıllık en fazla gelişmede de fazla bir orana ulaşmıştır. Bugün için az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere göre gecikmiş olmalarının nedenlerini; tarımın yeni yeni "makinleşmekte" oluşu, insan gücünün diğer iş alanlarına geçebilmeleri, ekonomik zorunluluklar, kırsal itimi-kentin çekimi, yüksek doğurganlıktan çok daha az olan ölüm oranının dengelenmesi gibi toplumsal oluşlarda bulmak gerekir. (17)

I. 2. ANADOLUDA KENTLEŞME

GİRİŞ:

Anadolu'da özel olarak bir kentin, kentleşme sürecini ve özelliklerini ortaya koyarken, bu genelde tüm Anadolu'nun kentleşmesinden ve kentleşmenin yarattığı özelliklerden ayrı düşünülemez. Bu nedenle Kırşehir'deki kentleşmenin geçirdiği aşamalar ve bunun mekansal boyutlarını ele almadan önce; Anadolu'daki kentleşme, tarihi gelişim sürecinde incelenmeye ve özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

"Anadolu, tarihi bakımdan çok önemli bir uygarlık merkezidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun endüstri devrimi öncesinin en ileri devletlerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak ülke, uzun ve köklü bir kentsel geleneğe sahiptir. Böylece, Türkiye'nin kentlerini ele alırken biryandan geçmişten gelmiş mirası göz önünde tutmak, öte yandan ülkenin endüstri devrimine katılmadığı, fakat endüstrileşen ülkeler tarafından etkilendiği gerçeğini göz önünde tutmak gerekir." (19)

I. 2. a. Anadolu'da Kentleşmenin Evrimi

• Türklerden Önce: Hakkında tarihi ve arkeolojik verilere sahip olduğumuz erken yerleşmelere sahip ülkeler arasında, Anadolu en eskilerden biridir. Anadolu'da ilk kez M.Ö. 7000'lerde 'Çatalhöyük'te görülen Neolitik köylerden sonra, ilk gerçek kentlerin ortaya çıkması M.Ö. 2500-2000 yıllarında Erken Bronz dönemlerine

rastlamaktadır. Bu dönem kentlerin özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

- ". Tarıma dayalı önemli bir artı ürün birikimi olması,
 - . Başta kralın bulunduğu bir sosyal tabakalaşma ve iş bölümünün varlığı,
 - . Kral'ın denetiminde de olsa dış ticaretin varlığı,
 - . Matematik ve diğer bilimsel gelişmeler,
 - . Yerleşmeyi çevreleyen bir kent duvarının bulunması,
- En az 9000-5000 nüfusun yoğun biçimde yerleşmiş olması"
- (23) dir.

M.Ö. 2500 yıllarına rastlayan Truva II.nin, yukarda tüm özellikleri taşıyan ilk Anadolu kentlerinden biri olduğu bilinmektedir, daha sonra Anadolu'da sırasıyla Asurlular (M.Ö. 2000-1500), Hititler (M.Ö. 1800-1200), Frigler (M.Ö. 1200-700) göçler yoluyla kent devletleri kurmuşlardır. Anadolu'da pazar ekonomisinin gelişmesi ise, ilk kez M.Ö. 300'den sonra "ege göçleri" ile batıdan Anadolu'ya yerleşen kavimlerin önce köyler kurması ve topoğrafik yapıya uygun olarak her alanda üretimde 'özelleşmesiyle' başladı. (zeytin-cilik, hayvancılık, tahıl üretimi, bağ ve bahçelik) Bu alt bölgeler arasında deniz yoluyla yoğun bir ticaret ilişkisi kuruldu. Sonra bu alt bölgelerin gelişmesiyle Yunan kent devletleri (polisler) oluşmuştur. Pazar ilişkilerinin gelişmesi sonucunda ise (M.Ö.700-1000) Yunan kolonileri kurulmuştur. Daha sonra Pers istilasıyla kentlerin yıkılması ve yeniden kurulması dönemi izlenmektedir. (M.Ö. 500-400) 'Anadolu' nun geniş ölçüde 'kentleşmesi' ise İskender'den sonra ve Roma egemenliği sırasında görülmektedir." (20)

Romalılar tarafından ele geçirilen topraklarda Greko-Romen ideali yaymak için yeni yerleşme yerleri kurulurken, Anadolu gibi köklü yerleşme geleneğine sahip olan bir coğrafi alanda yer alan kentler büyük ölçüde ekonomik gelişme ve büyüme göstermişlerdir. Bergama, Efes, Perge, Side, Heraklia bu şekilde gelişmiş kentlerdir. "Orta Bizans devrinde bu kentlerin tümüyle ortadan kalktığı söylenemez." (20)

Bizans'ın doğu ile yoğun ticaret ilişkileri içinde olması nedeniyle Anadolu'da önemli ticaret yollarının üzerinde bulunan kentler ise, 7.yüzyıldan başlayarak, askeri önemlerinin yanı sıra önemli ticaret kentleri olarak görülmektedir. Bu nedenle 7.yy.dan

10.yy.a kadar, Anadolu'daki Bizans dönemi kentleri pazar ekonomisi gelişmiş, örgütlü bir üretim yapısı ve ekonomik yaşantısı ile önem kazanmış kentler durumuna gelmiştir. Kültürel dönüşüm açısından ele alındığında bu kentler 10.yy.da 'hristiyanlaşma' sürecini tamamlamışlardır. Bu konudaki en önemli örneklerden biri de Ankara kentidir. (23)

. Türklerden Sonra: 11.yy.da Akdeniz ve Doğu ticaretindeki üstünlüklerini Venedikli, Pire'li ve Cenova'lı tüccarlara kaptıran Bizans'ın Anadolu'da da büyük topraklar kaybetmesi üzerine üretimin düşmesi, can ve mal güvenliğinin ortadan kalkması, salgın hastalık gibi nedenlerle, büyük bir ekonomik çöküntü içine girmişlerdir. Bu dönemde sürekli akınlar yapan Selçuklular, 11.yy. son çeyreğinde büyük bir hızla Anadolu'ya yayıldılar ve özellikle kırsal alana egemen oldular.

."Anadolu'nun kentleşmesinde"bir yandan; tarımdan elde edilen artık ürünü pazarlayabilmek amacıyla kentlerin, kolonilerin kurulmasını, diğer yandan göçler ve 'istilalar' yolu ile kentlerin yıkılmasını, ardından yeni toplumlar tarafından yeniden kurulmasını izlemekteyiz. Aynı gelişimle Selçuklu Türkleri Anadolu'yu ele geçirmişlerdir. KUBAN, D bu dönemi şöyle yorumlamaktadır. "11.yy.dan sonra bu bin yıllık kentler ülkesi, çok kuvvetli "göçebe" eğilimleri olan bir toplumun eline geçip,Türkler Anadolu'nun çevresine kendi damgalarını vurunca eski kentlerin yapısal gelişmesine egemen olmuş eğilimler ortadan silinmiş oldu. Gerçekten de bugünün Anadolu kenti, bir İyonya kenti görüntüsünün hemen hemen karşı kutbundadır. Bu kentlerde her zaman Hitit, Hellenistik, Romalı veya Bizanslı espriyi yakalamak mümkün olabilir. Fakat Türk devri, kendisinden öncekilerin izlerini silecek kadar uzun sürmüş ve eski devirlerden beri süregelen gelişmeleri bulmak, bazı ayrıntılar dışında, hemen hemen olanaksız duruma gelmiştir." (20)

"Türkler tarafından Anadolu'da kurulmuş büyük kentler çok değildir. Ancak bugün eski yerleşmeler üzerinde kentlerle, Türkler tarafından kurulmuş olanlar arasında, herhangi bir yapısal fark bulunmamaktadır. Türk kenti eski veya yeni, her bölgede benzer bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır." (21)

Anadolu'nun Bizans egemenliğinden, Selçuklu egemenliğindeki Türk kentine dönüşmesi aşağıdaki gelişmelerle gerçekleşmiştir.

."Eski kentlerin yeniden gelişme sürecine girişi ve yeni bir doku kazanmaya başlaması,

. Eski kentlerin yanı sıra yeni kentlerin kurulmaya başlaması,

. Türklerin büyük bir kesimi olan konar-göçerlerin, kentlerde yerleşmeye başlaması,

. Türk Ahi-Esnaf kurulmasının kentlerde ticaret ve endüstriyi örgütlendirmesi ve kent topluluğunun elinde ve denetiminde bulunması,

. Devletin ileri gelenlerinin hayır kurumları kurarak, vakıf sistemleri yardımıyla bu kuruluşların kurucuları ve ileri gelenlerinin buralara yerleşmesi"dir. (22), (24), (25)

13.yy. başlarında Moğol hükümdarı Cengiz'den kaçan Türkistan ve Harzem bölgesinin esnaf ve zanaatkârlarının çoğu Anadolu Selçuklu ülkesine sığınmaları Anadolu'nun ekonomik ve sosyal yaşantısında büyük değişmeye neden olmuştur. O zamana dek çoğu göçebe olan Türk halkı arasında bu dönemde hızlı bir kentleşme hareketi görülmektedir. Buna koşut olarak kurulan 'ahi örgütleri' geliştirdikleri önlemlerle Türk-müslüman halkın, önceleri tümüyle Rumların elindeki kentlerdeki üretim eylemlerine katılmalarını sağlamıştır. Bu dönemde geliştirilen ana kurallar daha sonra Osmanlı döneminde kurulan "esnaf loncaları"nın temelini oluşturmuştur.

" Bu dönemde Anadolu kentinin fiziksel gelişmesi önceki dönemden kalma kent surlarının dışında olmuştur. Sur dışına çıkmanın ilk aşaması 13. ve 14.yy.larda, ticaret ve zenaatle ilgili eylemlerin, surların düzlükten geçen kervan yoluna en kolay bağlantı sağlayan kapısının hemen dışında, kaleyi kervan yoluna bağlayan yol üzerinde, "pazar yeri" işlevi gören bir meydan çevresinde yoğunlaşması biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu meydan çevresinde yapılan Ulu Camii (Cuma Camisi), çeşme, ticaretin gelişmesinin koşutu olarak ortaya çıkan "arasta" türü yapılarla, kentlerin çevresinde yeni gelenlerin oluşturduğu mahalleler surların dışındaki yeni yerleşim alanları oluşturulmuştur." (23) Ve böylece "Osmanlı kenti"nin çekirdekleri ortaya çıkmıştır.

Anadolu'nun kentleşmesinde Selçuklular ve Beylikler devri-

nin özel bir önemi vardır. Selçukluların Anadolu'nun kentleşmesi'ndeki önemini CEZAR, M. şöyle yorumlamıştır: "Orta Asya kültür verilerini İran üzerinden batıya taşıyan, bu taşıma sırasında Orta Asya-Yakın Doğu Kültür kucaklaşmasının iyice gerçekleşmesine, bu kucaklaşma ile birtakım bileşimlere gidilmesine, bu bileşimlerde Türklerin politik açıya 'münhasır' kalmayan özel bir yere sahip olmasına yol açan Selçuklulardır. Selçuklulardan sonra Anadolu'da Türk toplum ve kültür ve kültür gücü Osmanlılık bayrağı altında yeni bir atılım gösterirken dayandığı temel, Selçuklularla Türkleşmiş olan "Anadolu" idi." (21)

. Osmanlılar Dönemi: Selçuklulardan sonra Osmanlıların Anadolu'daki etkinlikleri ise: "Anadolu kentinin sur dışında yeni mahalleler kurulması yoluyla büyümesi Osmanlı döneminde de sürdü. Selçuklular dağılma döneminden sonra Anadolu'da yeniden siyasal birliği kuran Osmanlılar, bölgeler arası ticaretin güvenliğini sağlayarak kentsel üretim için pazar olanaklarını geliştirdiler. 15.yy.dan 16.yy. sonuna kadar geçen süre içinde kentlerde bir yandan inşa edilen "bedesten ve hanlar" ın sayıları artarken, diğer yandan 'mahalle' sayıları da artış göstermiş kentlerin mekansal yapısı ve artan kent nüfusu 17.yy. başlarında ulaştığı denge noktasını 19.yy. sonuna dek uzun bir süre korumuştur. " (22) diye açıklanmaktadır.

Anadolu'nun kentleşmesinde sosyal ve ticari kurumların önemli katkısı büyük olmuştur. "Gerek Selçuklular, gerekse Osmanlılar döneminde Türklerin eline geçtikten sonra, Anadolu kendine özgü bir düzen yaratmıştır. Bir yandan Vakıflar, öte yandan Loncalar, tarikatlar, esnaf sınıfının varlığı kentlerde yönetim açısından, hizmetler açısından oldukça sıkı bir örgütlenmeyi getirmiştir. Bu yüzden Batılı anlamda olmasa da kent yaşamına egemen bir örgüt ortaya çıkmaktadır. Bu düzen uzun yıllar kent içindeki tüm kuruluşlar için gerekli, bütün işlemleri karşılayabilen bir ortam yaratabilmiştir." (22)

Anadolu kenti'nin 17.yy.dan 19.yy.a kadar ki dönem incelendiğinde (26) Anadolu'nun "16.yy.dan başlayarak, ilk dönemlerde "celali isyanları", "büyük kaçgun", "çift bozma" vb. gibi iç etmenlerle, 18.yy.dan sonra da daha çok dış etmenlerle önemli yapısal değişimlere uğradığını" (27) görmekteyiz. 17.yy.Anadolu'da,

nüfusları 20.000-30.000 kişi arasındaki çok sayıda büyük ticaret kentinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. 'Bu olguyu etkileyen bir başka temel etmen, 16.yy.da Anadolu'nun nüfusunun %40-50 arasında çok yüksek bir artış göstermiş olmasıdır." (28) Celali isyanlarından dolayı kırsal alanlarda güvenliğin kalmaması da halkın büyük kentlere göç etmesini etkileyen bir başka neden olmuştur ve bu nedenle "17.yy.da devletin, konar-göçer halkı yerleşik hale getirmek için sistemli bir yerleşim politikası izlemesine yol açmıştır." (29)

Osmanlı döneminde Anadolu kenti, İmparatorluğun sosyo-ekonomik yapısındaki duraganlığa koşturarak, 17.yy. başından 19.yy. sonuna dek geçen iki yüz yıllık dönemde, mekansal yapısında da oldukça durduğandı.

19.yy.ın ikinci yarısında özellikle dış etmenler sonucu, Anadolu kentinde sosyo ekonomik yapıyı oluşturan öğelerde ve buna bağlı olarak mekansal yapıda bazı değişimler olmuştur. Kentsel toprak kullanımına eklenen demiryolu, yeni ticaret merkezi, yönetici merkez, burjuva mahallesi, göçmen mahallesi, bağ evleri, askeri kışla gibi yeni öğeler ortaya çıkmıştır. Özellikle bölge ölçeğinde yeni ulaşım teknolojisinin ürünü olan 'demiryolu'nun ve atarabasıyla ulaşım olanağı veren düzgün şoselerin Anadolu'daki ulaşım sistemine girişi bu koşullarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde kente yerleşen göçmenlerin ve yönetsel yapının değişmesine neden olan 'reform' girişimleri sonucu kente yerleşen asker ve sivil bürokratların da nüfus artışı açısından etkinliği olmuştur.(30)

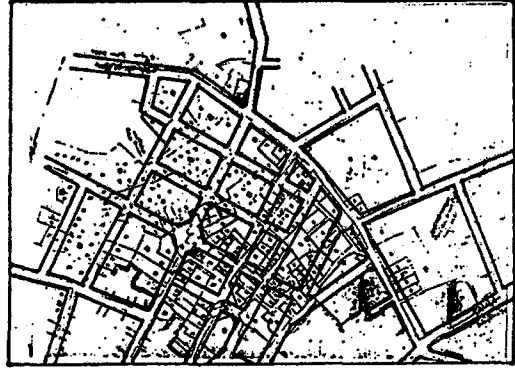
1880'lerden sonra Anadolu kentlerinde uygulanmaya başlayan 'dama tahtası' düzenindeki yol şeması Avrupa'da Endüstri devriminden sonra kentlerde hızla artan nüfusun yerleştirilmesi için plânlanan kent kesimlerinde ve yeni kentlerde yaygın biçimde kullanılmıştır. Anadolu kentinin toprak kullanımında 19.yy.sonunda ortaya çıkan dama tahtası düzeninde ki geometrik dokulu yeni mahalleler ile büyük bahçeler içinde yer alan sürekli konutlar, kentlerin mekansal yapılarında ortaya çıkan değişimin somut kanıtıdır. (Bkz. Şekil:2.)

"19.yüzyıl sonu Anadolu kentinde mekansal yapının evrimi açısından özellikle kent plânları için önemli bir zaman kesiti olarak"(30) değerlendirilmektedir. 19.yy. sonundaki Anadolu kentinin

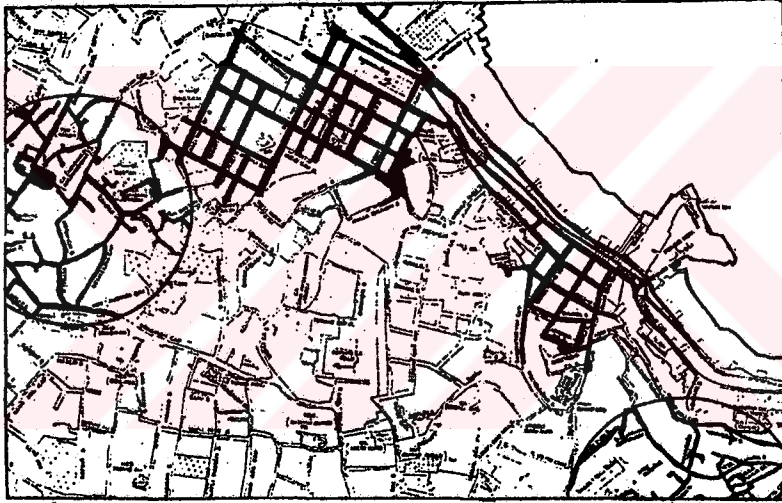
Şekil : 2

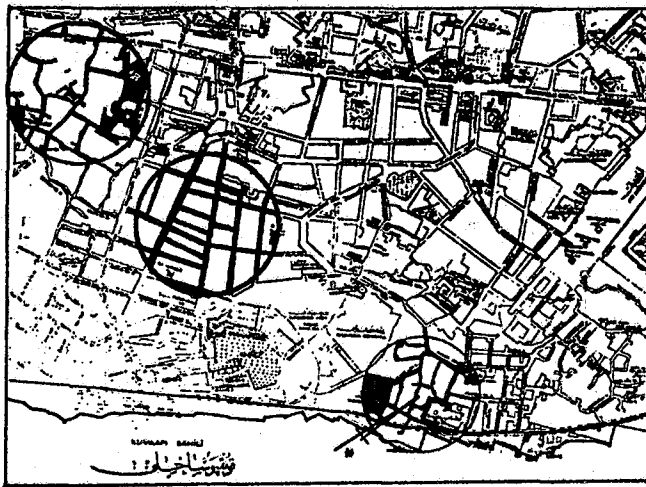
(1) 1875 sıralarında Aksaray, Horhar semtinde mahalle dokusu

(2) 1890 Aksaray, Horhar semti yangınından sonra gelişen doku

Düzeltilen Yollar - Fener-Balat bölgesi (1)

1875 sıralarında düzeltilen yollarla değişime uğrayan geleneksel kent dokusu (1)

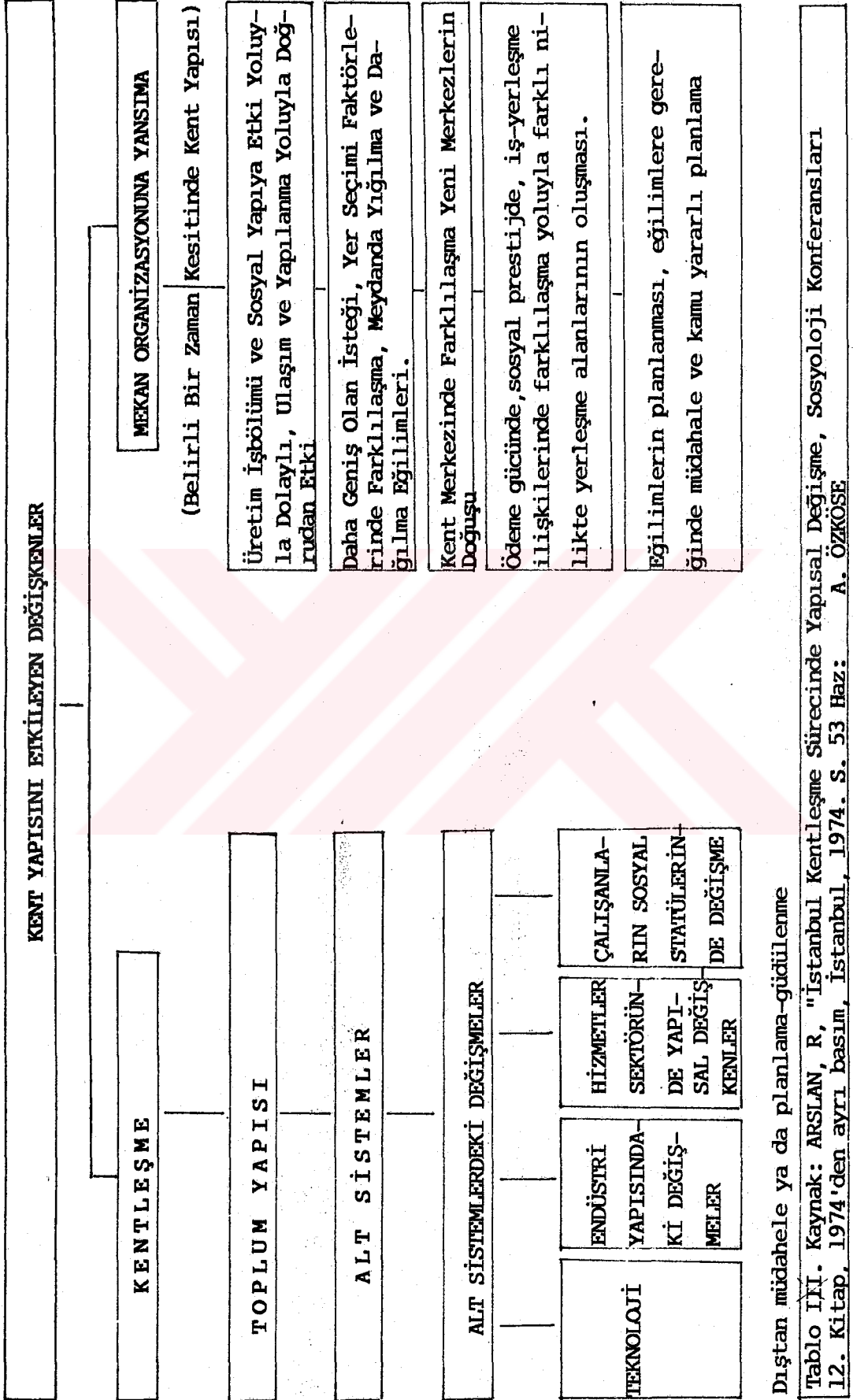
gösterdiği niteliklerle günümüz kentlerinin mekansal niteliklerini karşılaştırdığımızda, 1980'leri geride bırakırken, içinde yaşadığımız Anadolu kentlerinin yaklaşık yüzyıl önce ortaya çıkan bu değişim sürecinin izlerini taşıdığını, hatta o dönemin ana değişim çizgisini koruduğunu izlemekteyiz.

Çeşitli kaynaklarında ortaya koyduğu gibi, Anadolu'daki kentleşme, I.I.b. Bölümünde incelediğimiz "Endüstrileşmiş" ülkelerde görülen kentleşmeden çok farklı nitelikler göstermektedir. Bu farkların başında kentlerde modern ve gerçek kentsel etkinliğin, başta endüstri olmak üzere, yeterli bir hızda gelişmemesi gelmektedir. Ancak "endüstri devrimi" ni geçirmemiş kentlerimiz endüstri devriminin bir ürünü olan 'otomobil' den büyük ölçüde etkilenmiş ve kentsel yapıda büyük değişiklikler olmuştur.

. Cumhuriyet Dönemi: Yukarda sözü edilen değişmelerin en belirgin olduğu dönem, Osmanlı İmparatorluğunun sona erip Cumhuriyet'in başladığı dönemdir. Çünkü bir bakıma Türkiye'nin batılı model alışının en köklü olduğu dönem budur. Ancak bu model alışın "öz" den çok "biçim"e yönelik olması fizik mekanın değişimine yol açmıştır. Cumhuriyet dönemindeki değişme yalnız kentsel yaşantıyı ve arazi kullanımını etkilemiş, kırsal kesimde birkaç küçük ayrıcalık dışında (-örneğin devlet yollarının gelişmesi ile kır kesiminde yer yer oto tamirevleri, benzinci istasyonları, lokantalar vb. gibi işlevler türemiştir.) hiç bir köklü işlevsel değişim olmamıştır. Cumhuriyet'ten sonra ilk dönemlerde doğallıkla 'Osmanlı' etkisinden kurtulmak çabası, batıya "özeni" doğurmuştur. Ve bu 'özen'e koşturarak, (daha sonraki bölümler de üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız "planlama çalışmaları" ile) kentlerimiz ilk yıkıma ve değişime uğramışlardır. Kentlerin değişimine neden olan diğer gelişmeler ise şöyle sıralanmıştır.

- . " Otomobil,
- . Askeri Kurumların Çalışmaları ve Arazide Kapladığı Alanlar,
- . Bazı Anadolu kentlerinde yüksek öğrenim kurumlarının kurulması,
- . Gecekondulaşma" (19)

Kentlerimizde son yıllarda çok hızlı bir biçimde izlenen yapısal değişme, yalnız İstanbul, Ankara, İzmir gibi değişmesi kaçınılmaz kentlerimiz de değil, Anadolu'da on yıllaradək durağan-

lığını korumuş küçük yerleşmelerde de izlenmektedir. (Bkz. Şema 1)

Bu kentlerde eski konutlar fiziki anlamda büyük değişikliklere uğramasalar bile, 'nitelik' ve 'yaşantı biçimi' olarak değişime uğramışlardır. Örneğin bu konutlarda dönemlerinin üst gelir grupları yerine, kırdan kente gelen yada düşük gelir grupları oturmaktadır. Ve bu nedenle içinde yaşayanların ekonomik konumları gereği çürümeye, yıkılmaya yüz tutmuşlardır.

Eski kent merkezleri ise giderek eski işlevlerini yitirmekte, arazinin değer artışı ile birlikte, nitelik değiştirmektedirler. Küçük üreticiler, zanaatkârlar da bugün artık gelişen teknolojiyle yarışmamakta, giderek yok olmakta ya da işlev değiştirmektedirler. Örnek verecek olursak; 16.yüzyılda önemli ölçüde sof üretimiyle birlikte 24 üretim dalını kapsayan bir üretim faaliyetinin görüldüğü "Eski Ankara" ticaret merkezinde (32) bugün yalnızca kimi yok olmuş, kimi de tüketime yönelik hizmetlerle ayakta durmaya çalışan esnaf ve zanaatkârlar görülmektedir.

I.2.b. Anadolu Kenti'nin Özellikleri

Yukarda tarihi gelişim içinde izlediğimiz Anadolu Türk kentinin Cumhuriyet'e kadar izlenen özelliklerini ortaya koymadan önce, Anadolu kent dokusunun "oluşum" nedenleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz:

Bilindiği geleneksel kent dokusunun oluşum nedenleri iki temel etmene dayanmaktadır. "Birincisi insan ve malzeme, ikincisi ise fiziksel ortam ve yapı fiziği olarak" (22) nitelendirilmektedir.

. İnsan ve Malzeme: Geleneksel kent dokumuz daha önce incelediğimiz gibi, belli bir zaman sürecinde çeşitli kültür ve uygarlıkların etkileriyle oluşmuş, ve bir takım ekonomik-sosyal etkenlerle sürekli değişim halinde bulunan adeta canlı ve devingen bir durum göstermektedir. Anadolu insanımızın kökeni ve aldığı farklı kültürler sonunda, kendine özgü ve belirgin bir oluşumu vardır. Örneğin barınma gereksiniminde içe dönük ve geleneklerine bağlı bir tutum içindedir. İç mekansal ve sokağa bağlı konut düzeni bunun somut bir kanıtıdır.

Çalışma koşulları ise uzun yıllar kırsal alanda ve toprağa bağlı bir düzeyde kalmıştır. Kültür gereksinimlerini çeşitli uygarlıklar döneminde yaptığı kurumlar (medrese, imaret, han, hamam vb.) ile karşılamış ve bu yapıtların çoğu günümüze dek gele-

bilmiştir.

Ulaşım sonunda eski çağların kısıtlı olanakları nedeniyle, gereğinde belli kısa uzaklıklar içinde kalan ve ekonomik yönden ancak kendine yeterli, "köyler topluluğu" şeklinde ufak kent-çikler oluşturulmuştur.

Kent dokusunu oluştururken kullandıkları yapı gereçlerine (malzeme) gelince; özellikle doğal kökenli olup, üretiminde herhangi bir endüstriyel çalışmaya gerek duyulmadan yapıya göre pişmiş toprak, taş ve ahşap gibi yapı gereçleridir. Ancak bu gereçlerden bazıları kısıtlı ömürleri nedeniyle günümüze dek süregelen bir 'yaşam kavgası' vermekte olup, ayrıca hızla gelişen ekonomik ve sosyal değişimlere bağlı olarak geleneksel kent dokusu yok olmaktadır. (22)

. Fiziksel Ortam ve Yapı Fiziği: İklim koşullarına göre kullanılan gereçler ve gereçlerin dış etmenlere karşı dayanım durumu Tablo II de açıklanmıştır. (33)

Yukarda sözü edilen nedenler ve sosyal yapının fizik dokuya yansımalarıyla Anadolu'da "Organik bir yapı" olmuştur. Bu organik dokunun oluşmasında etken olan verileri sıralamak gerekirse bunlar:

. Yerleşmede bir çekirdek bulunması, bu çekirdeğin cami ve çarşığı içermesi,

. Türli meslek topluluklarının ve aşiretlerin oluşturdukları Türk mahallelerinin bulunması,

. Türk etnik toplulukların oluşturdukları Rum, Ermeni, yahudi mahallelerinin bulunması, bu mahallelerin içe dönük dışa kapalı olması,

. Taşıt (motorlu) bulunmaması,

. Tüm mahalle halkının yaya uzaklığı içinde en kestirme yoldan çekirdeğe ulaşabilmeleri,

. Yaya yolu (sokak) nun çekirdeğe uzaklığı açısından, dik-dörtgen yapı adalı dokulara oranla geleneksel dokudaki 'sokak'ların % 40 daha kısa olabilmesi,

. Yapıların kitle konumlarında belirli bir düzen sağlanabilmesi (Bir yapının diğer yapının güneş ve manzarasını kesmemesi)

. Yapıların 'topoğrafik' ve yerel iklim koşullarına uyum göstermesi,

. İçe dönük komşuluk ilişkilerini vurgulayan "çıkılmaz sokaklar"ın bulunması,

. Yapıların sokakla doğrudan ilişki içinde, hemen hemen sokakla birlik yaşar görünümde olmaları, sokak ve yapıların birbirinden soyutlanamaz bir bütünlük oluşturmaları", (24)dır.

. Anadolu kent dokusunu oluşturan en önemli öğelerden biri olan "Sokaklar" ın özelliklerine geçmeden önce bu konuda söylenmiş ARU.K'nin sözleri oldukça duyarlı olduğundan yer vermek istiyoruz. Sokak kavramını yeniden yaşatmak gerekli. 'Yol' ve 'sokak' bu iki şey birbirinden tümüyle farklıdır. "Sokak" gerçekten Türk kent mekanını belirten bir kelimedir. Bir kez bu günkü ulaşım yadsınmaz, motorlu araçlar girmeli ancak her evin kapısına dek gelmek zorunda değildir." (34)

. "Sokak" ve Anadolu Kenti: İslâm mimarisinin etkisinde kalan yapıların konumu içe dönük ve dışa kapalı (=mahrem) olduğundan, yapı ve bahçe duvarları sokağa imiş gibi görünmekte, sokaktan gelebilecek herhangi bir huzursuzluğa karşı kendini korur durumdadır.

. Belediye hizmetlerinin yetmediği eski Türk kasabalarında semtte oturanlar hizmetleri kendileri yapmaktaydılar. (Sokakların süpürülmesi, sokağın aydınlatılması gibi. Her gün bir ev sahibi sokak lambasının gazını koyup hava kararınca yakardı.)

. Yapıların sokağa yaptığı 'çıkımlar' ve 'çatı sokakları'nın birbiri üstüne gelecek şekilde olmaları, sokağın yağmur sularından korunmasını sağlamakta ve sokağın bir"pasajı" anımsatmasına neden olmaktaydı.

. Sokak üzerinde bulunan yapıların komşuluk ilişkileri, akrabalık düzeyine ulaşmıştı. Her ne kadar yapı önyüzleri (çıkımlı), karşı karşıya olan yapılarda sağır (kapalı) tutulmuşsa da, "hayat" ve yan pencereler nedeniyle birbirleriyle doğrudan bağlantılı idiler.

Organik bir yapı gösteren sokağın fiziksel özellikleri ise şunlardır:

. Sokak dokusu her bölgede yerel yapı taşlarının düzenli bir

şekilde sıralanmasıyla oluşmuştu.

. Sokakta yağmur sularının rahatlıkla akabilmesi için su yolu ortada, yani yolun ekseninde yapılmıştı. Sokak suları sokakların kesişme noktalarındaki toplama kanallarına (halk dilinde çaylara) akardı. Bu kanallarda toplanan su derelere ya da yer altı sularına karışırdı.

. Yapıların sokak önyüzünde, zeminde kiler, depo, ahır vb. bulunduğu için yalnız havalandırma pencereleri bulunmaktaydı. İnsan boyu yükseklikten sonra sokakla bağlantı sağlanırdı.

. Sokağın yapı ve bahçe duvarlarına bitişik yerlerindeki taşları daha büyüktü. Yayalar bu taş üzerinde yürürlerdi. (bu günkü kaldırımları çağrıştırmaktadır.)

. Sokaklar birbirini dik olarak kesmezlerdi. (Bu konuda çeşitli yaklaşımlar olmuştur. Bunlardan biri olan "organik olma" özelliğini Anadolu kentindeki "arazi bölünmesi" ne bağlayan araştırma sonucu ile ilgili olarak (bkz.Şekil:3-4)

. Geniş sokak dar bir sokağa dönüştü, dar sokağın köşesi dönüş olanağı sağlamak için iki metre yüksekliğe dek pahlanmıştır. Üstü yine olduğu gibi dikey bir biçimde sürmüştür.

. Arazinin çok dik olduğu yerleşme alanlarındaki sokaklarda merdiven yapılmamıştır. Dikliği önlemek için sokak 'zikzaklar' ve 'eğriler' çizerek en üste çıkardı. Bu sokaklardan gelen yağmur suyunun hızını kesmek için bu kıvrımlarda rampa (yanaşmalık) lar yapılmıştır. Sokakların bir diğer özelliği de at arabalarının çıkabilmelerini sağlamaktır.

. Sokakların bulundukları yerde su akışını düzenlemek için tüm sular bir yöne gönderilmemekteydi. (toplanan su belirli eyimlerde, türlü yönlere akıtılırdı.)

. Sokak içindeki yapıların değişik yükseklikte olmaları ve birbirlerinin hava ve manzarasına engel olmadıkları görülmektedir.

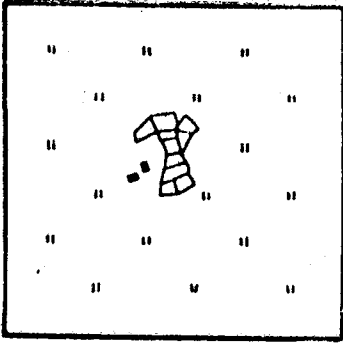
. Çatı suları avlu ve sokağa oluksuz, doğrudan âkarlardı.

. Sokak yönleri çoğunlukla kuzey yönünün tersi yöne düzenlenmişti.

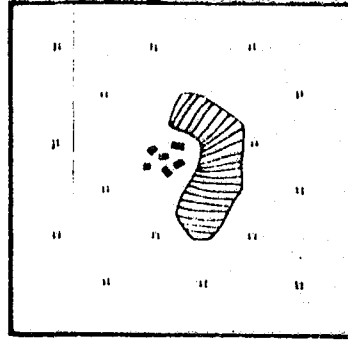
. Sokakların genişliklerindeki farklılıklar, sokak boyunca sürmekteydi. Sokak boyları da aynı yönde fazla uzun değildi.

ANADOLU KENT DOKUSUNUN FİZİKSEL ORTAM VE YAPI FİZİĞİ AÇISINDAN KRİTİĞİ										
BÖLGE	İKLİM KOŞULLARI	MALZEME	SU	İŞİ	YANGIN	AŞINMA	ATMOSFER	DEPREM	ESKİME	YAPISAL DOKU
I. İklim	0-9° C		(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	Zarar gö-rerek gü-nümüze ge-lebilmiş-tir.
Kuşağı Mar-mara-Kara-deniz-Batı Anadolu	Su Rutubet Yeşil Yağmur İlman İklim	AHŞAP								
II. İklim	7-16° C	Pişmiş Toprak	(-)	(-)				(-)		Yok olmuştur. Kalan tek ör-nek HARRAN
Kuşağı az yüksek iç Anadolu	Az yeşil Düzlük ve Bozkır	T A Ş Ahşap Malzeme	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	Günümüze ge-lebilmiştir.
III. İklim	14-27° C		(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	Çoğu ykd ol-muştur.
Kuşağı çok yüksek iç Anadolu Güney Ana-dolu	Isı farkı Sert ik-lim Kıraç Toprak	T A Ş MALZEME	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)		(+)	Günümüze ge-lebil-miştir.

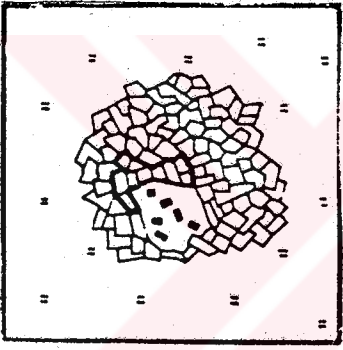
Tablo II
(+) :Dayanıklılı
(-) : Dayanıksız
Hazırlayan A. ÖZKÖSE

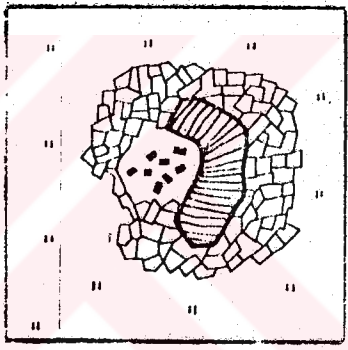
I.a) Müşterek aileler veya benzer küçük grupların yerleşimi:
KARE ŞEKLİLİ TARLALARIN NÜVESİ

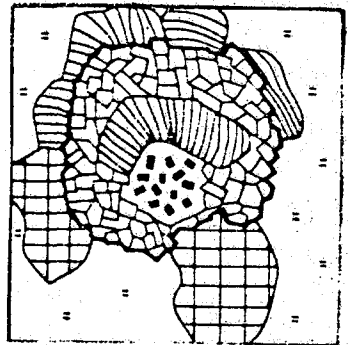
I.b) Aynı zamanda eşit haklara sahip grupların yerleşimi (Muhacirler, göçebeler):
ŞERİT ŞEKLİLİ TARLALARIN NÜVESİ

II) Yasal ve ekonomik koşullar ve diğer özellikler elverişli olduğu takdirde gelişme: Etkenlere ve gereğine göre yeni tarlaların eklenmesi: **KARE ŞEKLİLİ TARLA PATERİNİN GENİŞLEMESİ**

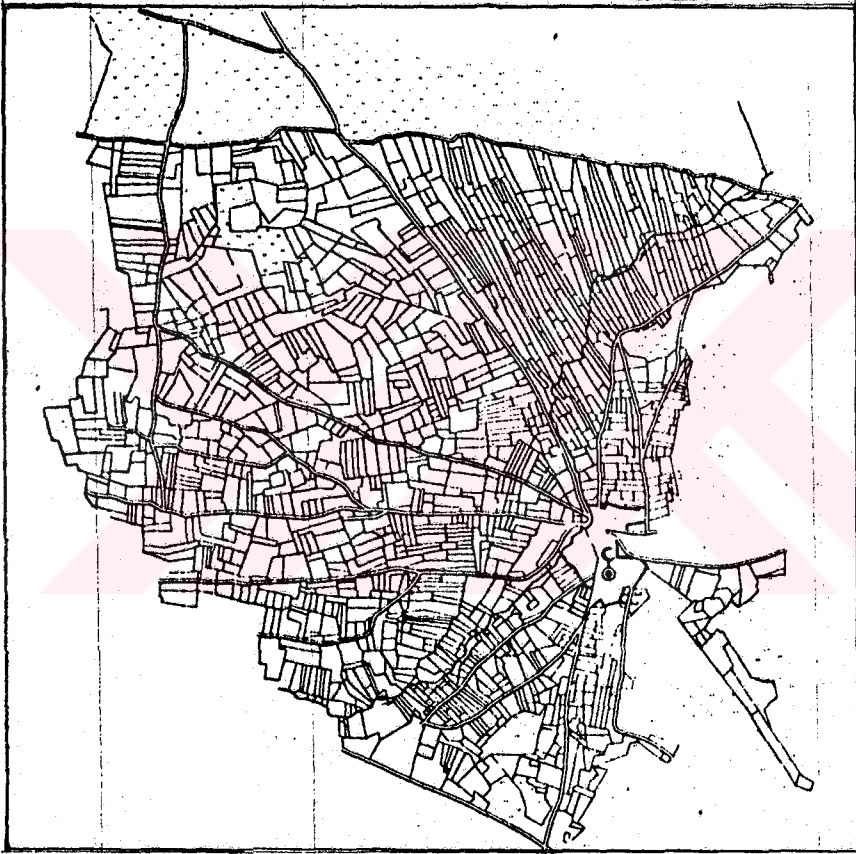

III. a) İşbirliğine dayanan esasa göre geri kalan arazinin dağıtımı: **PERİFERİK ŞERİT ŞEKLİLİ TARLALAR**

III.b) Şematik esaslara göre geri kalan arazinin resmen dağıtımı: **DAMA TAHTASI GÖRÜNÜMLÜ TARLALAR**

Şekil 3: Tarla şekillerindeki gelişmenin diagramlarla gösterilişi (Kaynak: Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul 1971)

Şekil:4 Karacaviran köyünün(HAYMANA) Kadastro planı

(Kaynak : Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul 1971)

Kıvrılma ve kırılmalar bunu önlemekteydi. (24)

I. 2. Bölümün sonucu:

Yukarda tarihi gelişme ve fiziksel özellikleriyle incelemeye çalıştığımız Anadolu kenti, ilk çağlardan buyana türlü uygarlıklara sahne olmuş ve bu uygarlıklardan günümüze zengin bir tarihi-kültürel miras kalmıştır. Günümüzdeki eski kent dokuları bu uygarlıkların, özellikle de Selçuklular, Beylikler, Osmanlılar devri yerleşmelilerinin bir ürünüdür. Çeşitli siyasal-ekonomik ve kültürel nedenlerle değişerek günümüze dek gelebilen bu dokulardan "Çağdaş Türk Kenti" ni oluşturabilmek için yararlanılabilir. Bu da, ancak bu dokuları çeşitli özellikleriyle öğrenmek ve "korumak"la gerçekleştirilebilir. "Koruma" kavramı üzerinde I. 3. bölümde ayrıntılı olarak duracağımızdan burada, eski kent dokularının, "Çağdaş Türk Kenti" ni oluşturmamızda katkısı olabilecek özelliklerine yer vermek istiyoruz. Bunlar:

- . Eskinin doğa-insan-ev ilişkisi,
- . Sokak-ev ilişkisi,
- . Sokak-çarşı ilişkisi,
- . Parseller,
- . Yoğunluk,
- . Komşuluklar,
- . Mahalle düzeni;ile dokularda incelenen;
- . Malzeme,
- . Doku,
- . Renk,
- . Kontrast,
- . Hareket,
- . Ton,
- . Denge gibi "sanat ilkeleri" ve;
- . İnsanın mutluluğu,
- . İnsanın özgürlüğü,

. Yaşamın doğallığı, gibi kavramlar (2e) olarak sıralanabilirler. Bu özelliklerden yararlanabilir ve yeniden geliştirebiliriz.

I. 3. KORUMA

I. 3.a. "Koruma" gereği ve önemi:

Sözlük anlamı "Bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak" (35) olarak açıklanabilen, koruma olgusunun ortaya çıkışı ise şöyle yorumlanmıştır: "koruma insanın özüindeki doğal bir öğeden kaynaklanan bir davranıştır. Bireyin ya da toplumun kendisinin olanı yitirme endişesinden kaynaklanmıştır" (8) Geniş anlamıyla ise "koruma", uygulandığı varlığa ve amaca göre çeşitlilik göstermektedir. Aşağıdaki gerekçelerle, "koruma" gerekli olmaktadır.;

. Geçmişin hatırdā (=bellekte) tutulması için, tarihsel belgelerin güvence altına alınması,

. İnsanlığın yararlanması için sanat eserlerinin güvence altına alınması,

. Sanat eserlerinin güvence altına alınması,

. İçinde bulunan çevrenin (durumun) istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması,

. Sosyal yaşam şeklinin değişiminin incelenmesi,

. Kültürel kavramların geleneklerin, düşüncelerin sürdürülmesi, (36) türleridir.

Özellikle son tür koruma gerekçesiyle Kırşehir kent merkezi "Anıtlar çevresi"nin korunması gerektiğine inanmaktayız.

. Kentsel anlamda "koruma"ise "Kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel (çağbilimsel) ve mimari (yapı tasarımcılık) değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin-kentte bugün yaşayanlar gibi-gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı (dokuncalı) eylemleri karşısında güvence altına alınması" (13) olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda diğer bir tanımda "kentsel koruma, toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapının, günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşullar altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak" (37) olarak tanımlanmıştır.

"Kentsel Koruma"yı gerektiren nedenler ise;

. Kültürel Değerler: Belgesel, tarihsel, arkeolojik, estetik, mimari, kentsel görünüm (Townscape), doğal görünüm (Landscape) değerleri,

. Duygusal Değerler: Merak, hayranlık, övünç, yitirme korkusu,

. Kullanım Değerleri: İşlevsel, ekonomik, sosyal, siyasal değerler (37) olarak ele alınmıştır. Bu konuda ayrıca (bkz. tablo 2)

Koruma Gerekçeleri	Objektif	Subjektif
Birincil	yapısal, sanatlar, bilimsel değerler (yapı korunması)	Kişisel bağlantı ve nedenler. Örneğin: Aile Ocağı.
İkincil	Konut açığından dolayı konut varlığının stoku.	Yatırımlar, verimli kullanımlar söz konusu.

Tablo 2. Koruma Gerekçeleri için bir örnek. (Kaynak: Boynukalın, İ. Şehirsel Koruma Ders Notları.)

. Nasıl Koruma?

Koruma olgusu, yalnız bir "kopyalama", saklama" anlamında değil, geçmişle geleceğin nasıl iç içe yaşatılacağı, geçmişten neler alınabileceği ve daha önce de üzerinde durduğumuz gibi günümüz kentini oluşturmada yararlanabileceğimiz verileri elde etme olgusu olarak görülmelidir. Koruma, ÖZERDİM. B.ninde dediği gibi: "benzer ögeyi yinelemeden, ancak yöresel değerleri yorumlayarak, onlardan öğrenerek, çevrenin özelliklerini ve kendine özgü dokusunu sürdürmek (4) olarak değerlendirilmelidir.

I. 3.b. Korumanın Boyutları:

"Koruma" kavramı aşağıdaki sıralanan boyutlarla içi içedir. Bu boyutların herbiri diğerini ve genel olarak ta "koruma"yı etkilemektedir. Bunlar:

- . "İdeolojik boyutlar,
- . Politik boyutlar,
- . Toplumsal boyutlar,

- . Ekonomik boyutlar,
- . Mekansal boyutlar,
- . Yasal boyutlar." (39) olarak belirtilebilir.

Korumanın ideolojik ve politik boyutlarını içeren gelişmesini BATUR, A., "Koruma kavramının bugünkü içeriğinin oluşumu, kısaca tarihi gelişimde izlediğimiz egemen sınıfların (devrin özelliğine göre, dinsel, yönetsel, feodal beylerin, ruhban sınıfının vd. gibi) topluma kendi değer ölçülerine göre zorla kabul ettirdikleri simgesel anıtların korunmasından geçerek, günümüzde halkın toplum yaşamına ağırlığını koyması (demokrasi) ile çevre sorunlarını ve sivil halk mimarisi yapıtlarını da kapsayan genişlikte bir korumaya ulaşılmıştır." (40) şeklinde; toplumsal, ekonomik, mekansal ve yasal boyutlarını açıklayan tanımını ise ÖZDEŞ.G. "Eski kent parçaları ya da tamamı; kentsel olan parçalarını ya da tamamını kapsadığına göre, ülke ve bölge ölçeğinde; diğer yerleşmelerle toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde bulunmakta ve özelliğine göre de, belirli bir gelişim çizgisini izlemektedir. Ülke bölge, ya da kentler arasında yüklendiği işlevler doğrultusunda mekanda toplumsal, ekonomik ve kültürel bazı yeni işlev ve bunların yarattığı yeni eylem alanlarının yer alacağı mekanlara gereksinme duyulacaktır. Bu olgu ise var olan yapı stoklarından yararlanmanın ya da yeni yapılanmanın "eski kent örtüsü" ile ne ölçek ve ne biçimde olacağı sorununu yaratmaktadır. Başka bir anlatımla bu sorunlar, eski ile yeni arasındaki ilişkinin, yeni ile 'korunan bir eski' nin, yaratılmasındaki sorunlardır." (41) şeklinde yapmaktadırlar.

I. 3. c. Korunacak Değerlerin Tanımı ve Kapsamı:

"Koruma anlayışının başlangıcından günümüze dek geçirdiği aşamalara koşut olarak önceleri daha çok taşınır eserleri içine alan "korunacak kültürel değer" kavramı, daha sonra "taşınmaz eski eserleri" de kapsamına almış, giderek günümüzdeki "tarihsel çevre" anlayışı ile en geniş sınırına varmıştır.

"Koruma" için söz konusu tarihi çevre ise genel olarak:

- . Taşınabilir korunacak değerler
- . Taşınmaz korunacak değerler, olarak iki grupta ele alınmaktadır. Taşınabilir korunacak değerler konumuzu ilgilendirmeye

diği için, taşınmaz korunacak değerler üzerinde duracağız.

Kapsamı:

. "Belirli bir dönemin sosyalya da ekonomik, tarihinin önemli bir belgesi niteliğini taşıyan, çağın sosyal ve kültürel özelliklerini gösteren yapılar ve alanlar,

. Tarihsel bir olayla ya da kişi ile doğrudan ilişkili yapılar ve alanlar,

. Teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin ilk örnekleri,

. Özel mimari bir "stil" in ya da planlama türünün önemli örnekleri,

. Ulusal ve yerel mimari özellikleri yansıtan örnekler,

. Bulunduğu yeri, kenti, kasabayı simgeleyen yapılar ve alanlar,

. Tek başlarına önemli bir özellikleri olmayan ancak bir araya gelişleri nedeni ile çoğunluğun beğenisini kazanan; görünüm değeri olan yapılar ve alanlar,

. İşlevsel, ekonomik ve siyasal değeri olan yapılar ve alanlar," (37) olarak belirlenen 'taşınmaz korunacak değerler' genellikle "anıt" ve "sit" olarak iki grupta tanımlanmaktadır.

Anıtlar tanımı ve kapsamı; Venedik Tüzüğü'ne göre "tarihi anıt kavramı, yalnız bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle birlikte kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alır" (37) şeklinde yapılırken, tipolojik olarak da;

. Dinsel mimarlık örneği: Manastır, kilise, imaret ve mezar anıtları,

. Askeri mimarlık örneği: Kaleler, kışlalar, siperler, surlar,

. Kamusal sivil mimarlık örneği: Saraylar, devlet yapıları, belediye yapıları, çan kuleleri,

. Özel sivil mimarlık örneği: Malikaneler, Oteller, konutlar, mağazalar,

. Tarımsal ve endüstriyel mimarlık örneği: Çiftlik, anbar, değirmen, köprüler, tüneller, fabrikalar" (41) şeklinde sınıflandırılmışlardır.

Anıtlar sahip oldukları değerın önemine göre;

. 1. Derece Korunacak Anıt: Bütünleşmiş korumayı gerektiren eserler,

. 2. Derecede Korunacak Anıt: Sürekli değişimler sonucunda özelliğini yitirmiş, uzman yetkililerce korumayı gerektiren bazı parçaları dışında değişimine izin verilen yapılar,

. 3. Derece Korunacak Anıt: Gereğinde, yerlerine çevrenin genel görüntüsünü, niteliğini bozmayan yeni yapıların yapılabileceği yapılar olarak sınıflandırılmışlardır. (37) Yukardaki sınıflamalardan birine, birkaçına ya da tümüne giren korunacak taşınmaz değerler boyutlarına göre;

. Yapı parçaları: Müzelerde saklanan; tarihi yapı parçaları. (Efes Müzesindekiler gibi)

. Bireysel tarihsel yapı: Anıtsal nitelikli tek yapılar (versailles, Taç Mahal gibi)

. Tarihsel yapı grubu: Birkaç tarihi yapının oluşturduğu grup. (Fatih külliyesi, Kremlin Palace gibi)

. Tüm tarihsel kent: Tarihi ve kültürel değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kentsel alan. (Venedik, Safranbolu gibi)

. Tarihsel bölge: Birkaç kenti içine alan tarihsel ve kültürel değerleri ile bütünlük gösteren bölge. (Kapadokya gibi)

Taşınmaz korunacak değerlerin ikincisi "Sit" kavramının gelişimini tanımlar çerçevesinde incelediğimizde;

Genel anlamıyla Sit, belirli sınırlarla tanımlanan, bu sınırlar içinde belirli karakter veren arazi ya da yerleşim parçalarıdır. Örneğin Ksantos, Pataro, Oran Şehri ya da Batıkent bu anlamıyla birer "Sit" özelliği gösteren alanlardır.

Daha sınırlanmış ve özellikli bir tanım da "doğal ya da insan eliyle yapılmış özel bir fiziksel niteliği olan ve bir bütün oluşturan çevre parçası" (9) dır.

"Sit" kavramının "koruma" kapsamındaki tanımı, 'sit' ölçeğindeki korumanın gelişmesine koşut olarak önceleri "Anıt grubu" ve "Anıt bölgesi" olarak yapılmıştır. (43)

Ülkemizde koruma kapsamındaki ilk "sit" yaklaşımı '1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu'nda yer almaktadır. "Homojen oluşları ve

özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnoğrafik, edebi ya da efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken doğanın ya da doğada insanların ortak eseri olan topoğrafik bölgelere sit denir." (42)

Avrupa Konseyi'nin sit tanımı ise, 1710 sayılı yasaya ek olarak, "taşıdığı değerlerle halkın ilgisini çekmesi" hükmünü getirmiştir. (41)

1710 sayılı yasadaki sit tanımına daha da açıklık getiren ve kapsama kent ve kent kalıntılarını dahil eden tanımlama, 1710 sayılı yasanın yerine konulan '2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu'nda yer almıştır. Tarih öncesinden günümüze dek gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal-ekonomik, mimari ve benzer özellikleri ile korunması gerekli alanlar "korunması gerekli sit" olarak değerlendirilmiştir. (44)

Yukarda tanımlarla gelişimini incelediğimiz "Sit" kavramının kapsadığı alanlar ise çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır.

Sahip oldukları özelliklere göre; (41)

a) Doğal Değerli Olan Alanlar;

. Küçük yaygınlıkta doğal değerler: Kayalar, şelaleler, mağaralar, uçurumlar,

. Sınırlı doğal görünüm: Göller, dağlar, ovalar, körfezler,

. Yaygın doğal görünüm: Doğal park özelliği gösteren dağ, ova, vadi ve kıyı görünimleri,

b) Tarihsel Alanlar;

. Tarihsel, edebi ya da efsanevi olayları hatırlatan alanlar (Malazgirt-Çanakkale)

c) Bilimsel Alanlar;

. Jeolojik oluşumlar: Yanardağlar gibi.

. Paleontolojik kalıntılar,

. Sarkıt-dikit oluşumları,

. Arkeolojik kalıntı ve kazı alanları,

. Etnoğrafik değeri olan alanlar,

. Özel bitki ve hayvan türlerini içeren alanlar,

ç) Kentsel Alanlar: Tarihsel, arkeolojik ya da sanatsal nitelikleriyle bir mimari birlik ve bütünlükte olan yapı toplulukla-

rının oluşturduğu kentsel alanlar:

- . Kent ve kasabaların tarihsel çekirdekleri,
- . Anıt toplulukları (=grupları),
- . Tepe ve yamaçlara kurulu kent ve köyler,
- . Anıtsal alanlar,
- . Bir mimari düzen (kompozisyon) in odak noktasını oluşturan yapılara yönelen "vistalar", "görüntüler",
- . Tarihsel açıdan önemli bir bağlayıcı doku ile çevrili anıtlar,
- . Anıtlara yaklaşım "vista" ları,
- . Anıt değeri ya da ilginç görünüşleri olmadığı halde tutarlı ve benzeşik (=homojen) bir bütünlük oluşturan topluluklar,
- . Anıtlara yaklaşım sağlayan uyumlu doku,
- . Kadetral, kilise, cami, medrese avluları;
- . Kıyıları boyunca eski ev ya da tarihsel yapı toplulukları bulunan nehir ve kanallar,
- . Surlarla korunmuş yerleşmeler,
- . Eski bir kentin ya da kasabanın "slueti",
- . Düzenlenmiş parklar ve bahçeler,

d) Karmaşık Sitler;

- . Yer yer "pitoresk" yerleşmelerin dağıldığı geniş doğal alanlar,
- . Kent ve köylerin doğal çerçeveleri,
- . Yerleşik alan bulunan adalar olarak belirlenmiştir.

Bunlardan "Kentsel Sitler" ise, sahip oldukları değerin önemi göre aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir:

- . 1. Derece Kentsel Sit: (Kesin Sit) Eski mimariye tam bir saygı gerektiren sitler,
- . 2. Derece Kentsel Sit: Yükseklik, oylum-kitle; yapı gereçleri gibi kısıtlamalar ile eski ve yeni arasında bütünlük sağlamayı öngören sitler,
- . 3. Derece Kentsel Sit: Yeni gelişme ile eski kentin uyumlu gelişmesinin sağlanacağı sitler. (41)

İnceleme alanımız olan Kırşehir kent merkezi-anıtlar çevresi ise,

. Anıtsal yapıların çevrelediği, (Cacabey, Ahi Evran, Alaettin, Kapıcı, Lale Camii ve diğer Anıtlar)

. Tarihsel niteliği olan; Frigyalılardan günümüze dek çeşitli uygarlıkların geçtiği,

. Kültürel niteliği olan; kökeni tarihten gelen Ahilik kültür geleneğinin izlerini sürdürmesi özellikleriyle, "korunması gerekli alanlar" olarak değerlendirilmelidir.

Bu alanlar, fiziksel olarak bir "bütünlük", "aynılık" göstermeyen ancak, algılanabilen tek tek unsurların, çevrelerinde yaratıkları etki alanlarıyla; duyulabilen-sezilen bir anlamda sit, "kültürel sit" olarak değerlendirebilir.

I. 3. d. Korunacak Alanlarda Uygulanan Koruma İşlemleri;

Korunacak alanlarda uygulanacak koruma işlemlerinin türleri, korunacak alanın sahip olduğu özelliklere ve korunacak alandaki değerlerin sorunlarına göre farklılık göstermektedir. Tarihsel değerlerin, özellikle eski alanların korunması oldukça karmaşık sorunları kapsar. Kentsel alanlarda bu sorunların en önemlileri şöyle sıralanmaktadır:

. Tarihsel, ekonomik, fiziksel eskime ve insan davranışları sonucu yapıların ya da kentlerin yıkılarak değişime uğraması,

. Korunacak çevredeki ve yapıdaki uygun olmayan sağlık ve barınma koşulları,

.Yapıların uygun olmayan koşullarda, uygun olmayan işlevlerde kullanılması ya da terkedilmesi,

. Korunacak çevrenin taşıt ulaşımına elverişli yol ve otopark alanlarına sahip olmaması,

. Yol, su, kanalizasyon, telefon, elektrik gibi alt yapıların eksikliği,

. Çevrenin, genellikle düşük gelir topluluklarının barındığı sosyal ve ekonomik çöküntü alanları durumuna gelmesi. (37)

Ülkemizde "korunacak alanlar" ile ilgili sorunlar ve nedenleri de:

. Aşırı düzeydeki arazi kullanma,

. Ticaret ve işyerlerine ilişkin yetersiz gelişme,

- . Açık ve yeşil alanların azlığı,
- . Artan trafik işlevleri ve,
- . Yaya bölgelerinin yokluğu, olarak belirlenmiş ve bu nedenler, çekirdek (sit) bölgelerinin birer kent ya da ticaret merkezi olarak gelişmesini engelleyen ve korumayı güçleştiren ölçütler olarak kabul edilmiştir. (45)

Tüm planlama çalışmalarında olduğu gibi, korunacak alanlardaki planlamalarda da 'tarihsel çevre'nin "genel karakteri" nin yaşatılması ile birlikte, yukarda sözü edilen sorunları çözümlenmesi amaçlanmalıdır. Korunacak alanların fiziksel ve işlevsel koşullarına, kültürel-tarihsel değerine göre uygulanacak koruma türlerinin konuyla ilgili çevrelerce değişik tanımlamaları ve sınıflamaları yapılmaktadır. Tek yapıttaki koruma biçiminin genelde "restorasyon" kavramı (yani anıtlarla ilgili tüm onarım ve koruma biçimi) ile tanımlanmasına karşın, tek yapıttan daha büyük ölçekteki çevreye geçildiğinde koruma biçimleri başka kavramlarla da tanımlanmaktadır.

Korunacak alanlarda yapılacak koruma işlemleri bir "bütün" olduğundan; bu işlemler, tek yapıttan en geniş çevreye dek tüm unsurlar için geçerli işlemleri kapsamalıdır. Bu nedenle biz genel olarak "korunacak değerler" e ilişkin "koruma işlemleri" üzerinde durmak istiyoruz.

. Korunacak değere uygulanabilecek koruma işlemleri genel olarak; 1) Saklama, 2) Onarma, 3) Yaşatma aşamalarını içeren ana başlıklar altında ele alınmaktadır. (37), (43), (46), (47) Bunlar ise;

1) Korunacak Değeri Olduğu Gibi Saklama: CONSERVATION-PROTECTION.

a. Bilinçsiz saklama-koruma-SPONTANE CONSERVATION

b. Bilinçli saklama-koruma-CONSERVATION

2) Korunacak Değeri Onarma-Düzeltilme-Yeni Güç Aşılama-RESTORATION

a. Özgün Niteliğine Göre Onarmak,

. Sağlamlaştırma-CONSOLIDATION,

. Eklentilerden arındırma, açığa çıkarma-LIBERATION,

. Bütünleştirme-REINTEGRATION,

b) Günümüz Koşullarına Göre Onarmak,

- . Yenileme- RENOVATION,
- . Sağıklandırma-eski durumuna getirme-REHABILITATION-SANITATION
- 3) Yeniden Canlandırma-Ruh Verme-Yaşatma-REVITALITATION
- a. Aslına uygun işlev vererek yaşatma-PASSIVE REVITALITATION,
 - . Yeniden yapma-RECONSTRUCTION,
 - . Taşıyarak yaşatma- RECONSTITUTION
 - . Kopyalayarak yaşatma-REPREDUCTION,
- b. Günümüz koşullarına uygun işlev vererek yaşatma-ACTIVE REVITALIZATION
 - . Yeniden planlayarak yapma-REBUILDING-REDESIGN,
 - . Yeniden oluşturma- REGENERATION,
 - . Operasyonel kentbilim-L'URBANISME OPERATIONNEL

Yukarda ana başlıkları ile sıralanan bu işlemler üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekirse;

1. Saklama-CONSERVATION-PROTECTION: Türkçeye genellikle "koruma"olarak aktarılagelen gerçekte "muhafaza" ya da "saklama" terimlerinde daha doğru bir karşılığa kavuşan bu kavram, en önemli karar dönemini belirtmektedir. Nitekim, her hangi bir anıta ya da kentsel bölgeye uygulanması gereken koruma biçimlerini seçmeden önce söz konusu korunacak değerin "konserve" edilmeye yani saklanmaya ya da korunmaya değer olup olmadığını belirlemek gerekecektir.

Uygulamada korunacak değerler iki türlü saklanmaktadır:

a) Bilinçsiz saklama-koruma: SPONTANE CONSERVATION: Kültürel değerlerin, herhangi bir bilinçli işleme uğramaksızın kendiliğinden saklanmaları. Kendi işlevleriyle hâlâ yaşayabilen ayakta durabilen kentler, kent parçaları ve yapılar özellikle ülkemizde geleneksel mimarinin hemen tümü, öncelikle dinsel işlevli olanlar bu tür korumaya örnek gösterilebilir.

b) Bilinçli saklama-CONSERVATION: Dışardan bir karışma (=müdahale) ile sağlanan korumadır. Kültürel açıdan belirli bir düzeye ulaşmış toplumlarda hem tarihsel hem de geleneksel mimarlık örnekleri bugün artık bilinçli olarak saklanmaktadır. Bunlardan Fransa'nın doğusundaki Alsace'da, tümüyle korunan eski Colmar

kenti, Venedik, İtalya'da St. Gubbra kenti, "bilinçli koruma" örneklerinden birkaçıdır.

2. Onarma-RESTORATION: Bu aşama, herhangi bir kültürel değerin saklanması-korunması gerektiği kararına vardıldıktan sonra; onun hangi yöntemlere başvurularak, en özgün durumuyla ayakta tutabilmenin yollarını kapsamaktadır. Onarma-düzeltilme-yeniden yapma-yeni güç aşılama anlamlarına gelen Latince kökenli "Restorasyon" kelimesi yapılmak istenenlerin tümünü kapsamaması, hemen her dilde kullanılmasına bir türlü terkedilememesine neden olmuştur-Bu nedenle RESTORATION (Restorasyon) genel başlığı altında "onarım":

a) Korunacak değeri özgün niteliğine göre onarmak:

. Sağlamaştırma+CONSOLIDATION: Var olan değeri, sağlamaştırarak, eskilerinin deyişiyle "tahkim ve takviye" ederek, kültürel varlığın dayanıklılığını ve yapısal bütünlüğünde sürekliliğini sağlamak. Başka değışle fiziksel yapısında eklentiler yapmak. Bu yöntemin uygulanışı günümüzde yapı gerekçeleri ve teknoloji olanaklarıyla oldukça kolaylaşmıştır. Ana sorun,yeni eklenen gereçlerle, özgün bölümler arasındaki dengenin sağlanmasıdır.

. Eklentilerden arındırma, açığa çıkarma-LIBERATION: Kültürel varlığın özgün niteliğini zedeleyen, sonradan yapılan birtakım "eklentiler"in kaldırılmasıdır. Bu yöntem karar aşamasında derin bilgi ve sorumluluk duygusu gerektiren, uygulama süresince de teknik güçlüklerle yüklü bir yoldur. Bağdat Köşkü ve Topkapı Sarayı bu yöntemle onarılıp korunmuşlardır.

. Bütünleştirme REINTEGRATION: Aslına göre eksik olan bölümleri tamamlayarak bütünü yeniden elde etmeye çalışmaktadır. Bu yöntem kentsel ölçekten, en küçük yapısal ölçeğe dek uzanan geniş bir alanda geçerlidir. Bu tür korumada ana sorun yeni eklenen unsurlarla asıl unsurlar arasındaki ayrımın ve uyumlu dengenin sağlanmasıdır. Bu yöntemle gerçekleştirilen bir çalışma güçlü bir çözümleme (=analiz)-birleştirme (=sentez)dengesini gerektirmektedir. Bursa Yıldırım Medresesi bu yöntemle onarılıp korunacaktır.

b) Korunacak Değeri Günümüz Koşullarına Göre Onarmak: Daha önce tarihsel değerleri ve eşsiz görünümleri nedeniyle "müze parçaları" olarak saklanan yapılara ve alanlara ekonomik işlevlik kazandırmak, toplumu ve işlevleri de gözönüne alarak, mimari kalıt (=miras) ı toplum yaşantısı ile bütünleştirmek; işlevlerini yitirmiş, çağ-

dışı kalmış tarihsel yapılara ve alanlara kendi estetik ve doğal çevrelerine uygun kullanımlar sağlamak ve çağdaş konfor koşullarına uyarlamak ve bu yolla da günümüz ekonomik ve sosyal yaşantısına katmak. Etkin koruma-ACTIVE CONSERVATION, bütünleşik koruma-INTEGRATED CONSERVATION düşüncelerinin benimsenmesinden sonra yaygınlaşan bu koruma türü, özellikle "yaşayan kentler" in korunmasında en geçerli yöntemdir.

. Yenileme-RENOVATION: Bu yöntemde kent, kentsel parça ya da yapının herhangi bir bölümü, belirli kısımlar yenileştirilerek korunur. Başka bir deyişle burada söz konusu olan bileşenler tümünden yeni bir niteliğe kavuşturulur. Örneğin kent dokusunda mahallenin, mahalle dokusunda herhangi bir yapının, yapıda belirli katların ya da önyüzün (=cephenin) mimari nitelikleri açısından yenilenmeleri gibi.

. Sağlıklandırma-REHABILITATION: Kültürel değeri günümüz konfor koşullarına kavuşturmak üzere donatılarının ve alt yapısının iyileştirilmesidir. Türli alanlarda kullanılmakta olan bu terim kent biliminde "esenleştirme" anlamına eş olarak, "Bir yerleşim yerinin tümünün ya da bir bölümünün işlevlerini, gereği gibi yerine getiremez durumdan kurtarmak, özellikle oturabilirlik niteliklerini yitirmiş ve eskimiş konutlarını, daha üstün işgörü ölçülerine kavuşturma" diye, ve "sağlıklandırma" anlamına eş olarak da "yoksul konutlarından oluşan alanların ya da bu yerlerdeki yapıların sağlığa aykırı niteliklerinin giderilmesi, bir yerleşim yerine sağlık işgörülerinin sağlanması, bir yerleşim yerine sağlık ocağı, ark düzen (lağım) ve sağlıkla ilgili kolaylıkların getirilmesi (13) diye tanımlanmaktadır.

. Sağlıklandırma yönteminin özellikle eski kentlerde "korumacak alanlar" ile ilgili sorunların çözümlenmesinde geçerli ve katkıları olan bir yöntem olduğu için üzerinde daha ayrıntılı biçimde durmak istiyoruz.

Sağlıklandırma yöntemi temelde beş türde ve gerekçe ile uygulanmaktadır bunlar; (39), (24)

a) Nesne (=obje) sağlıklandırması-OBJECT SANIERUNG : Bu tür sağlıklandırmayı gerekli kılan ölçütler;

. Yapı adaları ya da yapı adaları üzerindeki yapı ve ko-

nutların ölçülebilir sorunları.

. Hava kirlenmesi, gürültü, güneşlenememe vb. çevre sağlığını zorlayan geniş yapı alanlarını etkisi altına alan, diğer parsellerden gelen rahatsızlık veren sorunları içermektedir.

b) Alan sağlıklandırması-FLACHEUSANIERUNG-REDEVELOPMENT-Yeniden Geliştirme: Ek yapıların tümünü kaldırma ve yapı adalarından yararlanmayı büyük bir alanda ele alan yöntemdir.

c) Ayıklama-boşaltma-tikel (=kısmi) sağlıklandırma-REHABILITATION-ENTKERNUNG, (bkz. Şekil 6, Aşama 2.)

d) Yapısal Sağlıklandırma-STRÜKTÜR SANIERUNG: Bu tür sağlıklandırmayı zorunlu kılan ölçütler;

. Toplumsal bütünün (sistemin) yapısal dönüşümünden doğan sorunlar (örneğin: konut, çalışma ve dinlenme alanlarının farklılaştırılması sorunları,)

. Ulaşım ağının yeniden düzenlenmesi sorunları,

. Bir kesimde önceden eksik olan ulaşım ve buna bağlı özel tesislerin (kentsel alt yapı) genişletilmesi, bütünleştirilmesi sorunları,

. Üst düzeydeki plânlama hedeflerinden gelen gereksinmelerin yarattığı sorunları içermektedir.

Yukardaki ayrımada, nesne sağlıklandırması ve alan sağlıklandırması ile özel-tüzel kişilerin çıkarları, yapısal sağlıklandırma ile kamu-tüzel kişilerin çıkarları ön planda gözetilmektedir.

"Sağlıklandırma" yöntemiyle "eski Türk kentleri" nde yeni yaşam ortamı yaratma konusunda KUBAN,D, şunları belirtmektedir. "Eski kent yapısı bir madde biçimlendirme olduğuna göre o'nun günümüzün isteklerine tam olarak karşılık vermesi söz konusu değildir. Bütün alt yapı tesisleri, modern konfor koşulları, hatta oluşum olanakları sağlansa da günümüz aile ve toplum yaşama koşullarının eskiden yaratılan fiziksel ortamla eşdeleşeceği yine düşünülemez. Buna karşılık günümüz toplumunun kültürel yaşantısı, çok daha farklı olarak, yaygın kültürel istekleri yapısında barındırmaktadır. Bu durum fiziksel olarak is-

tenen nitelikte sağlanamayacak konforu, sosyal-kültürel ve psikolojik planda sağlanacak üstünlük ve yararlarla karşılayabilme olanağını ortaya çıkarmıştır. Eski bir mahalleyi gerekli fiziksel yaşama koşullarına kavuşturup, o zamana dek söz konusu olmayan yardımcı işlevleri getirerek, ana kentin sosyal yaşantısında yeni ayrıcalıklı durumlar, sağlamak, eski dokunun bugün için yüksek bir kültürel değeri olan yapısını korumayı kolaylaştıracaktır." (48)

Şimdi tekrar konumuza dönelim.

3. Aşama-Yaşatma-Canlandırma-REVITALIZATION: Bu aşamada kültürel değerlerin-korunup-onarılarak ayakta durabilmeleri sağlandıktan sonra -nasıl yaşatılabilecekleri ele alınır. Kaybolan ya da kaybolma olasılığı olan kentsel bir bütünün, bir çevrenin ya da herhangi bir yapı ya da bileşenin özgün şekliyle yeniden üretilmesi şeklindeki bu koruma yaklaşımı oldukça tartışılan bir yöntemdir. İki şekilde uygulanmaktadır:

a. Korunacak değeri, aslına uygun işlev vererek, yaşatma-PASSIVE REVITALITATION

. Yeniden yapma-RECONSTRUCTION: Kültürel varlığın yok olan önemli bir bölümünün ya da tümünün yapının özgün durumuna ya da kaynaklara ve belgelere dayanarak yeniden yapılması ve eskisinin yerine konması yoluyla yaşatılmasını amaçlayan bir tür koruma yöntemidir. Genellikle arkeolojik alanlarda ve kültürel değeri önemli yapılarda uygulanan bu yöntem, yangın, deprem ya da savaş gibi toplu yıkımlarla yitirilen ve yeniden canlandırılmaya çalışılan alanlarda tarihi sürekliliği ve ulusal karakteri yansıtabilmek endişesiyle başvurulur. 'Varşova' bu konudaki en tipik örnektir.

. Taşıyarak Yaşatma-RECONSTITUTION: Tarihsel yapıtları bulundukları konumdan başka yöreye taşıyarak yeni bir çevre içinde yaşatma yöntemidir. Örnek olarak; Mısır'daki Abu Simbel anıt kompleksinin Asuvan Barajı'nın sel sularından korunması için taşınması; (bunlardan en ilginç de (Şekil:5) de de görüldüğü gibi) Amerika'nın Texas eyaletindeki bir tarihi otelin-otel arsasına başka bir yapı yapılmak istendiği için-yıkılmasını önlemek amacıyla başka bir yere (altı blok ötedeki) taşınması gösterilebilir.

BİR OTEL KÖŞEYİ DÖNÜYÖR

Amerika'nın Teksas eyaletinde, üç katlı Fairmount oteli sokaklarda dolaşa dolaşa yer değiştirdi. San Antonio kentindeki otelin temelini kazıldı, 288 tekerlekli çelik taşıyıcılar üstüne yerleştirildi, yedi güçlü kamyonun çekmesiyle Viktorya stili yüzyıllık Fairmount, beş gün sokakları dolaşa dolaşa altı blok ötedeki yeni yerine vardı. Trafikte birlikte, otelin seyahatini izle-

yenlerin de aklı durdu.

San Antonio içindeki bu küçük seyahat oteli sahiplerine tam 1 milyon dolara mal oldu. Bu kadar masraf tarifi eser olan oteli yıkımdan korumak için yapıldı. Nitekim Fairmount'un eski sahipleri onu yıkıp yerine süper market yaptırmak istemişlerdi.

1,5 milyon ton ağırlığındaki Fairmount'un

gizisini beş gün boyunca binlerce insan izledi.

Alkışlar, hayret dolu bakışlar ve patlayan slogan altında bu üç katlı otel, santim santim sokaklarda ilerledi. Fairmount'u kurtarmak için tam beş yıl mücadele eden Virginia van Steenberg ve Thomas Wright, "otel parçalarını yendi den yaptırmak belki daha ucuzla mal olurdu ama böyle vergi açısından karlı" dediler.

(Kaynak:Nisan 1985 Sabah Gazetesi)

Şekil:5 AMERİKA'DA İLGİNÇ BİR "REKONSTITÜSYON" ÖRNEĞİ

. Kopyalayarak yaşatma-REPREDUCTION-FACSIMILE-REPLICA:

Bulunduğu konumda çevresinden çeşitli şekillerde zarar gören kültürel varlığın, kentin ya da yapının daha uygun bir yerine taşınması sonucu, boş kalan yerine kopyasının yapılarak konması yöntemidir. Bu uygulamaya örnek olarak, Floransa'daki Signaria Meydanı'ndaki Michelangelo'nun 'Davit Heykeli'nin müzeye kaldırılarak yerine kopyasının konması gösterilebilir.

b) Korunacak Değeri Günümüz Koşullarına Uygun İşlev Vererek Yaşatma-ACTIVE REVITALIZATION : Bu yöntemde kentsel parçaya yapıya çağdaş bir işlev vermek söz konusudur. Bu arada yeniden yaşatmayı başarıyla gerçekleştirebilmek amacıyla "ONARIM-RESTORASYON"un gerektirdiği türlü işlem ve yöntemler uygulanır.

. Yeniden planlayarak yapma-REBUILDING-REDESIGN: Çevresel özelliklerin; ölçü, oran, malzeme, renk vb. unsurlarla belirlenmesi ve denetlenmesi yoluyla korunması. Bu tür koruma, korunacak alanda yapılacak yeni yapıların eskileri ile görsel uyum içinde olmasını amaçlar boş alanlar da çevreye aykırı nitelikteki yapıların yıkılarak (demolition) yerlerine çağdaş yapımların şekli ve çağdaş tasarımla yapılan yeni yapıları; ölçü, oran, renk, malzeme yönünden denetim altına alınması yoluyla tarihsel çevrenin kentsel görünüm (townscape) değerinin korunması ve sürekliliğinin sağlanması işlemlerini içerir. Bu türde incelenmesi gereken bir diğer yöntem de yeniden oluşturma-REGENERATION : Var olan fakat eskiyen işlevlerini yitirmiş kısımların yenilenmesi, tekrar oluşturulması amacına yöneliktir. Ve kentbilim'de kent yapısına uymayan kısımların yapının yaşayan bir parçası durumuna getirilmesi işlemidir.

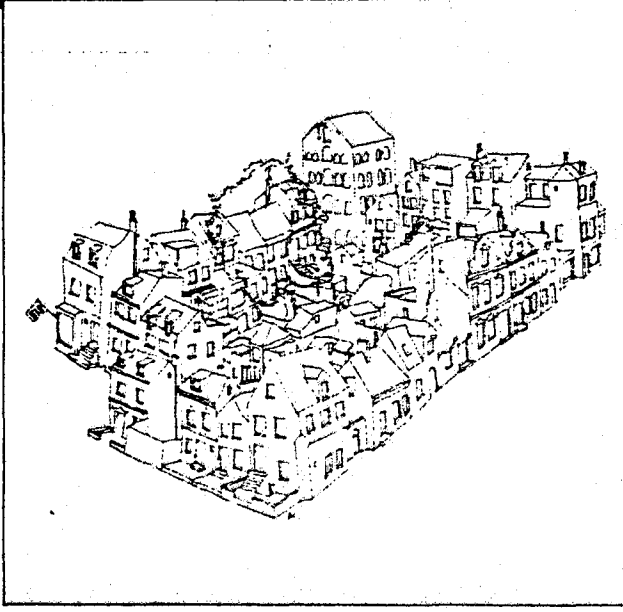
."Operasyonel Kentbilim" L'URBANISME OPÉRATIONNEL: Kent ölçeğinde yapılan hertürlü koruma-yaşatma çalışmalarının bütünü içermektedir. Bu yöntemde yapılacak hertürlü "restoration" işlemleri ise, yenileme çalışmalarının bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Yukarda incelenen, "korunacak alanlardaki koruma işlemleri" ile ilgili olarak Almanya'daki, "Kreuzberg" yıkkın kentini yeniden yaratma çalışmalarının tümü örnek verilebilir. (Ekz.Ek:1)

KORUMA İÇERİKLİ KENTSEL YENİLEME VE UYGULAMA AŞAMALARI

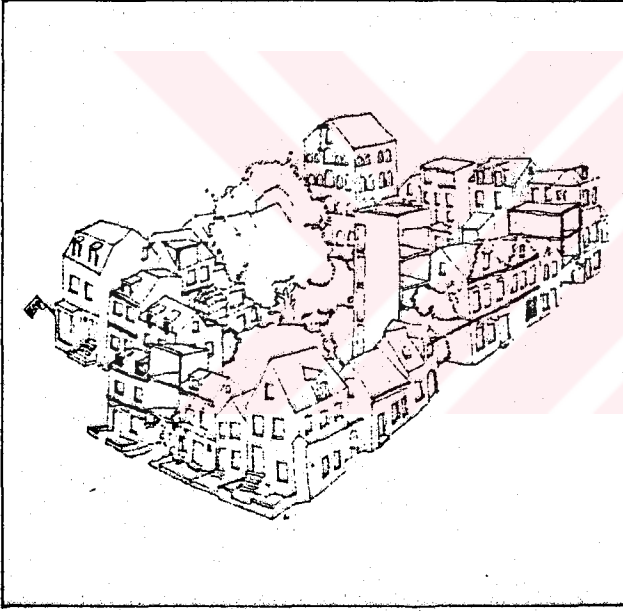
1. AŞAMA.

HALİHAZIR DURUM

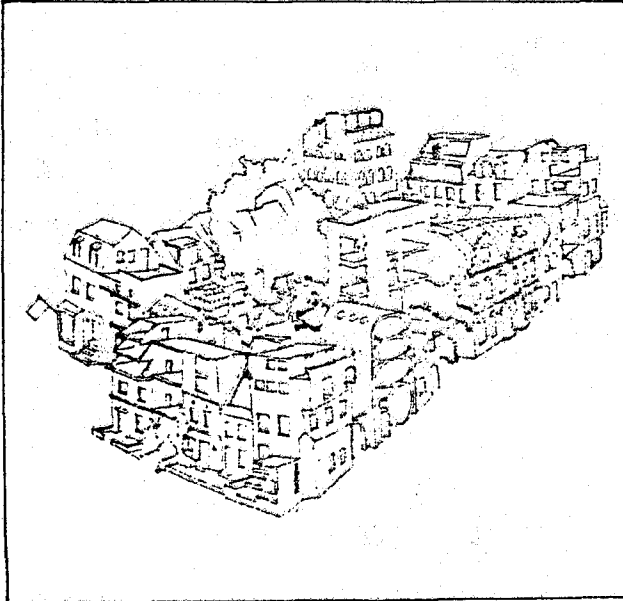
2. AŞAMA :

- .AYIKLAMA
- .BOŞ ARSALARA YENİ YAPILARIN ÖNERİLMİŞİ
- .KORUMA'YA DEĞERLİ YAPILARIN RESTORASYONU

3. AŞAMA

- .KORUMA'YA DEĞERSİZ YAPILARIN YIKIMI VE YENİ YAPI ÖNERİLERİ
- .KORUMA'YA DEĞERLİ YAPILARIN SÜREKLİ BAKIMA ALINMASI VE SAĞLIKLAŞTIRMA
- .TEKNİK ALTYAPI VE SOSYAL DONATIM TESİSLERİNİN KAZANIMLAŞTIRILMASI

BÖLÜM II

**"KORUMA" KAYGISI OLMAYAN BİR GELİŞME VE PLANLAMA KARŞISINDA
YAPISAL BÜTÜNLÜĞÜ BOZULAN ESKİ KENTLERDE, "KORUNACAK ALANLAR"
İLE İLGİLİ PLANLAMA SORUNLARININ TANIMLANMASI**

Eski kentlerimizin yapısal bütünlüğünün bozulma nedenleri;

1. Koruma kaygısı olmayan gelişme,
2. Koruma kaygısı olmayan planlama, olarak tesbit edilmiştir. Genellikle bu iki olgu birbirine koşut olarak gelişmekte ve eski kentlerimizin yapısal bütünlüğünü etkilemektedir. Bunlardan birinci bölüm I.2.a.da ayrıntılı olarak incelenmişti. Bu nedenle bu bölümde yukardaki etkenlerden ikincisi olan "koruma kaygısı olmayan planlama ile, sözü edilen "sorunları ortadan kaldıracak nitelikte bir planlama; çeşitli yönleriyle ele alınacaktır.

**II. 1. ESKİ KENTLERDE "KORUNACAK ALANLAR" İLE İLGİLİ
PLANLAMANIN EVRİMİ**

GİRİŞ :

Eski kentlerde, "korunacak alanlar" ile ilgili planlama, geneldeki planlama sürecinde; ve geçirdiği evrim, genel planlama ve koruma evrimine koşut olarak gelişmektedir. Bu nedenle korunacak alanlardaki planlama evrimi, ülkemizde genel planlama ve koruma anlayışının gelişimini de kapsayacak şekilde, beş aşamada ele alınmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- . Birinci Aşama: Cumhuriyet öncesi (Osmanlı İmparatorluğu dönemi)
- . İkinci Aşama: 1923-1945 dönemi,
- . Üçüncü Aşama: 1945-1970 dönemi,
- . Dördüncü Aşama: 1970-1980 dönemi,
- . Beşinci Aşama: 1980 ve sonrası dönem, dir.

Şimdi bunlar üzerinde ayrıntılı olarak duralım;

II.1.a. Birinci Aşama-Cumhuriyet Öncesi (Osmanlı) Dönemi;

Bu dönemde koruma-geliştirme amaçlı bir "planlanlama"dan

söz edilemeyeceği gibi, "koruma" anlayışı da ancak XIX. yüzyıl sonlarında başlamıştı.

Tanzimattan sonra ekonomik - politik ve kültürel nedenlerle Avrupa'dan oldukça etkilenen Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın, kökeni 19.yüzyıldan çok eskilere dayanan ve milliyetçilik akımı ve endüstrileşmeye tepkilerle gelişen "koruma" anlayışına pek rağbet etmemiştir. Çünkü sözü edilen nedenler o dönem Osmanlı toplumu için geçerli değildi; Osmanlılar, İslâm öncesi uygarlıklarla tarihi bir ilişki kurmak gereğini duymuyorlardı, Türk Milliyetçilik akımı ancak 19.yy.sonunda doğmaya başlamıştı ve özellikle endüstri devriminin dışında kalması nedeniyle de Anadolu kentlerini endüstrinin baskılarından korumak gibi bir sorunda söz konusu değildi. (49) (50)

Bu genel çerçeve içinde, ülkede tarihi kalıntılara ilgisizlik batılının ülkedeki eserleri kendi müzelerine taşımalarına yol açtı. Buna tepki olarak batıda yetişmiş aydınlarımızın önyak olmasıyla, çıkarılan 1869,1874,1884 ve 1906 "nizamnameleri", klasik eserlerin korunmasını amaçlayan, ilk "koruma tedbirleri" olması yönüyle olumlu sayılmaktadır. Ancak batıya oranla geliştirilen bu "mevzuatlar"ın Osmanlıların kendi dokusu ve kent dokusuna önem vermediği görülmüştür. Zaten eski evler ve tarihi kent bölümleri, toplumun gereksinimlerini karşılamayı ve toplum tarafından kullanılmayı sürdürdüklerinden kendiliğinden en etkin biçimde korunuyorlardı. Yalnız bu durum Osmanlı kentinin ve yapılarının tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilmelerine engel olmuş, onların ilerde korunmaları için düşünce ve önlemlerin geliştirilmesine olanak vermemiştir.(51)

Aynı devrede kabul edilen 1848,1858 ve 1864 tarihli "Bina ve Yollar Nizamname ve Kanunları" da batı etkisiyle hazırlanmışlarından Osmanlı kent dokusuna karşı ilgi ve saygıdan yoksundular. Hatta, çıkmaz sokakların açılması, asgari yol genişlikleri vb.gibi maddeler uygulansa idi, tarihi çevreler büyük yıkıma uğrayabilirlerdi. Ancak "sosyal yapı" daki "süreklilik" bu tehlikeye karşı koymuş, sosyal yapının fiziki yansıması olan kent dokusunu batı taklitçiliğinin yarattığı baskıdan bir ölçüde uzak tutabilmiştir. (50a) (51)

(Şekil:2) yukarda sözü edilen nizamname ve kanunların uygulanabildiği yerlerdeki kent dokusunun değişimini göstermektedir.

II. 1. b. İkinci Aşama-1923-1945 Dönemi:

. 1923-1933

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarında, bir yandan "Batılılaşma" ve "Çağdaşlaşma" eğilimi, diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri koparmak, Osmanlı-İslâm kültürünü terketmek isteği, "eski eser koruma" anlayışını da etkilemiştir. Yaşantıda ve geleneklerde "yenileşme" çabası, fiziksel çevrenin kültürel sürekliliğini sağlamak yerine "modernleştirme (=batıya benzeme)" düşüncesini doğurmuş; geleneklerin, kullanışların ve yönetim şeklinin değişmesi, din ve yönetim kurumlarının dağıtılmasına yol açmış, pek çok eski yapı işlevsiz kalmıştır. (50)

Bu dönemin eski eser koruma anlayışında temeli "Müzecilik" olmuş, Osmanlı İmparatorluğundan kurtarılmaya çalışılan kültürel köken Eski Anadolu uygarlıklarına dayanmak istenmiş; bu amaçla çoğu arkeoloji ve "müzecilik" ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. (37)

1923 -1933 yılları arasında Türkiye'de 14 kadar yerleşmenin planı yapılmıştır. Ancak bunlar genellikle "Kurtuluş Savaşı" sırasında yakılan Ege kasabalarının yeniden düzenlenmesine yöneliktir ve hiçbir "ön-araştırma" yı içermeyen planlardır. (50b)

. 1933-1945

Bu dönem eski eserlerin "İmar Planları" yoluyla korunması gereğini benimseyen "koruma" anlayışının geliştiği dönemdir. Anıt niteliğindeki tarihsel mimarlık eserlerinin tek başlarına korunması düşüncesinin ağırlık kazandığı yıllarda, söz konusu eserlerin, "İmar Planı" yapımı sırasında korunmasına da önem verilmiştir. Mimarlık eserlerinin İmar Planları yolu ile korunması bilincinin yaygınlaşmasından sonra kent planlama ilkeleri içinde, tarihsel ve doğal değerlere de saygılı olmak düşüncesi önem kazanmaya başlamıştır.

Bu konuda atılan en önemli ve ilk adım 10 Haziran 1933 "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu"dur. Bu kanuna göre Millî Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından saptanan anıtsal nitelikli eski eserlerin, her yönünde 10 metre açıklık bırakılarak korunması (Madde 4, fıkra 3) öngörülmekteydi. "

İmar planları ile koruma konusunda ilk adım olması bakımından önemli sayılan bu yasanın uygulanması ise eski eserlere önemli olumsuz yaklaşımlar getirmekteydi. ALSAÇ, O, Bununla ilgili olarak: "Örneğin çok önemli ve büyük bir eski eserin çevresinde bırakılan 10 m aralıktan sonra plancılarının istedikleri büyüklük ve yükseklikte inşaat hakkı tanıdıkları oluyor, böylece bu önemli eser hemen hiç bir taraftan algılanamaz duruma geliyordu. Ya da ufacık güzel bir çeşme çevresinde açılan 10 m'lik bir boşluk içinde, oranlarını güzelliklerini yitirmiş, bir biblo düzeyine indirgenmiş oluyordu. Ya da ilk yapılışında başka bir yapıya bitiş olarak yapılmış bir eski eserin sağır duvarından 10 metre açıklık ile bir boşluk yaratılmasının ise hiçbir anlamı olmuyordu." (53) demektedir.

Yukarıda sözü edilen kanun ile 1950'lerde O'nun yerini alacak olan "İmar Kanunu", planlamada, çizim öncesi ön-araştırmayı öngörmemekte, onun yerine ancak araştırma sonucu ortaya çıkabilecek bazı bulguları; yasa ve yönergeler (=direktifler) biçiminde vermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

. Kentlerin büyüklükleri, nitelikleri, göz önüne alınmadan, tümüne bahçe yol, meydan, sanayi, çayır, göl, oyun yeri, mezarlık, okul, kütüphane vb. için kişi başına aynı ölçüde alan alınıyordu. Sayılan bu işlevlerin toplam alanı yerleşmelerin tümünde $65 \text{ m}^2/\text{kişi}$ tutuyordu. Bu da kentin "projeksiyon" nüfusu ile çarpılarak kaplayacağı alan bulunuyordu. Belediye encümenleri bu alanı % 2 artırmayı ya da azaltmayı önerebiliyordu;

. Yapı adalarının köşeleri dik açılı olacaktı ve her işlev için bu odaların boyutları belirli sınırla içinde kalacaktı,

. Çıkma sokak yapılmayacaktı, (50b)

Yukardaki yönergelerin kimi kentlerimizde uygulanması ise, şu sonuçları doğurmuştur. " Ortada var olan eski doku, bunun ortasında bir yerde, var olan eski dokunun belirli bir bölümünün yıkılması ile oluşan hükümet, halkevi, belediye, tören meydanı gibi işlevler; eski dokunun hemen kenarında yamanmış dik açılı yapı adaları (=parsel) çizgileri ve konutları kondurulmuş han, hayvan pazarları işlevleri, ile sağa sola serpiştirilmiş okul, yeşil alan ve karakol alanları." (51)

Bu yasaların getirdiği tip planların, Türk toplumunun sosyal yapısına aykırı olduğu konusunda yoğun eleştiriler olmuş, "satranç tahtası", "kutu kutucuklar" gibi adlandırılmıştır. ARU, K.A. ise yasanın eski kentlere yaptığı yıkım ve değişimi şöyle dile getirmiştir. "Var olan bazı kentlerimizin eski dokuları, belli bir toplum düzenini yansıtmaktadır. Bu toplumun yapısı incelenmeden, eski kent dokuları üzerinde uzun bir zaman yanlış uygulamalar yapılmış ve bu "organik" "gayri muntazamlıklar" düzeltilmeye, doğru (düz) yollar açılmaya, çıkmaz sokaklar çıkar hale getirilmeye çalışılmıştır....Allahtan bunların hepsi uygulanamadı da kentlerimiz yok olmaktan kurtuldu." (54)

Yukardaki yasalardan sonra "Kentsel Koruma" ya ilk yaklaşım 1932 H.Jansen "Ankara İmar Planı" dır. Yarışma yolu ile elde edilen ve planlama öncesi yarışmacılara verilen kentin projeksiyon nüfusu, eski kent dokusunun korunması, önemli yapıların yerleri gibi ön-araştırma bilgilerinin verilmesi; ve planlama kararları arasında "kale" nin ulusal yaşamının simgesi sayılarak korunması ve çevreden kolaylıkla algılanabilmesi(50b) gibi kararların olması ile bu plân, "koruma" içerikli planlamada ilk ve önemli bir adım olarak görülmektedir. Hızla uygulanmaya başlanan bu planın kararlarına uyularak "kale ve çevresi" 1937 yılında protokol alanı olarak koruma kapsamına alınmıştır.

1932 yılında açılan İstanbul planlaması yarışma sonuçları da, kente korumacı bir yaklaşım öngörmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu kararlar:

". Ortaya çıkmış ve henüz kazı yapılmamış eski eserlerin bulunduğu bölgelerin saptanması, çevrelerinin yeşillendirilmesi,

. Yeni yapıların yöreye uyum sağlayabilecek düzen içinde yapılmasını, anıta yaklaşımların, taşıt ulaşımından yaya dolaşımına uygun şekilde düzenlenmesi,

. Eski ve yeni kentin yanyana birbirine zarar vermeyecek şekilde yaşaması,

. Yenileşme sürerken eski anıtların özenle korunması,

. Ana ulaşım yollarından ayrılması,

. Eski ve yeni kentin birbirlerine küçük gezinti yolları ile

bağlanması," (55) olarak sıralanabilir.

Ayrıca bu dönem "planlama" ile ilgili çeşitli kurumsal değişikliklerin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Bunlar şöyle sıralanmaktadır;

- . 1933 yılında Belediyeler Bankası'nın kurulması,
- . 1935 yılında Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı "şehircilik bürosu"nun kurulması,
- . 1939 yılında aynı büronun "Şehircilik Fen Heyeti" ne dönüştürülmesi;
- . 1936 yılında "Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Yönetmelik" in çıkması,
- . 1945 yılında "Belediyeler Bankası"nın "İller Bankası"na dönüştürülmesi.

II. 3. c. Üçüncü Aşama-(1945-1970) Dönemi

. 1945-1955

Bu dönem; Türkiye'nin, hızlı kentleşme ve yanlış planlamalar sonucu, kentlerde ortaya çıkan planlama sorunlarını, kurumsal yapısında önemli değişiklikler oluşturmada, eski planlama alışkanlıkları ile çözmeye çalıştığı dönem (50a) olarak nitelendirilmektedir.

Ancak, yukarıda sözü edilen sorunları çözmek için yetkili bir kuruluş oluşturulması gerekli görülerek 2 Temmuz 1951 tarihinde Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulması "koruma" konusunda önemli bir adım olarak sayılmaktadır. Üyelerinin çoğunluğu üniversitelerde görevli bilim adamı olan bu kurul, çalışmalarına başladıktan hemen sonra özellikle "taşınmaz korunacak değerler" konusunda önemli kararlar almaya başlamıştır. (53)

Daha önceki planların (1933 ve 1950 li) Türk kentlerini yanlış bir biçimde yönlendirmesi ve biçimlendirmesi, ayrıca 1950'li yılları geride bırakırken artık kentlerin sorunlarına çözüm getiremeyeceğinin anlaşılması üzerine 1956 yılında 6785 sayılı "İmar Kanunu" çıkarılmıştır. (50a)

Ancak bu yasa umulanın tersine "Eski Eser ve Tarihi Çevre Korunması" na uygulama yönünden pek bir açıklık getirmemiştir. Yalnız

* 25. Maddesi ile yeni yapıların komşu sınırlarına yol ve su kenarlarına, kara ve demiryollarına ve "eski eserler" e yaklaşma

uzaklıklarını özel "nizamnameler" le belirlemiş,

* 30. ve 40. maddeler ile de, "eski eserlerin bitişik olmayan cephelerinden 10 metreden az olmamak koşulu ile -yapı yüksekliğine eşit açıklık içinde, yeni yapıya izin verilmeyeceği, ancak "GEEAYK"ın izni ile bu uzaklığın değiştirilebileceği" kararı alınmıştır. (37)

. 1955-1970

Bu dönem daha önceki dönemlerin getirdiği sorunların birikiminin de etkisiyle, 'genel planlama' ya koşut olarak, Türkiye'deki kent planlamasında önemli kurumsal değişikliklerin olduğu dönemdir. Bu dönem yeniden "örgütlenme devri" olarak yorumlanmaktadır. (5a)

Ancak planlamadaki bu örgütlenme çabalarına karşılık "eski kent parçalarını koruma"ya yönelik yasal bir dayanak olmadığını ve plan-
cılarının tarihi eserlerin çevresine ve kentin dokusuna sevgi ve özenle eğildiklerini fakat açık seçik koruma kararları getirmediklerini, İmar mevzuatı'na uyarak önerdikleri yol profilleri ile eski dokularını bozduklarını, eski eserleri ise yeşil alanlarla çevreledikleri izlenmekteydi. (51) (56)

Bu planlara örnek olarak; yaşayan kenti tümüyle hiçe sayan bir anlayışla planlanmış olan 1948 Kütahya I.İmar Planı ile, tarihe saygılı ancak tarihi dokuyu koruma kararları getirmeyen 1955 Edirne, 1946 Nevşehir, Göynük, II.Kütahya, Bursa, Kırşehir...ve diğerleri gösterilebilir. (51)

Yukarıda sözü edilen planlarda gözlenen en "tahripkar (=yıkıcı)" tutum olarak "İmar mevzuatı" ve "Devlet Karayolları"nın da etkisiyle kentlerin merkezinden 24-30-50 m'lik yolların geçirilmesi ve buna bağlı olarak genişliklerine göre yapı yoğunluğu getirilmesidir.

Bu dönem imar planlarının kent dokusundaki değişimleri için (bkz.bu bölüm sonunda plan: 1a, 1b, 1c; 2a, 2b ve IV.bölüm sonunda Plan 3a, 3b, 3c)

II.3.d. Dördüncü Aşama- (1970-1980) Dönemi

Bu dönem; Türkiye'de kent planlamasında ve kent yönetiminde yeni yaklaşım arayışlarının geliştiği, yer yer uygulandığı (50a), buna koşut olarak koruma konusunda çağdaş yaklaşımların benimsendiği ve bu konuda yasal çerçeveyi düzenleme çabalarının geliştiği (37), bir dönem olarak kabul edilmektedir.

Korunacak kentsel alanlardaki en önemli gelişme; "İmar Kanunu"na bazı ek maddeler getiren yasa ile, "1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu"nın çıkması ve bunlara koşut olarak yapılan İmar Planları dönemidir ki bu dönemde "tarihi çevre" ve "sit alanları planlaması" ilişkileri daha olumlu sonuçlara erişmiştir;

. "Ek madde 6".da, doku korumasından çok anıtların çevresinin korunması ve düzenlenmesi amaçlanmış olsa da geçmişe oranla önemli gelişmeler getirmiştir. Öncelikle, anıtın çevresi kavramı, "yapı yollar yasası"nın ve bundan esinlenen "İmar tüzüğü" nün tanımladığı dar çerçeveden kurtulmuş olmakta idi. Ayrıca, söz konusu çevreyi tanımlamada G.E.E.A.Y.K.nun görüşünün alınacağı hükmünde olumlu görülmektedir. (57)

. İmar yasasındaki gelişmeye koşut olarak, 1973 te kabul edilen 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"nda, "tek anıt ölçeğinde koruma" anlayışından "bölge" ölçeğine geçildiğini, "sit" kavramının getirildiğini izlemekteyiz. Her ne kadar yasanın metni sit kavramının kentsel tarihi dokuları içerip içermediği konusunda gerekli açıklıktan yoksunsa da, yasanın ruhu içinde dokularında kapsandığı kabul edilebilir. Yasa aynı zamanda Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)na da tek eser çevrelerinden daha ilerde "Sit" ve "tarihi çevre" alanları bütünlüğü içinde koruma ve geliştirme bütünüleyici koruma yetkileri vermiş bulunuyordu. (42) (57)

. Bu dönemde yapılan İmar Planlarının ortak yönleri ise şöyle sıralanmaktadır:

- Sit kavramı benimsenmeye başlanmış ve bu özellikle planlama kurumlarınca da kabul edilmiştir. Bununla ilgili kararlar ve öneriler getirilmeye çalışılmıştır, (Protokol alanı, "sıhhileştirme kooperatifleri" gibi)

- Tarihi ve doğal değerlere sahip eser ve külliye de çevresi ve içinde bulunduğu tarihi sit ya da doğal ortamla birlikte bir bütün içinde anlaşılmakta ve bunlarla ilgili kararlar da getirilmek istenmekteydi.

- Temel planlama kararlarının (politik karar çevreleri ya da plancılar tarafından verilmiş kararların) tarihi siti ya da doğal ortamı tehdit eden durumlarının gene bazı planlarda artık yeterince bilincine varılmaktaydı.

- Bu nedenle, bu temel planlama kararlarından; örneğin plan-cılar tarafından verilmiş ulaşım kararlarının (devlet karayolları, ana ulaşım aksları gibi) "tarihi sit" ile ilişkileri ve özellikle tarihi siti tehdit etme olanakları üzerinde de önemle durulmağa başlanmıştır.

- Öte yandan tarihi siti, yeni gelişen kentle entegre edecek, yeni ekonomik, sosyal ve kültürel işlevler kazandıracak-yeni ev-rensel düzeyin geldiği son planlama aşaması-düzeyde ele alacak sınırlı bazı çalışmalara da girilmiştir. Bunlar tarihi ve doğal siti, yeni gelişen kentle, yalnız turistik işlev vererek bütünleş-tirme çalışmalarından öteye gidememiştir ancak bu durum az geliş-miş bir ülke kentleşmesinin gerekleri açısından doğal karşılanmak-tadır. (51)

Yukarda sözü edilen nitelikte planlamalara örnek olarak Kastamonu, Bodrum, Ürgüp, Urfa imar planları örnek gösterilebilir.

II.1.e. Beşinci Aşama - (1980 ve Sonrası) Dönem

Bu dönem koruma-değerlendirme-geliştirme amaçlı "Bütünleşik Koruma" anlayışının benimsendiği dönem olmuştur.

Bu dönemin incelenmesine, 1979-1983 Dördüncü Beş Yıllık Kal-kınma Planı'ndaki "koruma" anlayışını belirterek başlamak istiyor-uz. Çünkü sözü edilen plan, önceki kalkınma planlarına oranla, "Kültürel Mirasın Korunması İlkeleri"ne daha çok önem vermiştir, ve planın bölümlerinde koruma ile ilgili somut ekonomik-politik-toplumsal hedefler ve öneriler belirlenmiştir. (58)

Nitekim söz konusu planı izleyen dönemde, "koruma politika-sı"nın somut ürünü olarak 23.7.1983 tarihli 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu" çıkarılmıştır. Bu yasanın daha önceki 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"na göre olumlu yan-ları; "Sit" tanımının kesinlik ve belirlilik kazanması, "Sit geçiş dönemi-koruma amaçlı imar planı-kısmi plan değişikliği", "muafi-yetler" ile ilgili maddelerin yer almasıdır. (bkz. 2863 sayılı yasa madde 6,17 ve 22).

Yasada ayrıca (G.E.E.A.Y.K.)nun yerine daha geniş kapsamlı olan "Anıtlar Yüksek Kurulu ve ona bağlı Bölge Kurulları getirilmiştir.

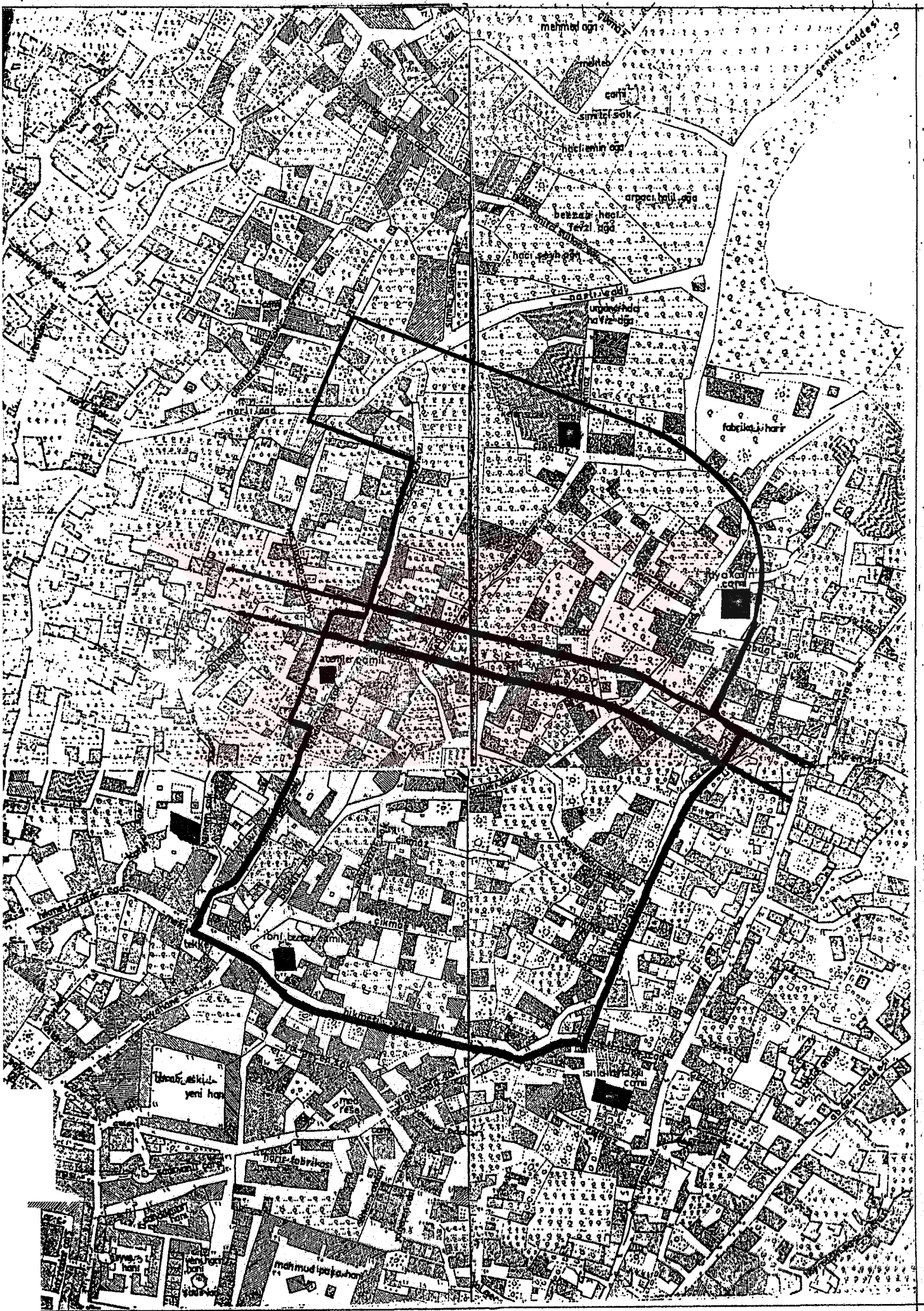
II.1. Bölümün Sonucu:

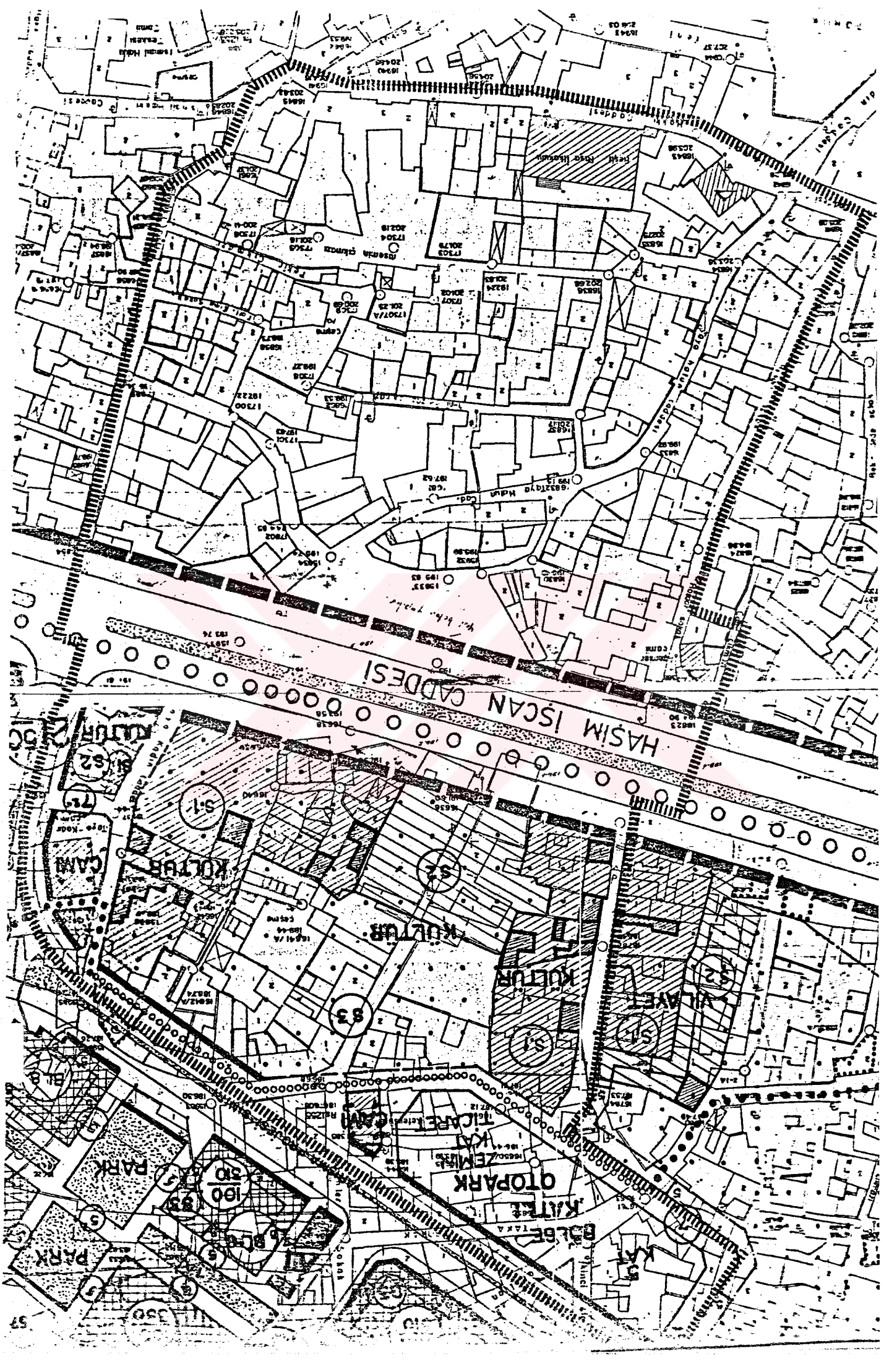
Cumhuriyet'ten bu yana gelişimini incelediğimiz "koruma ve

korunacak alanlarda planlama" anlayışı 1930'lara dek kültürel birikimin sürekliliğini yadsıyan nitelikte; Osmanlı döneminde Osmanlı Öncesi Anadolu Uygarlıklarının kültürel kalıt (=miras)ı, Cumhuriyetin ilk yıllarında ise Osmanlı-İslam kültürel kalıtı ile ilgilenilmemiş, korunmamıştır.

1930'lardan 1970'lerin sonuna dek ise, "koruma" anlayışında biryandan Türk tarihinin kökenini bulma çabaları ile başlayan ve taşınmaz eski eserleri kapsamına alan "müzecilik" anlayışı hüküm sürerken, diğer yandan "eski kentlerde" yapılan planlama çalışmalarında özellikle "batıya hayranlık" etkisini göstermiştir. Özellikle bu dönemin başındaki "yapı yollar" yasasının "tahrip edici" etkisi yıllarca süregelmıştır.

Günümüzde ise giderek konunun önemi anlaşılmış ve, "tarihi çevre" "sit alanları" kavramları ile en geniş sınırına ulaşarak, bundan sonraki II.2. bölümde de ele alacağımız gibi; korunacak alanlar ile ilgili planlama-koruma-değerlendirme-geliştirme amaçlı "Bütünleşik Koruma" anlayışına koşut olarak "Sistematik" bir planlama anlayışına ulaşılmıştır.

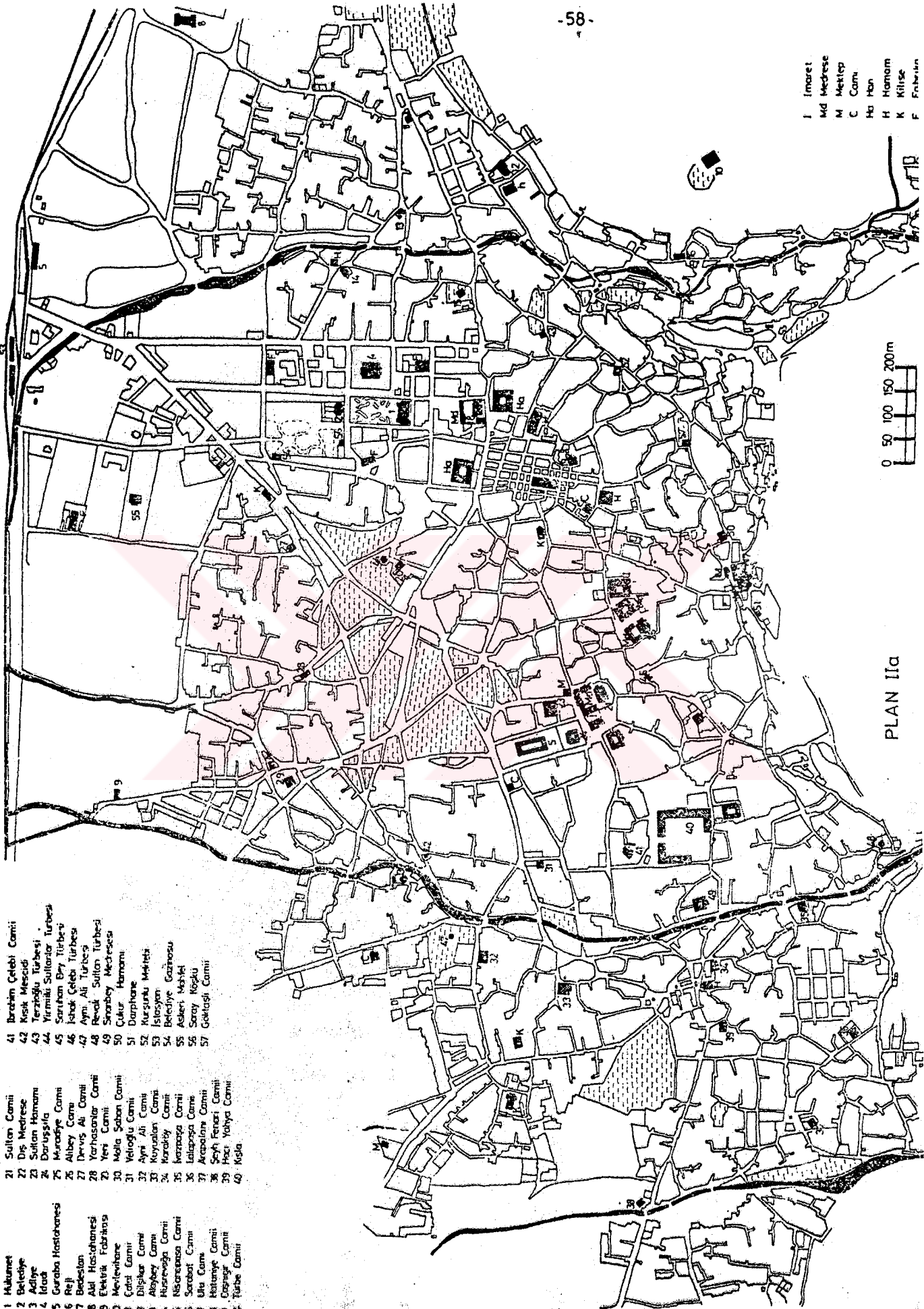

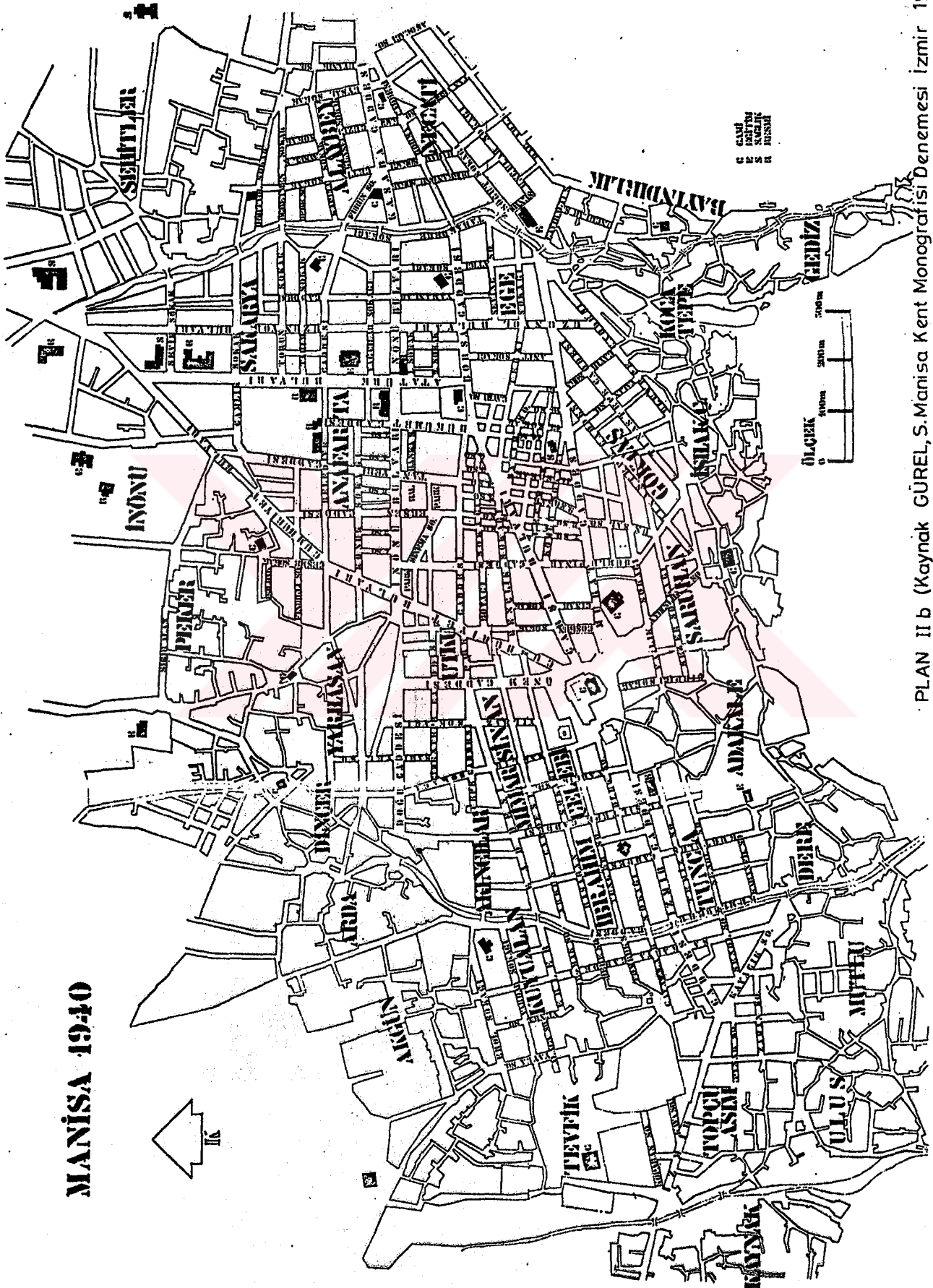
I İmaret
Md Medrese
M Mektep
C Cami
Ha Han
H Hanım
K Kilitse
F Fenerlik

0 50 100 150 200m

PLAN IIa

- 1 Mülknet
- 2 Belciye
- 3 Adliye
- 4 İdarî
- 5 Guraba Hastahanesi
- 6 Rejî
- 7 Bedesten
- 8 Akıl Hastahanesi
- 9 Elektrik Fabrikası
- 10 Mevlevihane
- 11 Çiftlik Camii
- 12 Dışkâr Camii
- 13 Alaybey Camii
- 14 Hüseyinî Camii
- 15 Nispetiye Camii
- 16 Sarıboğ Camii
- 17 Ulu Cami
- 18 Hattatîye Camii
- 19 Dâğcı Camii
- 20 Tübe Camii
- 21 Sultan Camii
- 22 Dış Medrese
- 23 Sultan Hanımı
- 24 Darüşşifa
- 25 Muradiye Camii
- 26 Alaybey Camii
- 27 Devrîs Ali Camii
- 28 Yarısanatlar Camii
- 29 Yeni Camii
- 30 Molla Şaban Camii
- 31 Velioglu Camii
- 32 Ayvânî Camii
- 33 Kuyulu Camii
- 34 Karaköy Camii
- 35 İzzetîye Camii
- 36 İzzetîye Camii
- 37 Araplı Camii
- 38 Seyh Ferîdî Camii
- 39 Hacı Yahya Camii
- 40 Kışla
- 41 İbrahim Çelebi Camii
- 42 Kışık Medrese
- 43 Terzioğlu Türbesi
- 44 Yirmiki Sultanlar Türbesi
- 45 Sarıhan Bey Türbesi
- 46 İbrahim Çelebi Türbesi
- 47 Ayvânî Ali Türbesi
- 48 Revak Sultan Türbesi
- 49 Sarıboğ Medresesi
- 50 Çukur Hanımı
- 51 Darphane
- 52 Kuzuncu Mektebi
- 53 İstasyon
- 54 Belciye Gazinosu
- 55 Akleri Mektebi
- 56 Saray Köşkü
- 57 Göktaşlı Camii

PLAN II b (Kaynak GÜREL, S. Manisa Kent Monografisi Denemesi İzmir 1984.)

MANİSA 1960 -1980

PLAN IIc

(Kaynak :GÜREL, S., Manisa Kent Monoğrafisi Denemesi İzmir 1984)

II. 2. KORUNACAK ALANLARDA PLANLAMA YÖNTEMİ

GİRİŞ :

Özellikle II. Dünya Savaşı'nın bitişinden bu yana savaşın neden olduğu geniş hasar ve daha sonraki yılların getirdiği ekonomik gelişme ve kentleşmenin, var olan dokular üzerindeki etkileri, çoğu Batı Avrupa ülkelerinde çevre değerlerinin korunması yönünde ilgilerin artmasına neden olmuştur. Buna koşut olarak kent plancıları tarafından kentlerini kurtarmak, yeniden canlandırmak amacıyla; koruma-geliştirme çalışmalarına ışık tutacak "yöntemsel yaklaşımlar." ve "Sistematisik analiz-döküm-planlama" örnekleri hızla yayılmıştır.

Ancak her örneğin; ekonomik-siyasi-kültürel boyutları nedeniyle diğer ülkelerde de uygulanabilmesi sakıncalar yaratabileceğinden, evrensel ölçüde geçerli olabilecek "standart" bir yöntemin varlığından söz etmek pek olanaklı değildir.

Yine de denilebilir ki, "korunacak alanlarda planlama" sorunu genelde her ölçekteki planlama sürecinin bir bölümü olduğu için, bu konudaki çalışmaların her şeyden önce "toplumsal yarar" görüşü ile ele alınmaları gerekir. Ve (I.3d). Bölümde incelenen "onarım-koruma-geliştirme işlemleri"nin planlamada özellikle kent planlamasında geçerli olan yöntemlerin belli yanları ile birleştirilmesi zorunludur.

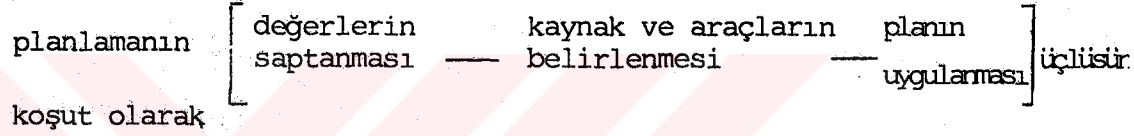
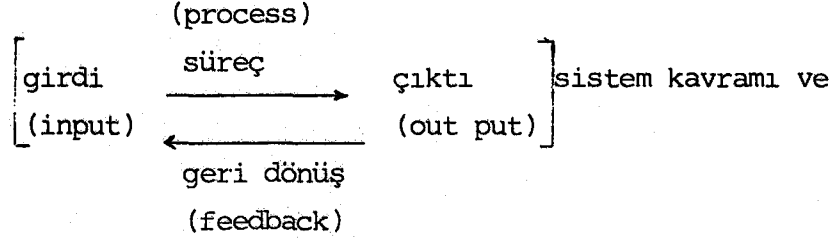
Ayrıca; "korunacak alanlar" aynı zamanda birer tarihi, mimari görsel vb. değeri olan bireysel yapı ve toplulukları (anıtlar) içerdiğinden bu işlemler bir yandan da kültürel değerlerin korunmasını amaçlayan ilkelere bağımsız düşünülemeyecektir.

Ülkemizde kentsel ve kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğu "korunacak değerleri" içermektedir. Ancak daha önceki bölümlerde de ayrıntılı olarak incelendiği gibi, ülkedeki genel "koruma" anlayışının yanlış gelişmesi ve uygulamadaki olanakların kısıtlılığı nedeniyle "korunacak alanlar" daki çalışmalar "çevresel planlama" dan çok anıt koruması" şeklinde gelişmiştir. Ve bu olgu doğal olarak "korunacak alanlardaki planlama süreci" nin tüm aşamalarına yansımıştır.

Günümüzde bu anlayış giderek değişmiş, kuramsal olarak söz konusu planlama genel planlama sürecinin bir parçası olarak değerlendiril-

dirilmeye başlanmıştır. Bu konuda AKÇURA (59), ÜSTÜN KÖK (60), AYSU (39), UYDAŞ (8) TOSUN (24), FERSAN (25), YÜREKLİ (3), ÖZERDİM (4) in çalışmaları, konunun kuramsal gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlayan çalışmalara örnek gösterilebilir.

Yukarda sözü edilen kuramsal çalışmalar da göz önünde bulundurularak "korunacak alanlardaki planlama süreci", genelde ;

- a. Hazırlık Aşaması
- b. Bilgi Toplama-Çözümleme Aşaması
- c. Değerlendirme Aşaması
- d. Karar Verme Aşaması
- e. Kesin Plan Aşaması
- f. Uygulama Aşaması, genel başlıkları altında incelenecektir.

II. 2. a. Hazırlık Aşaması:

Planlama ve uygulamaya kadar ki çözümleme (=analiz) ve varsayımları (=öndeğerlendirme) içeren bir çalışma dönemidir. Bu aşamaya "girdi" olabilecek veriler "makro" ölçekte, ülke, bölge ve metropoliten alan planlarından, "mikro" ölçekte ise Kentsel ya da kırsal alan planlarından elde edilmektedir. Bunlar da sırasıyla;

- . Mekan planlama ve düzenleme çalışmaları,
- . Bölge Planlaması Hedefleri,
- . Ülke Planlaması Hedefleri,
- . Genel Ulaşım Planları,
- . Genel Mekan Dokusu Ekonomik Yapısı,
- . Kent Gelişme ve Araştırmaları,
- . Genel Yerleşim Halk Dokusu
- . Toplu Onarım-Geliştirme Planları,

. Parasal Durum ve Varsayımlar olarak ele alınmaktadır. Planlamaya etkili olabilecek bu verilerin ön değerlendirilmesi'nden sonra, planlama alanının sınırlandırılması ve yürürlükteki yasalara göre ilk sınır tescili bu aşamada gerçekleşmektedir.

II. 2. b. Bilgi Toplama-Çözümleme Aşaması

Var olan durumu incelemek için bilgi toplanması ve toplanan bilgilerin çözümleme birleştirmesini içeren bu aşama, "korunacak alanlardaki planlama süreci" nin ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Çünkü ancak doğru, yeterli ve olabildiğince nesnel bir saptama sonucunda, yerinde kararlar alınabilir.

Bu aşamada korunacak alanlar ile ilgili çeşitli özellikler, mimari, tarihsel, görsel, işlevsel vb.değerlerin tanımı ve çözümlemesi gerçekleşmektedir. Bunlar,

. Genel olarak,

- Ülke, bölge, metropoliten alan ölçeğinde; toplumsal, ekonomik kültürel, politik, fiziksel, yönetsel, yasal ve parasal durumun incelenmesi,

. Özel olarak;

- Kentsel-Kırsal-Sektörel ölçekte; konut, endüstri, ticaret, yeşil, eğitim, sağlık ve haberleşme ile ilgili durumun incelenmesi,

- Korunacak Alan ölçeğinde ise; toplumsal, ekonomik, politik, yönetsel, parasal, tarihsel, kültürel, fiziksel değerler ve son olarak kentsel görünüm değerlerinin incelenmesi ve saptanması çalışmalarını içermektedir.

Yukarda genel başlıkları ile verilen ikinci aşama ile ilgili olarak daha ayrıntılı çalışmaları gösteren örnekler Şema 2 ve Ek 2'de gösterilmektedir.

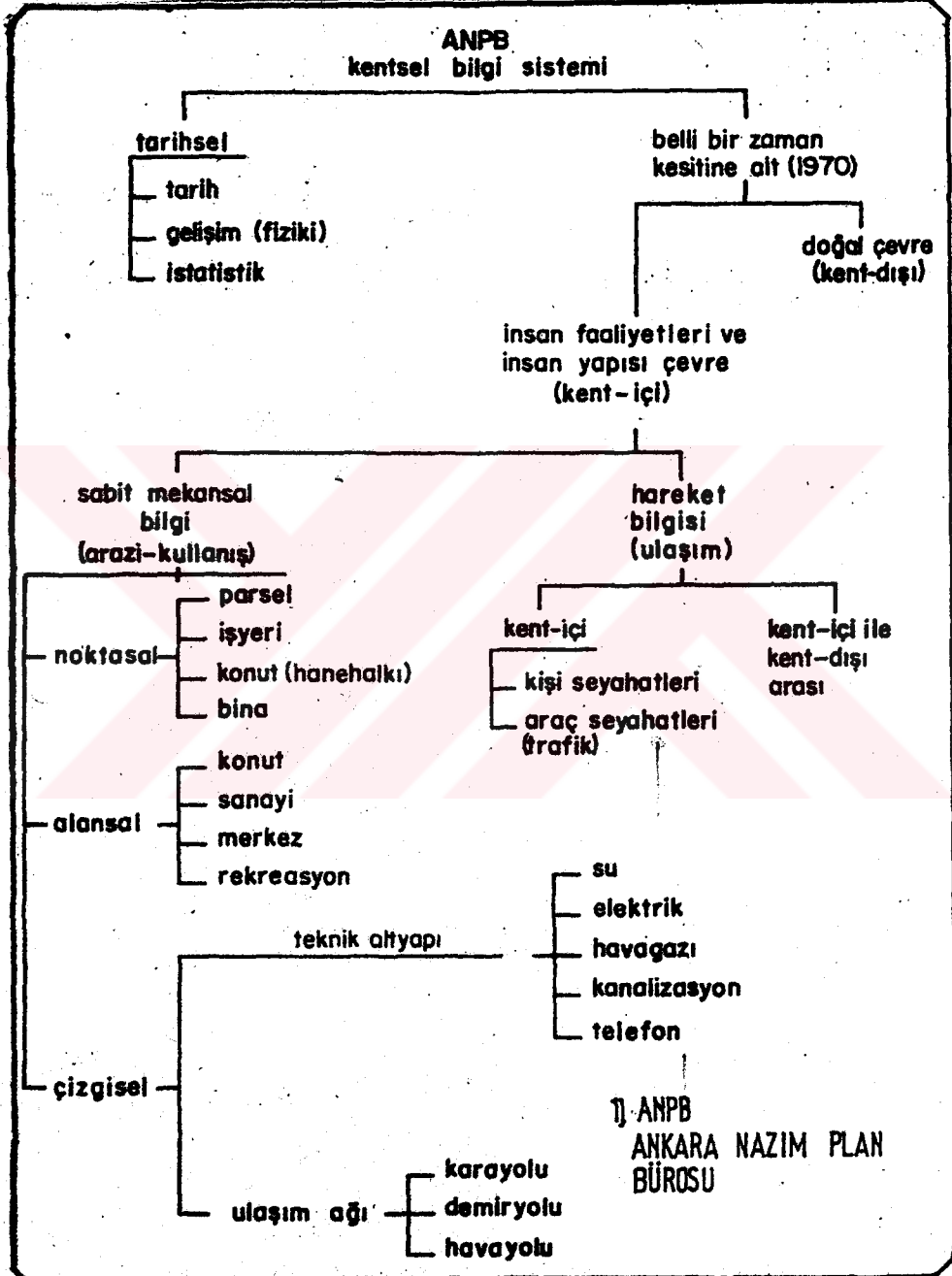
Biz burada, eski kentlerde, "korunacak alanlar" ile ilgili planlama çalışmalarına önemli katkısı olduğuna inandığımız "kentsel görünüm değerleri"nin incelenmesine yer vermek istiyoruz.

. KENTSEL GÖRÜNÜM DEĞERLERİ :

"Korunacak alanlar" ile ilgili planlama sürecinde bilgi toplama çözümleme aşamasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu çalışmalardan amaç "genel karakter olarak tümüyle kentleşmemiş, yerel düzeyde bir çevre içinde koruma-geliştirme amaçlı planlamaya

Şema: 2

ANPB KENTSEL BİLGİ TOPLAMA SİSTEMİ

KAYNAK

ANP. - ŞEMASI RAPORU. YAY. 5. ANK. 1977

DR.
BOYNUKALIN

veri olabilecek, görsel açıdan çevresel olarak ve kısıtlamaların saptanabilmesi" (3) olarak belirtilmektedir.

Kentsel görünüm değerlerinin saptanması, görsel araştırmalara dayanan ve çok yönlü bir yaklaşım gerektiren yöntemdir. Bu yöntemin adımları,

I. Kentsel Çevre- İnsan İlişkilerinin Saptanması: Planlama yapılacak kentsel çevrenin (korunacak alan) kentin başka kesimlerinden ve buraların söz konusu çevreden görünüşleri, önemli bakış noktaları, vistalar, panoromalar, röper noktası niteliğindeki elemanlar vb.in saptanmasıdır.

II. Kültürel İlişkilerinin Saptanması: Bu adımda amaç, kentsel çevreyi oluşturan öğelerin biçimleniş süreçleri ve toplum için değerlerinin tarihsel, ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından saptanmasıdır.

III. Kentsel Çevreyi Oluşturan Öğelerin Tanımlanması ve Sınıflandırılması: Bu adımda amaç, var olan kentsel dokuda ve yakınında yer alan ve alacak olan yapıların çevrenin tümüne etki ve katkılarının saptanmasıdır.

IV. Estetik Yargılama: Bu adımın amacı kentsel çevre görsel değerini "yalın" estetik yargılama ile değerlendirilmesidir. Fiziksel çevrenin taşıdığı estetik niteliği bulmak ve yargılamak, "subjektif" tir ve uygun ölçütler gerektirir. Estetik niteliği veren genel düzen (=kompozisyon) ilkelerini YÜREKLİ (3): "düzenli bütünlük", "değişiklik" ve "ayrılık", ERKMAN (61): "Yakınlık", "benzerlik", "devamlılık", "kapalılık", "ortak yan"; GÜNGÖR (62) ise: "yakınlık", "benzerlik", "Ayrırıcı nitelik", "saydamlık" olarak değerlendirmişlerdir.

V. Kentsel Çevre İmgesi Çözümlemeleri: Bilindiği kent imgesi: "Kentin toplumsal, ekonomik ve fiziksel yapısı ile ortaya çıkmış varlığıdır." (63) diye tanımlanmaktadır. İçinde yaşayanlar, fiziksel-biçimsel ya da toplumsal her yönüyle, içindeki doğal ya da yapay tüm nesneleri ile, toplumsal ilişkilerle yarattığı izlenimlerin tümü "kent imge" sini oluşturmaktadır. Kent imgesi "görelî" bir kavramdır. Örneğin kent içinde sürekli yaşayan ile, gezmeye gelen kişilerde oluşan "kent imgesi" farklıdır. Çünkü insanların izlenimlerini, geçmiş deneyimleri de etkilemektedir. Kentler tüm ilişkileri,

fiziksel formu, kent imgesi vb. ile toplum biçimlerine, onların alt ve üst yapılarına, bunlardaki değişim ve gelişmelere, çelişkilerle göre hatta belli bir toplum biçiminin içindeki değişim ve gelişmelere göre biçimlenmektedir. Kent içinde insanı etkileyen dolaşısıyla kent imgesi yaratan bir takım öğeler vardır. Bunlar en kabata tanımla duyularımızı etkileyen, algıladığımız tüm varlık ve olaylardır. Özellikle bunların görsel olarak etkileyenleri en önemli yeri tutmaktadır. Bu öğeler insanları mekan ve zaman boyutları içinde etkilemektedir. (67)

Eski kent dokularımızda, yukarda "özellikleri belirtilen "kent imgesi" yaratan öğelere büyük ölçüde rastlanmaktadır. Bu öğeler taşıdıkları çeşitli imgeler nedeniyle aynı zamanda çeşitli "kültürel çevre" ler oluşturmaktadır. Kırşehir Kent Merkezi, "Anıtlar Çevresi" de bu çevrelerden biridir. Ve bu özelliği ile korunmalıdır.

Korunacak alanların planlanmasında "Kentsel çevre imgesi" çözümlmelerine de yer verilmesi, yukarda saydığımız nedenlerle ve kullanıcıların planlama ve tasarlamaya katılmasının sağlanması için önemli olmaktadır.

Uygulamada henüz pek yaygınlık kazanamamış, bu işlem kuramsal olarak iki adımda gerçekleşmektedir; (3)

. İlk adımda, üzerine yalnız, kentli için özel önemi olmayan ancak çevre içinde belirgin birkaç çevre öğesinin işlendiği, topoğrafik özellikleri belirgin taslak bir plana (ya da haritaya), kentli- den, hatırladığı kentsel çevre öğelerinin işlenmesi istenir. Çizim sırasında, kentsel çevre öğelerinin geçiş sıraları gözlemlenerek not edilir. Çizimler bu işleme katılan tüm kentliler için genelleştirilerek, her kentli için bir "kentsel çevre imge" haritası elde edilir.

. İkinci adımda ise kentliden aşağıdaki sorulara yanıtlar istenir;

1)bölgesinde, aklınıza gelebilen kentsel çevre öğelerinden bu çevrenin ayrılmaz bir parçası bulduğunuz öğeleri sıralayınız.

2) Bu çevrede seçemezseniz (göremezseniz) rahatsızlık duyacağınız öğeler var mıdır ? Hangileri ?

3) Aklınıza gelebilen kentsel çevre öğelerinden, daha iyi seç-

mek, daha iyi görsel ilişki kurmak olanağının sağlanmasını istedikleriniz var mıdır? Hangileri ?

4) Bu kentsel çevreyi hangi öğelerle tanımlarsınız ?

.meydanını nasıl tanımlarsınız ?

.alanını nasıl tanımlarsınız ?

.

. Bu soru çevrede tanımlanabilen çeşitli alanlar için yinelenir-

5)bölgesinin en seçkin elemanın (Landmark) nasıl tanımlarsınız ?

Bu adımın sonuçları da her kentli için genelleştirilir. İki adımın sonuçları birleştirilerek, saptanan "kentsel çevre imgelerinin"- kentsel çevre biçimi ile ilişkisi belirlenir. Bu ise, kentsel çevrenin görsel yönden güçlü ve zayıf yanlarını; belirli kentsel öğelere bağlı olarak ve kentlinin kentsel çevre ile çeşitli ilişkileri açısından açıklamak olanağını vermektedir.

VI."TOWNSCAPE" ya da Kentsel Çevre Karakter Analizi:

Bu adımda amaç görsel sınırları saptanmış çevrenin "townscape" özelliklerinin saptanmasıdır.

Bilindiği gibi townscape: "bir kentin doğal ve yapay tüm öğelerinin bir araya gelerek ortaya çıkardıkları genel görünüme verilen ad" (63) olarak tanımlanmaktadır. Bir bilim dalı olarak "townscape" kentsel bir dokuya var olan karakterini kazandıran tüm parçacıkların sistematik bir şekilde incelenmesini ve dökümünü açıklamaktadır. (63) şeklinde açıklanmaktadır.

Kentsel çevredeki "townscape" özelliklerinin incelenmesindeki amaç ise sözü edilen çevredeki ilginç mekanları iyi çözümleyip korumak, onlardan öğrenmek ve yeni yaratılacak mekanlar ile bunlar arasında denge kurmaktır. (64)

Genel olarak "townscape" disiplininin birbirini tamamlayan üç ayrı yöne olduğu bilinmektedir: (60)

. Toplumsal Yönü: İnsanın kentsel doku içersindeki yerini, duygusal, toplumsal, etnolojik, yöresel, ekonomik vb. ilişkilerini, halkın çeşitli eğilimlerini ele alır.

. Mekansel Yönü: Kütle ve mekan düzenini; tek yapı ölçeğinde

sağırılıklar ve açıklar ve kent ölçeğinde yapı kütleleri ile kentsel mekan içindeki açık alanlar ve boşluklar arasındaki, ilişkiler ve oranlarla açıklamayı öngörür.

Kentsel çevre karakter analizi ile, "kentsel görünüm" ve çevre ıgesi"ni oluşturan fiziksel çevre öğelerinin ortaya çıkarılması ve insanlara niçin önemli olduğunun vurgulanması amaçlanır. Özellikle ülkemizde kentlerimiz karakterlerini değiştirerek büyürlerken hangi fiziksel unsurların korunmaya değer olduğunu ve bu koruma olgusunun nasıl yapılabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği gibi "Kentsel İmge Öğeleri": Herhangi bir kentin hatırlanmasında kişinin beş duyusunu etkileyen özellikte öğelerdir. LINCH (65) bunları 5 ana başlıkta toplamıştır:

- . Yollar
- . Bölgeler
- . Nirengiler
- . Merkezler
- . Sınırlar

"Kentsel Görünüm (townscape) uygulaması doğal olarak SOKAKTADIR" (66) görüşünden yola çıkan ÖZERDİM (4), konumuzun bu aşamasında, "Kentsel imge elemanlarından "YOLLAR"ı incelemiş ve gözlem yolu ile yola bağlı mekanların değişik durumlarını çözümlemiştir. Doğal olarak sağlanan bu veriler bir bilgi birikimini oluşturmuştur. Bu birikim ve çözümlemelerin yapılması çağdaş fiziksel çevrenin düzenlenmesinde birer veri sağlamayı amaçladığı ve özellikle eski Türk kent dokularında, "yola bağlı mekan oluşmalarını" tanımladığı için üzerinde durmak istiyoruz.

Adı geçen çalışmada "insan ölçeğinde yola bağlı mekanların oluşumları"nın tanımları tipolojik olarak şöyle yapılmaktadır; (Bkz. Şekil 7a, 7b, 7c)

. "Odak noktası" : Kentsel peyzaj ya da bir kent bütünü içinde vurgu niteliğini taşıyan nesnelerin perspektif içinden görünümü. Daima düşeydir. Bu bir cami minaresi, saat kulesi vb. olabilir. (Şekil: 7a-Şema 1-12)

. "Dalgalanmalar" : Topoğrafik nedenlerle ya da dış etmenlerle kent içindeki yola bağlı mekanların hareket ediyormuş gibi ol-

ması durumu (Şekil 7d, Şema 2)

. "Sapma" : Kentsel peyzaj ya da kent bütünü içerisindeki mekanların doğrusal olmayan bir bağlantı biçimleridir. (Şekil 7a-Şema 3)

. "İç Bükey Mekanlar" : Bir tepenin üzerinde içe doğru çukurlaşmış olan kent içi yer biçimleri. (Şekil 7a-Şema 4)

. "Dış Bükey Mekanlar" : Kentsel çevrede topoğrafik durum nedeniyle öylesine görünümler ortaya çıkabilir ki dünyanın bir küre olduğu sanısını verir. Bu bir anlamda "dalgalanma" ya da "sapma"nın düşeydeki durumudur. Dış bükey olgusunun ucundaki obje, "Landmark" niteliğindeki konak, tapınak, kale, saray vb. gibi öğeler olabilir. (Şekil 7a-Şema 5)

. "Uyma" : Kentsel çevrede, herhangi bir sokakta, iki yanın ayrı karakterde fakat sıralarında uyumlu olması durumudur. (Şekil 7b, Şema 6)

. "Davet" : Bir mekandan diğerine akıcılığı olan, gözlemciyi bir arayışa yönelten kent mekanlarındaki "sokak" türüdür. (Şekil 7b, Şema 7)

. "Çıkmaz" : Kentsel mekanlarda "çıkamaz sokak" türü kullanmaktaki amaç kişiyi bir noktaya getirip, sürprizlerle durdurma-
tır. (Şekil 7b, Şema 8)

. "Y" Tuzakı : Bir yolun ikiye ayrılması ile oluşan mekanlardır. Buna üç yolun kesişmesi de denebilir. (Şekil 7c, Şema 9)

. "Kilit Geçiş" : Ulaşılabilecek mekanın gizini çözecek, yaya tünelleridir. Anahtar niteliğindeki bu küçük hacimlerden geçilerek asıl varılmak istenilen önemli ve büyük mekana girilir. (Şekil 7c, Şema 10)

. "Çerçeve" : Kentin herhangi bir bölümünün, ya da ögesinin (örneğin "kilitgeçiş" ya da bir kale burcu'nun) içerisindeki bakışdır. (Şekil 7c, Şema 11)

. "Heykel (yontu) olarak yapı" : Bu bir yapının niteliğinin yüksekliği ile başkalarından ayrılarak belirlenmesidir. (Şekil 7c, Şema 1,12)

. "Kanatlar" : Kentsel çevrede, kişiyi bir mekana ileten sağır etkiye sahip yan yüzeylerdir. (Şekil 7c, Şema 10)

Şekil: 7a

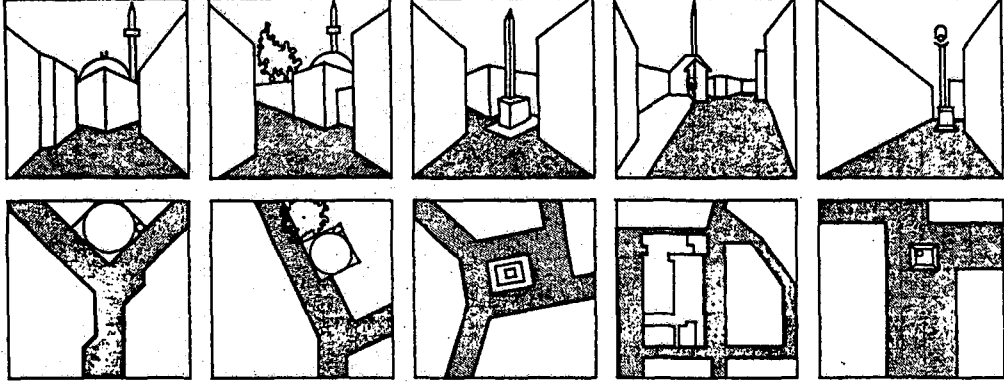
İNSAN ÖLÇEĞİNDE YOLA BAĞLI MEKAN OLUŞUMLARININ SIRALANMASI

1-12

ODAK NOKTASI - FOCAL POINT
HEYKEL

GÖRÜNÜŞ
(ONg)(HYg)

PLAN
(ONp)(HYp)

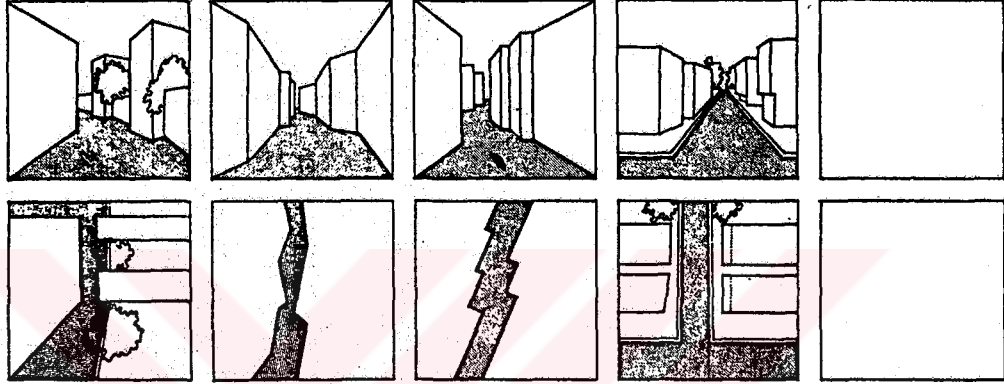

2

DALGALANMALAR - FOLDING SCREEN

GÖRÜNÜŞ
(DL.g)

PLAN
(DL.p)

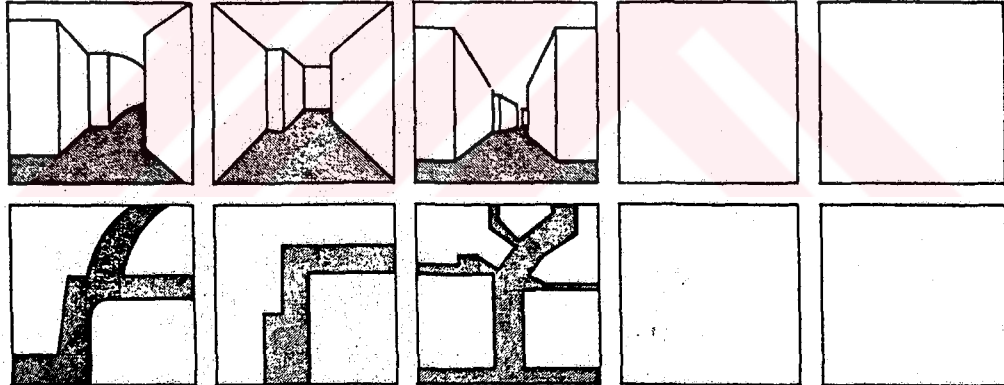

3

SAPMA - DEFLECTION

GÖRÜNÜŞ
(SP.g)

PLAN
(SP.p)

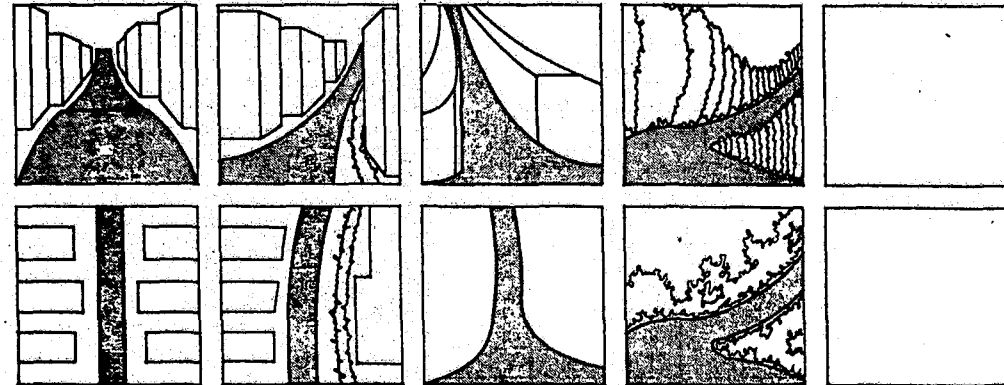

4

İÇ BÜKEY - KONKAV

GÖRÜNÜŞ
(İB.g)

PLAN
(İB.p)

CLASSIFICATION OF SPACES OF HUMAN SCALE IN RELATION TO STREET

(Kaynak : ÖZERDİM, B., Kentsel İmgesinin Görsel Yolla Değerlendirilmesinde Bir Yöntem
Araştırması, İzmir 1980)

Şekil:7b

İNSAN ÖLÇEĞİNDE YOLA BAĞLI MEKAN OLUŞUMLARININ SIRALANMASI

		1	2	3	4	5
5	DİŞBÜKEY_KONVEKS					
	GÖRÜNÜŞ (DB.g)					
	PLAN (DB.p)					
6	UYMA_REFERENCE					
	GÖRÜNÜŞ (UY.g)					
	PLAN (UY.p)					
7	DAVET_INVITATION					
	GÖRÜNÜŞ (DV.g)					
	PLAN (DV.p)					
8	ÇIKMAZ_DEAD END					
	GÖRÜNÜŞ (ÇK.g)					
	PLAN (ÇK.p)					

CLASSIFICATION OF SPACES OF HUMAN SCALE IN RELATION TO STREET -

(Kaynak: ÖZERDİM, B, Kentsel İmgesinin Görsel Yolla Değerlendirilmesinde Bir Yöntem Araştırması, İzmir 1980)

Şekil:7c

INSAN ÖLÇEĞİNDE YOLA BAĞLI MEKAN OLUŞUMLARININ SIRALANMASI

		1	2	3	4	5
9	YTUZAĞI_Y TRAP					
	GÖRÜNÜŞ (YT.g)					
	PLAN (YT.p)					
10	KİLİT GEÇİŞ_KEY HOLE					
	GÖRÜNÜŞ (KG.g)					
	PLAN (KG.p)					
11	ÇERÇEVE_PICTURE FRAME					
	GÖRÜNÜŞ (ÇV.g)					
	PLAN (ÇV.p)					
13	KANATLAR_WINGS					
	GÖRÜNÜŞ (KN.g)					
	PLAN (KN.p)					

CLASSIFICATION OF SPACES OF HUMAN SCALE IN RELATION TO STREET

(Kaynak : ÖZERDİM, B, Kentsel İmgesinin Görsel Yolla Değerlendirilmesinde Bir Yöntem
Araştırması, İzmir 1980)

Eski Türk kentlerinin "sokak" larında ve meydanlarında yukarıda sözü edilen mekan özelliklerine büyük ölçüde rastlanmaktadır. (Kırşehir'de de ayakta kalabilen bir iki sokakta bu özelliklerin bazılarına rastlanmıştır.) Kentsel çevrede büyük ölçüde "görsel zenginlik" yaratan bu özellikleri ortaya çıkarmak ve yeni mekanlarda yararlanmak gerektiği düşüncesindeyiz.

II. 2. c. Değerlendirme Aşaması:

Var olan durum (=mevcut durum) çözümlemelerinin değerlendirilmesi ve kestirim (=tahmin) ler ve ön plan seçeneklerinin değerlendirilmesi bu aşamada ve aşağıdaki işlemler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bunlar;

- . Elde edilen veriler içinde "Koruma-Geliştirme" ikilisinin bütünleşme yollarının saptanması, değerlendirilmesi,

- . Yapıların fiziksel ve işlevsel durumlarının (eski ve yeni olma) değerlendirilmesi,

- . "Yenileme" gereksimi için değerlendirme,

- . Yenileme aşamalarının seçimi,

- . Korunacak yapıların fiziksel ve işlevsel durumlarının (iyi ve sağlam) değerlendirilmesi,

- . 1.,2., ve 3. derecede korunması-yenilenmesi gerekenlerin saptanması, değerlendirilmesi,

- . Biçim-şekil araştırmaları,

- . "Modernleştirme" öngörülleri,

- . Kabaca, alan ve yapı saptanması, (endüstri, tek ticaret, konutlar, kamuya yararlı alanların sayısal durumu vb. gibi.)

- . Oto ve yaya ulaşım taslağı (oto yolu, yaya yolları, yaya alanları, konut yolları, bölge bağlantı yolları vb. gibi)

- . Kentbilim çözümünün çerçeve taslağı, uygulama bölümü, duran noktaların tasarlanması, biçiminde ele alınmaktadır.

II. 2. d. Karar Verme Aşaması :

Bu aşamada, korunacak alanlar ile ilgili, "koruma-geliştirme amaçlı bütünleşik planlama sürecine, "karar verici örgütler" adını verdiğimiz koruma ve planlama ile ilgili kuruluşlar ile, kentlinin katılımı girmektedir.

Ülkemizde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Ka-

nunu'na göre, "koruma"dan doğrudan sorumlu kuruluş olarak T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı görev yapmakta, koruma biçimini saptama ve onaylama yetkisini de "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" aracılığı ile, "Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu" kullanmaktadır. İlgili Bakanlık ve Kurul'un, İmar Planlarının yapımı sırasında, korunacak eserler konusunda "bağlayıcı görüş" bildirme görev ve yetkileri vardır, ancak "plan yapıcı" kuruluşlar değildir.

Şimdi, burada konuyla ilgili kurum ve kuruluşları, "koruma-planlama" ile olan ilişkilerinin derecesine göre sıralamak istiyoruz. Bunlar;

- Koruma İle Doğrudan İlgili Kuruluşlar:

- . Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- . Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- . Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu.
- . Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları,
- . Bayındırlık İmar ve İskân Bakanlığı,
- . İller Bankası Genel Müdürlüğü,
- . Orman Bakanlığı-Millî Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü
- . Vakıflar Genel Müdürlüğü,
- . Millî Saraylar Genel Müdürlüğü,
- . Belediyeler,
- . Özel İdareler,

- Koruma İle Dolaylı İlgili Kuruluşlar;

. Karayolları Genel Müdürlüğü (Bayındırlık İmar İskan Bakanlığı)

- . Ulaştırma Bakanlığı
- . Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (D.S.İ. Genel Müdürlüğü)
- . Millî Savunma Bakanlığı,
- . Maliye Bakanlığı,
- . Gümrük ve Tekel Bakanlığı,
- . DPT
- . Eğitim Kuruluşları,
- . Meslek Odaları,

- Koruma İle İlgili Kurumlar ve Dernekler;

- . Türk Tarih Kurumu (TTK)

- . Türkiye Turing Otomobil Kurumu (TTOK)
- . Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ)
- . Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği vb. gibi.

"Karar Verme" aşaması içinde "kentlinin planlamaya katılımı"nın da yer alması ise "duyarlı" ve "demokratik plan" elde etmenin koşulu olarak görülmektedir. Koruma-geliştirme amaçlı planlardan kentlinin uyarılması, bilgi verilmesi, katılımının sağlanması ile daha "yaşanabilir", "sağlıklı" planlar elde edilmesinin gerçekleşmesi ve özellikle uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek bazı sorunların daha bu aşamada çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Bu ise aşağıdaki çalışmalarla gerçekleşmektedir:

- . Ev sahipleri ve kiracılarla "anket",
- Kentlinin isteği; (kira bedelleri, koruma-yenileme bölgesindeki yeni yapı sahipleri ya da kira durumu.),
- . İlk düşüncelerde, koruma-planlama ile ilgili kurum ve kuruluşların bildiri ya da yol göstermelerinin göz önüne alınması,
- Kentlilerle toplantılar ve yayınlar,
- . Tek tek yol gösterme,
- . Bilgi yönünden kentliyi "koruma-geliştirme amaçlı planlama"ya hazırlama,
- . Kentsel "Çevre imge" si çözümlemeleri: Daha önce kentsel görünüm değerleri içinde incelediğimiz bu yönlerin, aynı zamanda da kentlinin planlamaya katılımının gerçekleşmesinde katkıları bulunmaktadır. (bkz. s.63-73)

II. 2. e. Kesin Plan Aşaması :

Bu adımda ön plan seçenekleri incelenip ayıklanarak, korunacak alanlar ile ilgili yasal ve denetimsel çerçeve içersinde, kesin plan kararları alınmaktadır. Bu kararlar "korunacak alan"ın koruma derecesine (1., 2., 3.derece), göre farklılıklar gösterebilirler. Bu kararlar;

- Tek Yapılarla İlgili Kararlar;
- . Anıt niteliğindeki tescilli yapılar,
- . Çevreye katkısı olan tescilli yapılar,
- . Tescil dışı yapılar,

- . Yeni yapılar,
- Sokak Ölçeğindeki Kararlar;
 - . Sokak kaplaması,
 - . Sokak donatımı,
 - . Sokağa katkısı olan öğeler, vb.
- Çevre Ölçeğinde Kararlar;
 - . Arazi kullanımı, yeni gelişme alanları,
 - . Ulaşım sistemi,
 - . Alt yapı,
 - . Sağlıklandırma Kararları,
- Yönetimsel-Yasal-Parasal Kararlar:
 - . Parasal yardım kaynakları, programı,
 - . Teknik Yardım Kaynakları, programı,
 - . Onarım ve sağlıklandırma kaynakları, programı,
 - . Uygulama yapılacak alan ve yapılarda "kamulaştırma" kaynakları ve programı'dır.

II. 2.f. Uygulama Aşaması :

Kesin plan kararları ve "tescil" işleminden sonra düşünce ve taslakların son karara bağlanarak uygulama planları (inşaat yürütme planları) nın elde edilmesi bu aşamada gerçekleşmektedir.

. Uygulama aşaması yürütme, yönetim, yeni toprak sahipliği, ara yapıların yapımı, yapı adalarındaki sorunlara dek tüm uygulama sorunlarını içerecek nitelikte olmalıdır.

. Uygulamada alan için alınacak ilk önlem, tarihi dokunun kent içinde yeniden canlandırılması için çekici duruma getirecek yatırımların hangileri olduğunun öncelikle saptanmasıdır,

. Uygulanacak planda zamanlama yapılarak inşaat ya da koruma geliştirme şekilleri oluşturulacaktır. Uygulama yapılıp sonuç alındıkça plan hedefleri ve önceden kestirilmeyen yeni gelişmeler saptanarak, çıkacak sorunlara çözüm aranmalıdır.

. Uygulama ekonomik, toplumsal, fiziksel, kültürel, yasal, parasal, yönetimsel ve düzenleyici (=organizasyonel) planlamalarının tümünü kapsamaktadır. Uygulama ya da inşaat

yürütme planına en zor uyarlanabilecek olan, toplumsal planlamadır.

. İnşaat yürütme, yönetme planının zorunlu olarak katılığı durağanlığı, zor gelişirliği - değiştirilebilirliğine karşın, "toplumsal planlama"nın son derece esnek, uygulanabilir olması ve geniş anlamda bireysel olabilmesi gereklidir.

. Uygulama planlamasında olabilirliklere ya da gerçekleştirilebilirliklere göre önlem ve önerilerin zamanlaması öncelik taşımalıdır. (39)

Yukarıda sayılan özellikleri taşıyan uygulama planları, genelde aşağıda belirtilen noktaları içermektedir. (39) (24)

1.) Sahiplilik Düzeni;

- . Arsa durumu saptaması,
- . Sahiplilik saptanması,
- . Gereksinimi karşılayan yapı adaları ile değiştirme (takas),
- . Yeni toprak satın alma,

2.) Koruma-Geliştirme Amaçlı "Bütünleşik Planlama"nın yüklenicileri;

- . Yükleniciler,
- . Yürütücüler,
- . Mal sahipleri,
- . Uygulama alanındaki konut ve toprak birleştirmelerinin etkisi,
- . Uygulama alanından diğer alanlara uygulama sırasında geçici yer değiştirmeler, (konut ya da işyeri),

3.) "Organizasyon" (=Düzenleme) taslağı;

- . Önemli ve önerilerin zamanlaması;
- . Ara konutlar,
- . Toplumsal ve bireysel önlemler,
- . Yeniden sosyalleştirme,
- . Yeniden özelleştirme (konut ya da işyeri sahiplerinin kendi konut ya da işyerlerine dönme olasılığı),
- . Sürekli değişim (trampa),
- . Zaman kestirimi (=tahmini)

4.) Keşif (=ücret kestirimi) ve Parasal Durum;

- . Koruma-geliştirme amaçlı "bütünleşik koruma"nın mal oluş değerinin hesabı,
- . Yapı adaları ve yapıların değerlerinin saptanması (Bilirkişi),

- . Olabilirlik (fizibilite) hesapları,
- . "Bütünleşik Koruma" ile ilgili düzenlemenin kârlılığı,
- . Planlamanın getirdiği İmar Planı ve Ulaşım ile ilgili önlemlerin özendirilmesi için olanakların yaratılması (vergi indirimi, yardım, kredi, bağış vb. gibi)

II.3. KORUNACAK ALANLARDA PLANLAMA SÜRECİNİ ETKİLEYEN SORUNLAR

Bir önceki bölümde ana çizgileriyle vermeye çalıştığımız, "korunacak alanlar ile ilgili koruma-geliştirme amaçlı planlama süreci"ni etkileyen sorunlar genel planlama sürecini etkileyen sorunlardan ayrı düşünülemez, bu nedenle önce bu konu üzerinde durmak istiyoruz.

II.3.a. Planlama Sürecini Etkileyen Sorunlar

1) Planlama Sürecini Olumsuz Yönde Etkileyen Ancak Uzun Dönemde Değişmesi Beklenen Sorunlar:

- . "Planlama sürecinde ülke-bölge ölçeğinden gelen yanlışlar,
- . Kamu kuruluşları arasında "eşgüdüm" eksikliği, parasal yetersizlik, programsızlık,
- . Planlama sürecinde işlemeyen yasalar,
- .. Kent topraklarının alınan-satılan mal olmasından kaynaklanan sorunlar,
- . Belediyelerin parasal güçlükleri,

b) Planlama Sürecinde Seçilecek Yöntemlerle Kısa Dönemde Aşılacak sorunlar:

- .. Planlama sürecinde halkın ilgisinin çekilmesi, halkın katılımı,
- . Planlama sürecinde örgütlenme, bürokratik kademelenme, ve şartnamelerden gelen engellerin açılması,
- . "İmar Planı" ve üretim tekniğinden gelen sorunlar.
- . Planın gücünün önemli kentleşme konuları üzerinde yoğunlaştırılması "(68) olarak özetlenmiştir".

II.3.b. Korunacak Alanlardaki Planlama Sürecini Etkileyen Sorunlar:

Yukarıda incelenen genel planlama sürecini etkileyen sorunlara koşut olarak "korunacak alanlar"daki planlama ile ilgili sorunlar II ana başlıkta toplanmıştır: (69)

- a) "Sektörel Dağılım: İlgili planlamaya ilişkin yatırım önerilerinin "sektörel" dağılımı.

b) Yasal Sorunlar: Yürürlükteki yasaların yeterli olması, ancak, yeni koşullara uyabilecek yeni düzenlemelere gerek duyulması sorunu,

c) Planlama Yapılacak Alanların Belirlenmesine İlişkin Çalışmalarla İlgili Sorunlar, ("Sayım" (=envanter), saptama (=tesbit), "tescil" çalışmaları sırasında eleman ve kaynak yetersizliği,

d) Eşgüdüm ve İşbirliği: Korunacak alanlardaki planlama ile ilgili kuruluşlar arasındaki eşgüdüm (=koordinasyon) ve işbirliği yetersizliğinden doğan sorunlar;

. Plansız yürütülen turizm yatırımları tarihi dokuya zarar vermektedir. (Örneğin 'Kemer' vb.)

. Artan endüstri yatırımları olumsuz etki yapmaktadır. (Örneğin Bursa vb.)

. Yazılı kaynak yetersizliği ya da eldeki yazılı kaynakların her kuruluş tarafından elde edilememesinin uzun süreli araştırmalara gereksinim göstermesi,

e) "Koruma" nın Sosyal Yönü; Tarihi Çevre Kaygısının ve "Koruma" nın gereğinin benimsetilmesi ve korunacak alanlardaki planlama çalışmalarının, yöredeki halkı ekonomik ve sosyal yönden, tedirgin etmesi sorunu,

f) Korunacak Alanlar İle İlgili Projelerin Hazırlanması İle İlgili Sorunlar,

g) Bölge ve Kent Planlaması Yapısından Doğan Sorunlar,

h) Kamulaştırma İle İlgili Sorunlar; Ülkemizde, korunacak alanlardaki korunması gerekli yapıların özellikle sivil mimarlık örnekleri genellikle "özel mülkiyet" tedir. Bu yapıların korunması, onarımı ve bakımı, artan arsa değerleri ve değişen ekonomik koşulları altında sahiplerine ekonomik bir yarar sağlamamakta, kişilerin parasal bakımdan güçsüz olmaları nedeniyle de bu yapılar korunamamaktadır. Bu nedenle yapıların tümüyle kamulaştırılması ise büyük parasal gereksinim doğurmaktadır.

i) Örgütlenme ve Kadrolar ile İlgili Sorunlar; "Sit" kavramının ve korunacak eserlerin çevreleriyle birlikte korunmalarının, yeni bir olgu olması, değişik planlama çalışmalarına ve kadrolarına

na gereksinim göstermesi, ilgili kuruluşların bu yeni çalışma düzenine göre örgütlenmesini ve donatılmalarını gerektirmektedir.

j) Parasal ve Ekonomik Sorunlar; Kaynakları kısıtlı ve gelişmekte olan bir ülke olarak, "koruma" nın sağlayacağı eksi ya da artı değerlerin hesaplanması gerekirse; tarih ve kültürel değeri olan varlıkların en belirgin özellikleri kaybolduklarında yerlerine yenisinin konamamasıdır. Bu nedenle tarihi çevreyi tüketilen ancak yerine konamayan bir kaynak olarak belirlersek; kullanımı koruyucu, tüketimi ise kısıtlı bir kaynak olmaktadır. Ayrıca var olan konut birikiminden yararlanmakta ekonomik bir veriyi kullanmak demektir.

k) Eğitim İle İlgili Sorunlar; Korunacak alanların korunması, değerlerin tanıtılması, korumanın kişilerin sosyal ve ekonomik yaşamına yapacağı olumlu katkıların anlatılabilmesi ve böylece geniş halk kitleleri tarafından bu olguya sahip çıkılması bir eğitim sorunu olarak görülmektedir.

II. 4. KORUNACAK ALANLARDAKİ PLANLAMADA GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI GEREKLİ İLKELER

II.4.a. Planlama Sürecinde Gözönünde Tutulması Gerekli İlkeler:

. "Korunacak alanlar" ile ilgili planlama bir "planlama" olgusu olarak düşünülmeli ve diğer fiziksel planlamalarla her ölçek ve seviyede bütünleştirilmelidir,

. Korunacak değerleri belirleyecek sayım, saptama çalışmaları hızlandırılmalıdır,

. "Korunacak alanlar" planlaması bir "kalkınma girdisi" ve "sosya-ekonomik veri" olarak ele alınmalıdır,

. Kent topraklarının ulusal hedefler ve halkın mutluluğu doğrultusunda kullanımı ana kural olmalı ve bunun dışında kent planlamaları her türlü siyasal ve ekonomik baskı ve etkilerden uzak tutulmalı ve korunmalıdır,

. Kuruluşlar kendi içlerinde örgütlenmeye önem vermelidirler,

. İlgili türlü kuruluşlar arasında her düzeyde verimli ve yeterli işbirliği sağlanmalıdır,

. Geniş halk kitlelerinin bu konudaki eğitimi ve planlamaya

"katılımı" sağlanmalıdır,

. Yeni yerleşim bölgeleri seçiminde kent merkezlerine ya da tarihsel ve doğal özelliği olan bölümlere değil, kent çevrelerine yönelik planlamalara gidilmelidir. (69), (39)

. II. 4. b. Korunacak alanlarda, "Koruma-Geliştirme" Amaçlı Planlamada Göz Önünde Tutulması Gerekli İlkeler:

1 . Korunacak alanda yapılacak plan, var olan işlevsel dengeyi bozmamalı, bölgeye yeni işlevleri taşımamalıdır. (70)

2 . Plan korumayı "özendirici" olmalıdır. Koruma amaçlı İmar Planları, koruyacakları bölgenin geleneksel yapılanma koşullarını dayanılmaz derecede artırıcı kararlar getirmemelidir. Bu aynı zamanda "sağlıklı" bir yerleşmenin ön koşulu olmaktadır. Çünkü yapı adalarının büyüklükleri değişmeden verilen ek her hak, yoğunluğu olumsuz biçimde arttırmakta ve sağlıklı bir kent bölgesi yaratmaktadır. (53)

3 . Ticari özelliği yanında tarihi özelliği ile de önem taşıyan "korunacak olan" da yapılacak planlama, tarihi özelliği koruyacak ve değerlendirecek nitelikte olmalıdır. Koruma ve değerlendirme, "ortaya çıkartma" ve "yaşatma" anlamlarını da yüklenmelidir. Yapılar olabildiğince özgün niteliğine kavuşturulmalı (=ilkselleştirilmeli), sonradan eklenmiş "parazit" yapılardan ve işlevlerden temizlenmeli, çevreleri görünebilmelerine olanak verecek ölçü de diğer yapılardan arındırılmalıdır. (70)

4 . Bölge, içinde ve çevresinde yer alan tarihi eserler ve doğal unsurları ile, "görülme" ve "görme" noktalarına önem veren bir tutumla planlanmalıdır. (70)

5 . Planda, korunacak alanın kentin diğer bölgelerinden "yalıtılması" gereklidir. Korunacak alanda yaşayanlar, gereksinimleri gidermede, diğer bölgelere oranla dayanılmaz derecede, güçlüklerle karşılaştıklarını hissedersen, "korunacak alanda" yaşamak istemezler. Halbuki, koruma-geliştirme amaçlı planlamanın önemli bir amacı "müze kent" yaratmak değil, kentin diğer bölgeleri ile uyumlu bir yaşam sürdüren, "canlı" bir koruma bölgesi yaratmaktır. Bu ilke koruma bölgesinde yaşayanların gereksinimlerinin iyi araştırılması, saptanması, onların günümüz koşullarına uyum sağlaması için "çekici" ve "yeni yaşam koşulları yaratıcı", bunlara olanak

sağlayıcı plan kararları getirmekle sağlanabilir. Korunacak alan da yaşam biraz kısıtlı olmakla birlikte sürdürülebilmelidir-ki bölge boş bir arkeolojik alan gibi kalsın. (53)

6 . Bölgenin her türlü alt yapı gereksinimleri, bölgenin korun-
duğu gözden uzak tutulmadan, daha bir özenle saklanmalıdır. (53)

7 . Bölgenin yapılanma isteği, tümüyle yasaklanmamalı, gerek
kentsel gerek mimari karakter korunması koşulu ile yeni yapılanma-
ya, eski yapı onarımlarına, değiştirmelerine ve eklenmelerine izin
verilebilir. Korunacak yapıların günün yaşam koşullarına uydurul-
masının, konfora kavuşturulmasının, belirli bir özen altında, ola-
nak dışı olmağı bilinci yaratılmalıdır. (53)

8 . Bölgeye trafik yoğunluğu olarak yükleme yapacak işlevlerin
(fonksiyonların) getirilmesi ya da arttırılması önemli ulaşım sorun-
larının doğmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bölge ulaşım yükü-
nün bu anlamda sınırlandırılması gerekmektedir. (70)

9 . Korunacak alanın kentin öteki bölgeleri ile ulaşımını kes-
memek gerekirse, yani zorunlu ise, ana ulaşım ağına bağlantı "özen-
le" sağlanmalıdır. Modern taşıma araçlarının, özellikle toplu ta-
şıma araçlarının bu bölgeye ulaşımı sağlanmalıdır. Böyle bir böl-
gede herkesin evinin önüne dek otomobille gelmesi belki sağlana-
maz ancak bu istek önlenebilir. Burada yaşayanlar, belirli bir
uzaklığa, arabası olmayan komşuları ile birlikte yürüyerek gitme-
ye razı edilebilir, ama bütün bir bölge halkının toplu taşıma araç-
larına uygun bir uzaklıktan fazla yürüyerek gitmeleri de beklen-
memeli, istenmemelidir. (53)

10 Tarihi kentlerde ulaşım sistemini seçerken "estetik" ve
"çevreye uyum" kavramları önem kazanmaktadır. Bu tür kentlerde
tarihsel çevrenin taşıtlar tarafından en az rahatsız edilmesi ge-
rekmemektedir. Ulaşım sistemi seçerken, "metro" yüzeyde en geniş yaya
alanlarının uygulanmasını kolaylaştırdığından iyi bir çözüm olarak
önerilmektedir. Aynı görüşle, kentin fiziksel özellikleri nedeniyle,
"tarihi sitler" ya da "kentsel doku" içinden "tren" geçiril-
mesi sakıncalı görülmektedir. (71)

11 . "Korunacak alanlarda" ki planlamada, ulaşım ile ilgili so-
runları çözerken ulaşım "amaç" değil, "araç" olmalıdır. Örneğin;
bir yolu oto ulaşımına elverişli kılmak için engeli ortadan kal-

dırmak yerine, oto ulaşımının yönü değiştirilmeli, ya da bir "tünel" açılarak engelin altından "geçit" sağlanmalıdır. Aynı görüşle, yoğun bir çalışma bölgesi tümüyle başka yere kaldırılabilir ve sıkışık bölgenin oto ulaşım düzeni tümüyle değiştirilebilir.

12. Eski kent bölgelerinde "otopark" sistemlerini çözerken de, "yayalaştırma" ve "oto ulaşım rahatlığı" projelerinde "Otopark" sorunu tümüyle ele alınarak, her defasında bölgenin genel durumuna uyumlu bir çözüm getirilmelidir. Her projede gözetilen temel ilke, otopark yerlerinin 5-25 oto arasında değişen topluluklarda yerleştirilmeleri olmalıdır. (72)

13. Plan, koruma bölgesine gösterilen büyük ilgi ve saygıyı belli etmelidir. Bir başka deyişle planın iyi bir araştırma, anket ve bilgi toplanarak yapıldığını belli etmelidir. Plan, tek tek korunacak yapılarla bunları bozmayacak şekilde yapıların fotoğraf ve krokilerini; her sokağın önyüz (=cephe), resim ya da sluetlerinin her biri hakkında resim, fotoğraf, çizim vb. araçlarla, kesin plan kararlarını göstermeli, plan raporları ve uygulama önerileri, her karşı çıkma (=itiraz)ı gerekçelerle yansıtacak ve yanıtlayacak güçte olmalıdır. (53)

14. Koruma bölgesinde, o bölgenin korunduğunu belli edecek korunmaya değer herşey korunmalıdır-ki bunlar;

- Yapı düzenleri (=hizaları),
- Komşu uzaklıkları (=mesafeleri),
- Küçük ve büyük meydanlar,
- Anıtsal ağaçlar,
- Yapılardaki geleneksel mimari öğeler,
- Cumbalar,
- Çıkmalar,
- Saçaklar,
- Geleneksel yapı gereçleri,
- Çatı örtüleri,
- Sokak kaplamaları,
- Sokak ve meydan donatımları,
- Çeşmeler, vb. gibi korunacak her bölgede bulunan birçok baş-

ka öğelerdir. Bunlar plancının da katkıları ile hem korunur hem de yeni öğelerle zenginleştirilerek değerlendirilirse, dikkat çekmeye, saygınlık görmeye ve sevmeye başlarlar. Bu sevgi sağlanabilirse, plan koruma amacına ulaşmış demektir. (53)

15. "Korunacak alan" da zemin katların yoğun kullanışlarına karşılık, gelişim sisteminin de yine zemin katlarda yer alması, düşey gelişimin ise bu sorunu çözmemesi (örneğin tarihi kentlerimizde yapıların üst katları boş ve kullanılamaz durumdadır.) nedeniyle, zemin katlardaki bu sıkışık durumu rahatlatabilmek için, bu işlevlerin bölgeden uzaklaştırılmaları olumlu bir girişim olacaktır.(70)

16. Plancının severek yapacağı planın çevre ve bölge halkına sevdirelmesi, onlara aydınlatılması ve bu korumanın "övünç verici" olduğu bilincinin yaratılması doğrultusunda hiçbir özveriden kaçınılmamalıdır. Koruma halk tarafından benimsenmedikçe, toplum ve kişiler korumadan duyulacak övüncü, doğacak çıkar kaybına yeğ tutmadıkça yüzde yüz başarılı bir koruma olmayacağı bilinmelidir.(53)

17. Ayrıca koruma amaçlı planlamaya halkın katılımının sağlamak için, halkın koruma ile ilgili olarak parasal sorunlarının çözömlenmesi ödöl ve ceza gibi korumayı teşvik edici yaptırımların getirilmesi önem kazanmaktadır.

Şekil:8

KIRŞEHİR

BÖLÜM III**KIRŞEHİR KENTİ****(Monoğrafik İncelenmesi)****GİRİŞ :**

"Koruma" kaygısı olmayan bir gelişme ve planlama karşısında yapısal bütünlüğü bozulan Kırşehir kent merkezinde, "Anıtlar Çevresi" ile ilgili sorunların ortaya çıkması; makro ölçekte-daha önceki bölümlerde incelediğimiz -Ülkemizdeki "kentleşme" ve "korunacak alanlardaki planlama", mikro ölçekte ise Kırşehir'deki kentleşme ve planlamanın gelişimiyle ilgilidir.

Bu nedenle bu bölümde; Kırşehir'de kentleşme ve planlamanın evrimi ile, günümüzdeki Kırşehir kentinin özellikleri kapsamında kentin sosyo-ekonomik, kültürel ve mekansal yapısı üzerinde yapacağımız incelemelerin, "anıtlar çevresi"ndeki dokunun bozulması ve sorunların ortaya çıkmasının nedenlerini ortaya koymamızda ve burada yapılacak planlamada karar ve önerilerimizi etkileyebilecek, eğilimleri-yatkınlıkları-olanakları-belirleyebilmemizde yararlı olacağına inanmaktayız.

III.1. Kırşehir'de Kentleşmenin Evrimi:**GİRİŞ :**

Bir vadide kurulmuş olan kentin, ikliminin Orta Anadolu Bölgesi geneline göre daha yumuşak ve sulama olanaklarının daha geniş olması

nedeniyle, Kent bozkır görünümünde olan yörede adeta bir "vaha" oluşturmaktadır. Ayrıca tarihte Eski Ön Asya ve İç Asya kervan ticaret yolları üzerinde yer alması, yakınında "kaplıcalar" ın bulunması gibi nitelikleriyle de kent, tarihin eski dönemlerinden beri sürekli dik-katleri üzerine çeken bir yerleşim merkezi olmuştur. Kırşehir'de, ilk yerleşim tarihinden Cumhuriyet'e dek çeşitli iktidar ve egemenlik mücadeleleri yaşanmış, karışıklıklar olmuş, bu nedenle kent bir çok kez yıkıma, "tahrib" e uğramıştır.

Bu "tahrip" olayı kentin barış içinde olduğu dönemlerde bile sürmüş, bu kez kentte daha önceki uygarlığın kalıtı olan değerler bilinçli ya da bilinçsiz olarak yok edilmiştir.

III. 1. a. Selçuklulardan Önceki Dönem:

. **Yazılı Tarih Öncesi Dönem:** İlk Çağ Tunç'ta Kırşehir Höyüğünde yoğun yerleşmeler olduğu ele geçen çok sayıda çanak çömlekten anlaşılmaktadır. (Bunların bazıları kent merkezindeki müzede saklanmaktadır.)

. **Yazılı Tarih Dönemi:** Kentteki yerleşme ilk çağ Tunç'tan sonra Yazılı Tarih'in başlangıcına tarihlenen Hititler'le sürmektedir. Yörede kazı çalışmaları yapılamadığından yalnızca yüzey buluntularıyla özellikle de çanak-çömleklerle aydınlandığı üzere Kırşehir, Hititler'in ana yerleşim yayı olan "Kızılırmak yayı" içinde bulunduğu burda bir Hitit yerleşmesi olduğu kabul edilmektedir.

Hititler'den sonra Selçuklular'a dek, Kırşehir'de yerleşen Frigler (İ.Ö.1200'ler), Persler (İ.Ö.550'ler), Makedonyalılar-Kapadokya Krallığı (İ.Ö.332'ler), Romalılar (İ.Ö.85'ler), Bizanslılar (İ.S.395'ler) kentin gelişmesinde katkıları olan uygarlıklar (73-80) olarak sıralanabilir.

Kent Romalılar döneminde "Aquae Saravena"-"Chamane", Bizanslılar döneminde "Mokissos (Mocissus)-Justinianopolis", Selçuklular döneminde ise "Kırşehir-Gülşehir" gibi adlarla anılmaktaydı. (73) (74) (81)

I.Ö. 550'lerde Kırşehir yöresi Persler'in "Kat Patukya" (=Güzel Atlar Ülkesi-Kapadokya) adını verdikleri bütün bir "Satraplık (=Yönetim Birimi) nin Batı kesimi'ni oluşturmaktaydı. (Bkz. Bu Bölüm sonunda Harita 1) Persler döneminde kentin korunmaya değer toprakları olmadığı için, gerek yerleşim merkezi, gerek savunma üssü olarak buralarda kayda değer bir gelişme olmamıştır. Bütün yerleşmeler yönetsel bakımdan satraplığın merkezi "Mazaka" (Kayseri)'ye bağlıydı. Bu nedenle diğer yerleşme birimleri gibi Kırşehir'de o dönemde genişleme olanağı bulamamış, köylerle sınırlı kalmıştı. (82)

Romalılar döneminde ise Kent, özellikle Güney ve Orta Anadolu'yu birbirine bağlayan yollar üzerinde olması ve içinde "Kaplıcalar" ın yer alması nedeniyle oldukça önem kazanmıştı. (Bkz. Bu Bölüm sonunda Harita 2) I.S.18'lerde Kırşehir ve Kapadokya resmen bir "Roma Eyaleti" durumuna gelmişti. Kent ve yöresinde eskiden beri var olan ve Romalılar döneminde ağırlaşan "Köleci üretim düzeni" Hıristiyanlığın yayılmasına ve Roma egemenliğinin zayıflamasına bağlı olarak giderek zayıflamıştır.

Ancak "Mokissos-Kırşehir" in özgür köylülerin yaşadığı bir kent durumuna gelmesi, Bizans İmparatorluğu-Justinianus döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde herşeye karşın, bölge halkı ekonomik yaşamın daha canlı olduğu "Mazaka-Kayseri" ye göç etmeyi sürdürmekteydi. Bu "göç" lerin kentin nüfus yapısına nasıl yansıdığının önemli bir kanıtı olarak o dönemde Kırşehir bölgesindeki Piskoposluğun çok daha alt düzeyde bir dinsel makama dönüştürülmesi gösterilebilir. (76)

III. 1. b. Selçuklulardan Sonraki Dönem:

Kentin yerleşme tarihinde en düzenli gelişme gösterdiği ve bu gelişmenin doruğa ulaşması Anadolu Selçuklularının son dönemlerine ve İlhanlılar (Moğollar)ın egemenlik çağına yani XIII.asrın ikinci yarısı ve XIV.asrın başlarına rastlamaktadır. (73) Bu dönem aynı zamanda Kırşehir'de "Türkleşme" nin gerçekleştiği ve kentin ekonomik ve kültürel yönden gelişme gösterdiği dönem olmuştur.

Ve o dönemler Kent ve çevresinde gerçekleşen "Türkleşme" olgusunu TURAN, O., şöyle açıklamaktadır: "Ankara, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kastamonu, Çankırı ve Eskişehir çevresinde Türk göçlerinin yoğun olduğu ve bu çevrenin ilk "Türkmenler"e 'yurt' ve 'otlak' işlevi gördüğü anlaşıyor. Bu çevrenin yöre halkı ilk istila önünde yerlerini bırakarak batıya doğru çekildiklerinden, bu kentler ve çevresi yoğun bir şekilde "Türkleşmiş" ti. 12.ve 13.yy. Vakıf kayıtları bu süreci açıklıkla göstermekte ve yer isimleri tümüyle Türkleşmiş bulunmaktadır." (83)

(Gerçekten de bugün hâlâ Kırşehir ve köylerinde yaşayan halk "köylü" ve "Türkmen" diye iki kategoriye ayrılmıştır. Halk arasında yaygın olan bu ayrıma göre; "köylüler": Etiler ve onlardan önceki Anadolu'ya hakim Türkler'in torunları olarak toprakların en eski sahipleri, "Türkmenler" ise; 10.yy.ve sonrası yıllarda buralara akın eden, Büyük Selçuklu Devletini, Anadolu Beyliklerini ve Osmanlı İmparatorluğunu kuran Oğuzlar'ın çocukları ve sonradan gelip yerleşen "Türk Aşiretleri" olarak tanımlanmaktadır.) (77)

1070'lerde Oğuz Türkler'i burayı Bizanslılar'ın elinden aldıktan sonra Osmanlılar yönetimine girinceye dek, kentte sırasıyla Danişmentliler, Konya Selçukluları, Moğollar (İlhanlılar), Eretna Beyliği, Kadı Burhanettin, Karamanoğulları hüküm sürmüş ve kent gü-

nümüze dek gelebilen kültürel değerleri de bu dönemde kazanmıştır.

"Kardeş geçimsizlikleri nedeniyle elden ele geçen, yol uğrağı olması nedeniyle de kanlı savaflara sahne olan" (79) Kırşehir, Selçuklular'ın eline geçtikten sonra 12.yy.ın ikinci yarısı ve 14.yy.ın ilk yarısı arasında oldukça gelişmiş, bayındır duruma getirilerek bir "Kültür Kenti" kimliği kazanmıştır.

Selçuklular kentte camii, medrese ve zaviyeler yapmış, kenti yeniden kurarak göçebe halkın kentlere yerleşmesini sağlamaya çalışmıştı. Melikgazi Türbesi, Lale Camii (ki açık mescit ya da Kervansaray olarak hatta 14.asrın başlarında "darphane" olarak kullanıldığı savunulmaktadır.) (73) (74) (77) ve Âhi Evran Camii ve Türbesi bu dönemde yapılmıştır.

Yörede iç güvenliğin sağlanması, Ön Asya ve İç Asya kervan ticaretinin gelişmesine olanak vermiş, bu yollar üzerindeki Kent'te bir "Ticaret ve Konaklama Merkezi" olarak önem kazanmış ve zenginleşmişti. Kırşehir Selçuklular Dönemi'nin ünlü "Türkmen Pazarları"ndan biriydi. Doğu Anadolu'daki göçmen aşiretlerinin alış-veriş ve değiş-tokuş yeri olan "Türkmen Pazarları"nın en ünlüleri Halep, Musul ve Kırşehir'de kurulurdu. (76) (79) (85)

Kent Moğollar (İlhanlılar)ın eline geçtikten sonra Tüm Anadolu'da süren karışıklıklardan birsüre etkilenmemiş ve gelişimini sürdürmüştür. "Amir Nur al-Din Cebraill b.Caca"zamanında kentte, bir dönem "gözlemevi" olarak ta kullanılmış olan Cacabey Medresesi ve çevresindeki mescit, hankâh, imaret ve hamam yapılmıştı.

Moğollar zamanında kent moğol ordularına "yaylak", "kışlak", "konak" ve "Son Melce" işlevlerini görmekteydi. (84)

Selçuklular ve Moğolların ilk dönemlerinde en parlak günlerini

yaşayan Kırşehir, bu dönemde "Ahilik"ın merkezi olmuş, Ahiliğin kurucusu Şeyh Nasıreddün Ahi Evran kente yerleşmiş ve Ahilik örgütünün temellerini atmıştır. Ahi-Esnaf örgütüne dayanan ticaret sisteminin ise Kentin Türkleşmesinde ve kültürel gelişiminde büyük rolü olmuştur. (86)

Kırşehir'de Ahilik örgütünden başka bu dönemde; aşağıdaki örgütler ve liderleri yerleşmiş ve kent bu örgütlerin Anadolu'daki merkezi olmuştur.

". Babailik- Kurucusu İlyas Baba ve torunu Türkçe'nin savunucusu Âşık Paşa,

. Bektaşilik- Kurucusu Hacı Bektaş Veli, kentte yerleşmiş ve ayrıca;

. Mevlana Celaletin Rumi'nin "tilmiz"lerinden Süleyman Türkmeni ve Mehmet Aksaraylı kentte "mevlevi haneler" kurmuştur" ki tüm bunlar Kırşehir'in o dönemlerdeki kültürel düzeyini gösteren deliller olarak belirtilmektedir. (73) (77)

III. 1. c. Osmanlılar Dönemi:

Selçuklular döneminin gelişkin kenti, Osmanlılara gelinceye dek Moğolların son karışıklık döneminde Karamanlılar ve Dulkadiroğulları tarafından sürekli saldırılara uğramış, zarar görmüş ve eski parlaklığını derece derece kaybetmiştir.

Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra da kent bir süre barış içinde ve "durgun" yaşamıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çok kentini olumsuz yönde etkileyen "Celali İsyanları" sırasında Kırşehir'de büyük ölçüde zarar görmüş, yağmalanarak yıkılmıştır. (87)

Kent bu dönemde pek bir gelişme göstermemiş, hatta giderek ge-

rilemiştir. Bu dönemi TARIM, C.,H., şöyle yorumlamaktadır. "Osmanlıların Anadolu'yu bütün bütün unutuşları, buralarda (Kırşehir'de) büyük adam yetiştirmek şöyle dursun, yetişenlerin de unutulmasına, eserlerinin hatta mezar taşlarının bile kaybolmasına neden olmuştur." (80)

Kentte bu dönemde yapılan Çarşı Camii ve Bedesten (1938'de yıkılıp yerine yeni dükkanlar yapıldı.) ile Selçuklu döneminde yapılan eserleri karşılaştırıldığında kentin Selçuklular dönemindeki önemini Osmanlılar zamanında koruyamadığı anlaşılmaktadır.

XX.yy.ın başlarına doğru ise, Kırşehir artık eski önemini yitiren "Bağdat yolu" üzerinde, küçük bir "durak kasabası" olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Dokumacılık, özellikle "halıcılık" önde gelen uğraşlardır. Nüfusun büyük çoğunluğu Türk'tür ve bu sıralarda nüfus 3.500 kadar sanılmaktadır. Asrın sonuna doğru ise bu rakam 8.500'e ulaşmıştır. (88)

Kırşehir, XIX.yüzyılın ikinci yarısında "vilayetler" kurulunca önce "Konya Vilayeti"nin Niğde Sancağına bağlı bir kaza, sonra da "Ankara Vilayeti"ne bağlı bir "sancak" durumuna gelmiştir. (Bkz. Bu Bölüm sonunda Harita 3-4)

Şemsettin Sami, "Kamus-ül-Âlam" da bu dönemin Kırşehir Kenti'ni şöyle anlatmaktadır; "Ankara Vilayeti'ne bağlı bir kenttir. Kentin 8.462 nüfusu vardır. Kırşehir sancağı ise Ankara Vilayeti'ni oluşturan beş sancaktan biridir. 113.793 nüfusu vardır. Sancak; Kırşehir, Mecidiye, Avanos ve Keskin olmak üzere 4 kaza, 3 nahiye ve 73 köyden oluşur. Kırşehir kazası sancağın merkez kazasıdır. Hacıbektaş nahiyesiyle birlikte 185 köyü vardır. Sancakta yetişen başlıca toprak ve tarım ürünleri buğday, arpa, yulaf, çavdar, darı, burçak, nohut, fasulye, mercimek ve çeşitli meyvelerdir. Hacıbektaş ve Tepesidelik'teki tuz ocaklarından önemli ölçüde tuz elde edilir. Keskin kazasının Dö-

rek Dağı'nda zengin bir gümüşlü kurşun madeni yatağı vardır. Küçük Sanayisi ise halı, kilim ve seccade gibi yün dokumacılığına dayanır." (89) Ali Çevat da Kent merkezi hakkında şunları söylemektedir : "Ankara Vilayeti'ne bağlı Sancak merkezi bir kenttir. Üzümlüyle ünlüdür. 8452 nüfusunun 2731'i Ermenidir. Kentte 1603 ev, 10 han, 600 dükkan, 6 kahve, 25 camii, 19 mescit, 4 medrese, 1 idadi, 1 rüştiye, 2 ilkökul, 25 sıbyan mektebi, 1 kilise, 1 kışla, 1 depo, 1 cephaneye bulunur. (90)

Kırşehir, "Millî Mücadele" yıllarında "itilaf" güçlerinin alanı dışında kalmış, aynı dönemde patlak veren "İç ayaklanmalardan" da pek fazla etkilenmemiştir.

Kent, o dönemin, ekonomisi tahıl üretimine dayalı, el sanatlarından başka sanayisi olmayan, tipik Orta Anadolu kentlerinden biriydi. Daha çok "Anadolu Bektaşiliği" nin belli başlı merkezlerinden biri olarak tanınmaktaydı. Kentteki birçok Bektaşî tekke şeyhlerinin, Anadolu Bektaşî'leri üzerinde büyük etkisi vardı. "Babağan" ve "Çelebiyan" olmak üzere iki ana kola ayrılmış olan Bektaşî'lerin Çelebiyan Kolu'nun merkezi o dönemde Kırşehir'e bağlı olan Hacıbektaş'daydı. Çelebiyan kolu Anadolu'ya Babağan kolu ise Rumeli topraklarına egemen-
di.

(Hatta Kurtuluş Savaşı sırasında, M.Kemal Kırşehir'e uğrayarak Bektaşîler'in "dedebaşı" ile görüşmüş ve üzerinde büyük etkisi olduğu Kırşehirliileri millî mücadeleye katmasını istemiştir.)

XX.yy.a girerken ise; ulaşım olanakları sınırlı ve önemli merkezlerden uzak olduğu için Kırşehir kenti "geleneksel yapı"sını büyük ölçüde korumaktaydı.

III. 1. d. Cumhuriyet Dönemi:

Kentin dışı kapalı ekonomik yapısı, Cumhuriyet döneminde de sür-

müş, geleneksel kültür değerleri büyük ölçüde varlığını korumuştur. Ülke genelinde Cumhuriyet'le gerçekleştirilen dönüşümlerin etkisi ise Kırşehir'de sınırlı kalmıştır.

Ahilik-Bektaşilik geleneğinin ekonomik ve toplumsal işlevlerini yitirmesine karşın, üretim ilişkileri henüz değişmediği için etkileri süregelmiş, ayrıca dinsel değerler de günlük yaşamda belirleyiciliğini korumuştur.

Bu nedenle Kırşehir, Cumhuriyet döneminde "il" yapılmasına ve yönetsel işlevlerin toplandığı bir "merkez" olmasına karşın, kentsel yapıda önemli ölçüde bir "gelişme" ya da "değişme" göstermemiştir.

Cumhuriyetten sonra kentin gelişmesindeki en önemli değişme ancak 1950'lerden sonra görülmeye başlanmıştır.

Kentte, ilk yerleşim tarihinden buyana, belirli aralıklarla izlenen "göç" olgusu, ülke genelindeki tarımın "makineleşmesi" ve "topraksızlaşma" sürecine koşut olarak, Kırşehir'deki kentleşmeyi de etkilemiş, Kent nüfusunun büyük ölçüde "aşınmasına" yol açmıştır. "Göç" eğilimi kentsel yapının rayına oturup gelişmesini engellemiştir.

"Göç" olgusunun kentsel yapı üzerindeki diğer bir etkisi de, kentteki "toplumsal değişim" üzerinedir. Büyük kentlerde çağdaş kültür öğeleriyle tanışan insanlar, geri döndüklerinde "eski"nin yanında, "eskiye rağmen" yeni bir çevre yaratma eğilimine girmişlerdir.

Bu değişim 1970'li yıllarda başlamış ve özellikle son 2-3 yıldır büyük hız kazanmıştır. (91) (92)

Kentin gelişim tarihinde izlediğimiz saldırı, yakıp yıkma, "tahrib etme" olayı Cumhuriyet'in ilk yıllarında da gözlenmektedir. Özellikle Kentin parlak dönemlerini simgeleyen eserler, bilinçli ya da bilinçsiz olarak "tahrib" edilmiştir. Bu konuda TARIM, C.H.,dan aktar-

dıklarıımız oldukça üzücü ve düşündürücü olaylardır; "Muzafferiddin Behramşah'ın ayakta duran medresesinin kapısı Kale'deki Alaettin Camiinin onarımında kullanılmış, kitabesi ise "inkilap"ı ters anlayan bir tarih hocası tarafından tuğlalarla silinmiş, Aşıkpaşa mahallesindeki iki kümbetle, koruluk mezarlığındaki kümbetler yıktırılarak taşları "idadi" mektebinin yapımında kullanılmış, Kızılırmak kenarındaki Kervansaray'ın güzelim mermerleri Hükümet Konağı'na basamak olmuş, yandaki Kesikköprü'nün kitabesi'de gelen geçen yolcuların attığı kurşunlarla delik-deşik olmuştur. Çamalak Köyündeki Kervansaray'ın da temeli sökülerek komşu bir vilayete götürülmüş, Aşıkpaşa Türbesi'nin bulunduğu sırtları baştan başa kaplayan -kentin o çağlardaki durumunu belirten-"kabirtaşları", mermerleri kaynak yerinde kullanan demirciler tarafından paramparça edilmiştir. Aşıkpaşa Türbesi'nin bahçesindeki Muhlis Paşa'nın eşine ait mezar taşının bir parçası kırılmış, birçoklarının üzerindeki "kitabeler" kazınarak yeni harflerle yazılar yazılmıştır. 1935-1936 yıllarında "çarşı" yapılırken, dimdik duran "Bedesten"in yıkılışı da yüreklerde bir acı olarak yaşamaktadır." (80)

III. 2. Kırşehir Kentinde Sosyo-Ekonomik Yapı

III. 2. a. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri

Ortaçağda, özellikle Selçuklular Dönemi'nde, yörenin gelişmiş merkezlerinden biri olan Kırşehir, Ahi örgütlenmesinin merkezi olması nedeniyle uzun bir süre "ticaret ve kültür kenti" olarak önem kazanmıştı. Sonraları ekonomik bakımdan duraganlaşan ve Orta Anadolu'nun iki gelişmiş merkezi olan Ankara ve Keyseri'ye yakınlığı nedeniyle gelişme olanakları sınırlanan kentte "tarım kesimi"nin egemenliği günümüze dek kırılamamıştı.

1978'de Kırşehir ilinde yaratılan "gayri safi hasıla" da tarım kesiminin payı % 52,6 idi. Tarım dışı kesimlerde ise yalnızca "ulaş-

tırma" dalı görece gelişkindir ki bu da % 10,9'dur. Bölgesinin en geri kalmış ili olan Kırşehir'in 1978'de yurt içi "gayrı safi hasıla" daki payı da çok düşüktür. (93)

Kent ekonomisinin toplumsal yapısını oluşturan "tarım kesimi" üretimin toplumsal ve teknolojik örgütlenmesi açısından büyük ölçüde "geleneksel" niteliktedir.

Doğal koşullar, tarımsal üretim için oldukça önemli bir potansiyel yaratır. Ancak, olanaklar değerlendirilemediği için söz konusu koşullar var olan biçimleriyle, tarım için adeta bir engel niteliğini taşımaktadır.

Tarım dışı kesimlerde de dikkate değer bir gelişme olmaması kırsal kesimin kent dışına önemli ölçüde "göç" vermesine neden olmuştur.

Kent nüfusuna oranla (1980'de 200.497.) yurt dışına en fazla işçi gönderen yerlerden biridir. Kırşehir aynı zamanda ülkede nüfusuna oranla en çok konut bulunan ve kiracıların "ev" değil, ev sahiplerinin "kiracı" aradığı tek kenttir. Buna yurt dışındaki işçilerin büyük bir kesiminin yatırımlarını inşaat kesimine yöneltmeleri neden olmuştur.

Kentte çalışma olanakları çok sınırlı olduğu için, "iç göçle" gelen aileler de kendi olanakları ile iş yaratmışlardır. (Arabacılık, odun kırma, seyyar satıcılık, gündelikçilik, minibüs şoförlüğü gibi.)

III.2.b. Endüstri ve Küçük Endüstri

Kent endüstrinin en az geliştiği yerlerden biridir. 1973-1981 yılları arasında, "Kalkınmada öncelikli iller" kapsamında olan kentte, 1970'li yılların ortalarına değin "küçük endüstri" işletmeleri ile, "tarıma dayalı endüstri" dalında çalışmalar gösteren fabrikalar bulunmaktaydı. 1970'lerin ortalarında ve sonlarında yurtdışında çalışan

işçilerle, Kırşehir'lilerin ortaklaşa kurdukları işçi şirketleri endüstride görece canlılık sağlamışlardır.

Kentin yerel zenginleri, çoğunlukla İstanbul, Ankara, Kırıkkale, Keskin ve Yerköy'e yerleşmiş, bu yüzden üretim endüstrisinde fazla bir gelişme olmamıştır. Ancak son yıllarda Ankara'dan çevreye yayılan ve Konya ile Kayseri'de odaklaşan endüstrileşme hareketinden Kırşehir'de büyük ölçüde etkilenmeye başlamış, kentte arsaların ucuz oluşu, endüstrinin yer seçerken Kırşehir'e yönelmesini sağlamıştır.

. Küçük Endüstri:

Kent endüstrisine damgasını vuran küçük işletmelerdir. Kentin görece büyük endüstri kuruluşlarıyla "girdi-çıktı" ilişkileri sınırlı olan bu işletmeler Merkez İlçe'de yoğunlaşmaktadır.

Küçük esnaf ve sanatkârlar, bakkal ve manifaturacılar, minibüs sürücüleri gibi cirosu az, çalışma alanı kısıtlı olan bu kesim kırsal kesimle olan ilişkilerini kopartmamakta ve "ekim" ve "hasat" dönemlerinde kırsal kesimdeki toprağında tarımsal etkinliklerini sürdürerek gelirlerini artırmaya çalışmaktadırlar.

"1980 Sanayi Sayımı" geçici sonuçlarına göre "İl" deki 590 işyerinden 571'i "küçük işletme" dir. Bunlar ağırlıklı olarak metal eşya, makine üretimi, dokuma, orman ürünleri, gıda ve taş-toprağa dayalı endüstri dallarında yoğunlaşmıştır. (94)

Küçük üreticiliğin en yaygın olduğu dallardan biri olan "dokumacılık" alanındaki çalışmalar çoklukla evlerde ve el tezgahlarında sürdürülmektedir, gelenekseldir. Kentte "dokumacılık daha çok eski bir "el" ve "ev" sanatı olan "halıcılık" alt dalında yoğunlaşmıştır.

İlkel el tezgahlarında üretilen halılar, standart ölçülerde olmamakla birlikte, birinci kalite sırt yününden ve çift kat düğüm ile

dokunmakta, boyamada anilin ve bitkisel boya kullanılmaktadır. Ülke-mizde bu halılar "Hereke" halılarından sonra en nitelikli halı olarak değerlendirilmektedir.

Küçük işletmelerin yoğun olduğu bir başka dalda, taşa-toprağa dayalı endüstri olarak nitelenen ve yöre ve çevresinden çıkarılan "Hacıbektaş taşı-yeşim taşı" da denen "oniks" mermerinin işlenmesi ve çeşitli turistik eşyalar üretilmesi işlemidir.

Kent çevresinde bahçecilik yaygın olup, her aile kendi ihtiyaç-larını karşılamaktadır. Fazla ürün "feodal" bir düzende (gelişigüzel) pazarlanmaktadır.

Kentteki özellikle küçük el sanatlarına dayanan üretim ilişkile-rinde usta-çırak ilişkileri egemendir. Ahilik geleneğinin etkisi bu ilişkiyi koruyuculuk-gözeticilik boyutlarına vardırmaştır.

III. 2. c. Ticaret ve Bankacılık

XIX.yy.ın ortalarında eski "ticaret merkezi" işlevini yitiren kentte, Cumhuriyet döneminden sonra da; endüstrinin gelişmemişliği, Kentin Ankara ve Kayseri gibi canlı ve büyük merkezlere yakınlığı, 1954-1957 yılları arasında ilçe yapılması gibi nedenlerle, "ticaret yaşamı" canlanamamıştır.

Ticari yapı, merkezde sınırlı olarak yoğunlaşmıştır ve kendi ya-pısı dışında, yakın çevre köylerine hizmet verebilecek güçtedir.

Kent merkezinde ticaret etkinliklerinin yoğunlaştığı yerler;

"Sanayi Çarşısı", "Uzun Çarşı", "Yeni Çarşı", "Buğday Pazarı", "Sebze Halı", "Sebze Pazarı", "Hayvan Pazarı", ve "Kale Eteği" ola-rak gösterilebilir. Bunlar ise en çok gıda maddeleri, tarım ana mad-deleri, dokuma, giysi, mobilya, ev eşyası, kereste alımı-satımı üze-rinde toptan ve perakende çalışan iş yerleridir.

1960'lara dek Kırşehir'de toplam 6 banka şubesi bulunmaktaydı. 1981'de ise, işçi şirketlerinin kentin ekonomik yaşama getirdiği görece canlılık sonucu bu sayı 28'e ulaşmıştır. (13'ü kent merkezinde)

III. 2. d. Eğitim

Orta Anadolu'nun ekonomisi tümüyle tarıma dayalı ve az gelişmiş bir kenti olan Kırşehir'de eğitim düzeyi de oldukça geridir.

Tarihte önemli bir "kültür kenti" kimliğini bugün artık sürdürmemektedir. 1980'de ülkenin okulsuz köyü bulunmayan 4 ilinden biri olmasına karşın, Kırşehir'de okuryazarlık başta olmak üzere çeşitli açılardan eğitim düzeyi ülke genelinin oldukça gerisindedir.

III. 2. e. Sağlık

Kentte ekonomik yapının geriliği sosyal yapıya yansıdığından kentin önde gelen sağlık sorunları olan ana-çocuk sağlığı, beslenme yetersizliği, enfeksiyon hastalıkları ve çevre sağlığı gibi sorunlar çözülememiştir.

III. 2. f. Toplumsal Örgütlenmeler

Ekonomik, sosyal ve kültürel bir gelişimin sonucu olarak artan "toplumsal örgütlenmeler" az gelişmiş bir kent olan Kırşehir'de oldukça düşüktür.

"Kooperatifleşme", "Sendikalaşma" ve "dernekleşme" eğilimleri Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir.

Özellikle kentte var olan derneklerin çoğu da "din dernekleri" dir. Din dernekleri sayısı Türkiye ortalamasının çok çok üstündedir.

Din derneklerinden sonra sırayı "Esnaf Dernekleri" almaktadır. Ancak bu da Türkiye ortalamasının her zaman çok altında olmuştur. (95) (96)

III. 3. Kırşehir'de Kültürel Yapı

III. 3. a. Kültürün Tarihsel Toplumsal Evrimi

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, araştırmalara göre Kırşehir'de yerleşme tarihi ilk çağ Tunç'a değin uzanmaktadır. Hitit, Frig, Pers, Yunan, Roma ve Bizans uygarlıklarından izler taşıyan yöre kültürünün günümüzdeki özellikleri Türkler'in egemenliğinden sonra biçimlenmeye başlamıştır. Özellikle "Anadolu Selçukluları" döneminde Kırşehir'in özgün bir yeri olmuştur. Türk kültürünü uzun süre etkileyen "Ahilik" ve "Bektaşilik" akımlarını başlatan kişiler Kırşehir'de yaşamıştır.

Ahiler'in piri sayılan Ahi Evren, XII.yy. ikinci yarısında Kırşehir'e yerleşmişti. Bektaşilik'in kurucusu Hacı Bayram-ı Veli'de aynı dönemde Kırşehir'e 40 km. uzaklıkta, Suluca Karahöyük'e (Hacıbektaş'a) yerleşmişti.

Döneminin en önemli yapıtlarından olan Cacabey medresesinde İslami bilimler yanında "astronomi" okutulduğu ve bir bölümünün de "gözlemevi" olarak kullanıldığı öne sürülmektedir. (73) (74) (79)

Cumhuriyet öncesi Ahilik'in merkezi olan kentte toplumsal yaşamda geleneksel-ahlaksal değerlerle biçimlenmişti. Ahiliğin ekonomik ve toplumsal işlevini yitirdiği dönemlerde dahi üretim ilişkileri değişmediği için etkileri sürmüştü. Cumhuriyetten sonra da "geleneksel yapı" çok az bir değişime uğramış, ayrıca dinsel değerler de günlük yaşamda belirleyici bir rol oynamıştır.

III. 3. b. Kültürel Gelenegin Öğeleri

Günümüzde geleneksel ilişki ve değerler kent yaşamındaki önemini büyük ölçüde korumaktadır. Kentte dinsel yapı ve boş inanların kent yaşamındaki öneminin büyüklüğü; halkın kentte bulunan Hacıbektaş

Tekkesi, Şeyh Süleyman Veli, Ahi Evren Veli, Karakurt Baba, Aşık Paşa Türbeleri gibi yerlere "adak adamak" için gitmelerinin sıklığından anlaşılmaktadır. (97)

Merkezlerde aile yapısı, beslenme, giyim kuşamda kimi değişiklikler görülmekle birlikte, toplumsal yaşam geleneksel yapısını korumaktadır. Örneğin evlenme geleneği, doğum, erkek çocuk isteği, çocuklarla ilgili gelenekler, "ev büyüğü" anlayışı v.b. gibi töresel değerler yanında dinsel ve din dışı inanmalar (boş inananlar)da günlük yaşamda etkinliğini sürdürmektedir. (98) (99) (100) (101)

Kentte dışardan gelenler dışında, sinema tiyatro, spor, gazino gibi eğlence ve dinlenceler de yaygın değildir. Dinlenme ve eğlenmek için daha "geleneksel" türdeki eğlence ve aile toplantıları tercih edilmektedir.

(Kırşehir'de yakın zamanlara dek gençler arasında "muhabbet" toplantıları sürmekteydi. Özellikle yatsı namazından sonra, gizli bir şekilde, bir yerde toplanılır, yenilir, içilir, "peşrev", "divan", "koşma", "semailer" ve "oyunlar"la eğlenip, dinlenilirdi. Köylerde ise "Kış yarısı gezmeleri", "Ayı gezmesi" denen komşu gezmeleri ve eğlenceli gezmeler yapılırdı.)

Geleneksel türdeki eğlence ve dinlencelerden ayrı olarak Cumhuriyet döneminden sonra yeni bir anlayışla kültürel etkinliklere yaygınlık kazandırmak amacıyla 1930'lerde Halkevi çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu Kurumun 1950'lerde kapatılmasıyla tiyatro, sergi ve kitaplık çalışmaları duraklamıştır. Bu durum ise ilginin daha çok "sinema", "radyo", ve "tv" izleyiciliği ve spor (futbol) da yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ancak bunlar yaygınlık kazanamamıştır. (özellikle kitaplıklar)

Geleneksel toplumsal yapının dışa açılışı daha çok genel top-

lumsal gelişmeden etkilenme yoluyla gerçekleşmiştir. İletişim, eğitim, ulaşım hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla toplumsal yaşama yeni kültürel değerler katılmıştır.

Yörede toplumsal değişimin başlıca dinamiklerinden biride "göç" olmuştur. 1950'lerdeki "iç göçler" ve 1970'lerdeki "dış göçler" sonunda; aile ölçeğinde, "Ev büyüğü", "Aile direği" denen babanın saygınlığı sürmüş ancak geniş aile yapısı çözülmüştür ki bu da ilişkilerde sarsıntılar yaratmıştır.

Göçlerin yöre yaşamına kentsel ölçekteki etkisi ise özellikle dış göçlerden sonra 1980'lerde görülmeye başlanmıştır. Yurt dışında çağdaş kültür öğeleri ile tanışan insanlar dönüşte eski çevrelerini etkilemeye ve değiştirmeye başlamışlardır.

III. 3. c. AHİLİK (Fütüvvet-Bektaşilik-Babailik) ve KIRŞEHİR

Kentin kültürel oluşumunda -daha önce sözünü ettiğimiz- Ahilik, Fütüvvet, Bektaşilik ve Babailik'in etkisi büyük olmuştur.

Adı geçen bu akımların etnik alanlarının ayrı ancak ilkeleri ve özellikle topluluklara giriş kurallarının benzerlik gösterdiği bilinmektedir.

"Örneğin Hacı Bektaş'ın Bektaşiliği, köylerde çiftçileri örgütlemek için yaydığı sıralarda Ahi Evran'da Ahiliği, kentlerde esnafı örgütlemek için yaymaktaydı (77) Fütüvvet ve uzantısı Ahilik'in altı şartı olan;

"Elin Açık

Alnın Açık

Sofran Açık

Dilin Kapalı

Gözün Kapalı

Belin Kapalı" ilkesiyle,

Bektaşilik ve uzantısı Babailik'in altı şartı olan;

"Elin Tek,

Belin Berk,

Dilin Pek Tut,

Aşına,

İşine,

Eşine Sahip Ol" ilkesi büyük benzerlik göstermektedir. (79)"

Şimdi biz Kırşehir'in kültürel oluşumunda en büyük payı olan Ahilik üzerinde durmak istiyoruz.

"Ahilik" Selçuklular'ın son zamanlarında (XIII.yy.da) ortaya çıkan ve XX.yy'a değin süren, Osmanlı esnaf dernekleri sisteminin kaynağı olan bir örgüttür. (86)

"Ahi" sözcüğü Arapça'da "Kardeşim anlamına gelmektedir. (102)

Ahiliğin kökeninin Araplar arasında gelişmiş, olan "Fütüvvet" örgütüne dayandıran görüşler olmasına karşın, Ahiliğin Anadolu Türklerine özgün bir kuruluş olduğundan, 'fütüvvet' örgütünden ayıran görüşler de bulunmaktadır. (103) Bu konuda CAHEN,C., "...ilk ahiler tam anlamıyla 'mistik' kişilerdi ve 'fütüvvet' ile hiç bir ilişkileri yoktu (102); AVCIOĞLU, D., ise bu ayrımı: "fütüvvet, törel ve dinsel bu nitelik taşır, Ahilik ise kesin, hatta şiddetli bir "toplumsal etnik" özelliği gösterirdi" (104) şeklinde belirtmişlerdir.

Ahilik örgütü, her zanaat kolunda çalışanları birer 'pir' in manevi kutsallığına inandırmış ve her zanaatın 'tarikatı' içinde sadık, ve mesleğin tüm kurullarına içten bağlı 'mürid'leri haline getirmiştir. Böylece, örneğin: Kuyumcular, fırıncılar, ayakkabıcılar, bezciler, dericiler, vb. birer esnaf derneğine sahip olmuşlardır.

Her esnaf derneği, kendi işini bütünüyle tekelinde tutmaktaydı. Yani derneğe giren dükkan ve atölye sayısı belirliydi. Bu dükkanların herbirinde ancak bir 'üstat' vardı. Diğer çalışmalar ise 'çırak' durumundaydı. Çıraklıktan ustalığa geçişte uzun süre çalışmak ve 'üstat'lar önünde sınav vermek gerekiyordu. (Bu konuda ayrıca bkz: Ahilik Töreni) Bir kentte, sayılı zenaat kolu adedine eşit olan "ahi"lerden birisi, bütün diğerlerinin başkanıydı ve Ahi Baba (Ahi-Şeyh, Ahi-Kethuda) adlarını taşımaktaydı. Ahi-Baba sayılan kimse kentin ekonomik yaşamında en büyük rolü oynayan zenaat derneğinin şeyhiydi.(86)

'Ahilik' ekonomik yaşamın 'dirlik' ve 'düzen'inden yola çıkarak "toplumsal ahlâk" ın oluşumunda da rol oynamıştır. "Ahilik tasavvufi inançlar içinde; halka, eline, beline ve diline sahip ol ilkesine, yani, hırsızlık ve haramdan uzak olmayı, sır saklamayı, kötü söz söylememeyi telkin eden ahlâki ve 'kardeşçe' yaşama ilkelerini yaymıştır."

(105)

Yani Ahiler üretimin yanı sıra 'kentlerin düzeni' ile de yakından ilişkiliydiler. 'Ahilik' anonim gruplaşmalardan oluşan, karşılıklı bağımlılıkları bulunan, yalnız dinsel amaçlarla değil, aynı zamanda sosyal amaçlarla da etkinliklerini düzenleyen, zaman zaman da büyük bir şiddetle yönetime ve aristokrasiye karşı gelen bir kuruluştur. Gerçekten Ahiler bir dönemler Osmanlı yönetimine alternatif bir duruma bile gelmişlerdi.

Ahiliğin Anadolu'da geliştirilip örgütlenmesi ile şu sonuçlar elde edilmiş oldu:

. Türklerin "göçebe" yaşamından "yerleşik" düzene geçiş süreci hızlandı.

. 13.yy.ın ikinci yarısı başlarına dek büyük çoğunluğu Türk olmayan yerli halkın elinde ve tekelinde bulunan üretim ve ticaret

eylemlerine Türkler'de katılmaya başladılar.

. Türk esnaf ve zanaatkârları aralarında sağladıkları karşılıklı dayanışma nedeniyle ayrıcalıklı duruma geçtiler ve kent ekonomisinde söz sahibi oldular. (106)

Ayrıca:

. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda Oğuz Türkmenleri'nin başlarında bulunan Ahiler ve Bektaşiler'in önemli görev ve etkinliği olmuştur. (79)

Anadolu'da Ahilik'in kurucusu XIII.yy.da yaşadığı sanılan Şeyh Nasîreddin Ahi Evran'dır. Deri işçiliğinin de 'pir'i sayılan Ahi Evran uzun süre Anadolu'da gezdikten sonra Cacaoğlu Nureddin Bey'in subaşılığı sırasında güvenli bir yer olan Kırşehir'e yerleşti. (Ahi Evran'ın Kırşehir'i Ahiliğin merkezi olarak seçişinde kentte koyun ve keçi derilerinin bol miktarda bulunuşunun önemli bir rol oynadığı söylenmektedir.)(80)

Ahi Evran debbağ, ayakkabıcı ve saraç esnafını toplayıp örgütlemekle başladı. Dürüstlüğü ve sanatı ile büyük ün kazandı ve kurduğu örgütün başkanı oldu. Bir süre sonra 32 ayrı zanaat kolu aynı zamanda örgütlendi ve zamanla Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaygınlık kazandı. Ahi Evran'ın bütün zanaatların 'pir'i sayılması sonucunda Ahi birlikleri merkezi bir sisteme bağlandı. Kırşehir'deki 'Ahi Evran Zaviyesi' bu birliklerin genel merkezi durumuna geldi. Anadolu'nun hemen her yerinde bulunan Zaviye (=dernek)lere "Ahi Baba" atanması, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselme törenleri, 'Ahi Evran Zaviyesi' şeyhlerinin izniyle yapılmakta idi. Bu zaviyenin şeyhleri her yıl belli dönemlerde, Anadolu'yu dolaşmakta, bütün zaviyeleri denetlemekte ve Ahi birlikleri içindeki anlaşmazlıkları çözmeye çalışmakta çıraklık, kalfalık ve usta-

lığa geçiş törenlerini ynetmekteydiler. (107) (Ayrıca bkz. Ahilik Törenleri)

Ahi birlikleri içindeki bu özel yeri dolayısıyla, "Ahi Evran Zaviyesi" bu birliklerin bağlı bulunduğu geleneklerin koruyucu ve yaratıcısı olarak, Türk esnaf ve zanaatkârları üzerindeki denetimini yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Ahi Evran Zaviyesi'nin bu denetimi Osmanlı yönetiminde de tanınıyordu. Ancak XVIII.yy.dan bağlayarak esnaf ve zanaatkrların 'Ahi Evran Zaviyesi'ne bağlılıkları yavaş yavaş azalma, hatta bazı çevreler Ahi Evran geleneğini bile tanımamaya bağlamışlardır. (107)

XIX.yy.da kurumsal olarak etkinliği kalmayan "Ahilik" in kültürel etkinlikleri, çoğu Anadolu kentinde ve Kırşehir'de, günümüz değerlerinden etkilenererek giderek azalan oranda da olsa sregelmıştır.

Bugün Kırşehir'de; küçük endüstride üretim ilişkilerinde; dinsel yapı ve boş inananlar, söylenceler, evlenme gelenekleri, yöresel halk edebiyatı, halk müziği, geleneksel oyunlar ve kültürel etkinliklerde "Ahilik" kültürel geleneğinin izleri ve etkileri görülmektedir.

III. 3. d. Ahilik Töreni:

Kentte her yıl düzenlenen "esnaf ve sanatkârlar bayramı"nda, "Ahilik" kültüründen gelen, "şed (=peştemal =iş önlüğü) kuşatma" geleneği "gösteri" haline dönüştürülmektedir. Bu gösterinin amacı Ahilik döneminin, yamaklık, ıracılık, kalfalık ve Ustalık" (yani "Ahilik") düzeylerine ulaşma törenlerini günümüzde de anmak ve yaşatmaktır.

Kaynaklara göre; Ahiliğe (ya da Fütüvvet yolu'na) ulaşma 9 ana aşamadan geçmekteydi. En sona doğru birbirinden üstün olmak üzere bunlar; (79)

"1) Nazil: Ustasından "İcazet" aldıktan sonra "Pir" tutup, makas alıp ilk "erkan"a giren,

2) **Nimtarik:** "Erkan"da, ustası, 'pir'i, "tarikat atası", iki tarikat kardeşi olan,

3) **Miyanbeste:** Beli bağlı, hizmete hazır olan,

4) **Başarış:** 'Nakib'in yardımcısı, mesleğe yeni girenleri eğiten barıştıran,

5) **Nakip:** "Nekabete" - topluluğa başkanlık eden,

6) **Nakibin-Nükeba:** Başkanların başkanı ve 7 ayrı grubu temsil edenlerdir ki bunlar da;

a) Melikler, emirler, vezirler, eli kalem tutanlar,

b) Alimler, müftüler, kadılar, müderrisler, vaizler,

c) "Meşayih" ve yoksullar,

d) "Nimet erbabı" ve mal sahipleri

e) Köy büyükleri, muhtarları, ziraat başkanları,

f) Seferde ve "hazar" da tüccar ve askerler,

g) İşçiler ve sanatkârlar,

7) **Ahiler:** "Nükeba" dan da üstün ve "halife" gibi olanlar,

8) **Şeyhler**

9) **Şeyhüş-Şüyub:** Bütün Ahilik (ve fütüvvet) kurumunun başı olan kişilerdir. (79)

Fütüvvet yolu'nun bölüm ve törelerine bağlı olarak, "çıraklık" tan "ustalık"a geçişte adayın "peştemal" kuşatılabilmesi için önceden belirlenmiş bazı deneylerden geçmesi gerekirdi.

İlk "yamaklık" dönemi, iki yıl ya da daha fazla sürmekteydi ve "çıraklığa" yükselmek, usta ile babanın karşılıklı görüşme ile uzlaşmaları ile gerçekleşmekteydi. Bu olayın sevinci ise bir tepsi baklava, börek ya da helva ile komşu, müşteri ve çarşı esnafıyla birlikte

paylaşılmaktaydı. Çıraklıktan en az üç yıl sonra, "kalfalığa" geçiş; esnaf odası (loncası)+usta+mesleğin ileri gelenleri+çevredeki saygın kişiler+baba tarafından onaylanmakta "kalfalık belgesi" niteliği taşıyan "kuşak ya da şedd" giydirilmekteydi. Kalfalıktan "usta"lığa geçiş ise en az üç yıl süren mesleki ahlak ve kurallara uygun ve başarılı bir çalışmadan sonra gerçekleşir ve "Ustalık belgesi (=Ahilik Belgesi)" niteliğindeki "peştemal" kuşatılırdı. (107)

İşte 1965'ten beri sürdürülen, 1977'den bu yana Uluslararası nitelik kazanan günümüzdeki törenlerle, geçmişin yukarıda sözü edilen gelenekleri "simgesel" de olsa yaşatılmaya çalışılmaktadır.

III. 3. d. Geleneksel Kırşehir Mimarlığı

Bugün kentte, geçmişten günümüze gelebilen sivil mimarlık örnekleri (Bkz. Şekil:9-12) ve bu konuda yazılmış kaynaklar incelendiğinde kentin geleneksel mimarlık özellikleri şöyle özetlenebilir: (76) (78)(113)(114).

Kerpiç yapılar, tek katlı, düz toprak damlı, orta sofalı plandadır. Bol güneş alabilmesi için güneşe bakan konutların kuzeyi sığırır. Soğuğa karşı çift dizi kerpiçle örülen, kalınlığı 40 cm'yi bulan duvarlar, içten ve dıştan çamurla sıvanmakta, 'ak' ya da 'sarı' renklerde badalanmaktadır. Kapı ve pencere çevreleri 'aşı boyası' ile renklendirilmektedir.

Büyük bahçeler içindeki yapılar, avludaki yaşamın dışardan görülmemesi için duvarlarla sokaktan ayrılmıştır. Sokak yönündeki "İrezeli" (rezeli) ahşap kapıdan avluya geçilir. Burası toprak ya da Özbağ ve Obruk yörelerinden çıkarılan saytaşı ile kaplanır, çıkarıldığında yumuşak, işlemesi kolay olan "Saytaşı" zamanla sertleşmektedir. Her evin avlusunda tandır, kuyu ve dut ağaçları vardır. Bir köşeye kışlık odunlar konur.

Avlunun en ilginç yapısı "Çöp Hamam" dır. Bu genellikle 1,5 m. çapında daire planlı, duvarları yukarıya doğru kubbe oluşturacak biçimde daralan bir yapıdır. Söğüt dallarından örülen duvarlar, saman karıştırılmış çamurla sıvanır, kapı açıklığı kilimle örtülür, ayrıca küçük bir penceresi vardır. İçte ocak bulunur dışarda mangalda ısıtılan su buraya alınır. Kız halinde kömürler yerleştirilmiş ocakta sıcaklığı korunur. Suya güzel koku vermesi hem de sağlıklı olduğu düşüncesiyle de ceviz yaprağı atılır. Dıştan çöp hamamın köşelerine yerleştirilen direklere oturan, çevresi açık, ahşap kiremit ya da oluklu saç örtülü bir ek yapıyla duvarlar yağmur ve benzeri etkilere korunur.

Avludan toprak ya da saytaşı döşeli "mahiyn"e (sofa, mabeyn) geçilir. Günlük yaşantının geçtiği bu bölümü kilim örtülü, yörede dokunmuş yastık ve minderlerle süslü sedirler çevrelemektedir. İlde kilim ve halı dokumacılığı geliştiğinden, evin yapımında mabeyne tezgah (isdar) kurulmaktadır.

Mabeynin çevresinde odalar dizilidir. Girişim bir yanı koruk odası, öbür yanı oturma odasıdır. Oturma odasının yanında mutfak ve kilar (kiler) vardır. Odalarda günlük gereksinimleri karşılayan gömme dolaplar, yüklükler bulunur. Isınma, yanlarında lambalıklar olan şömine biçimi gömme ocaklarla sağlanır. Yörede "pungara" baca, aşağıdan açılıp kapatılan kapakla ya da üçgen biçimi yerleştirilmiş kerpiçlerle örtülür. Odaları kapı ve pencere üstlerinden dolanan raflara tabaklar, bakır kaplar dizilir.

Çoğu evlerin tabanı kurutulmuş ot (sarı ot) döşeli topraktır. Üstüne de kilim serilir. "Varsıl" (=zengin) evlerindeyse döşeme ahşaptır. Tavan soğuğu ve nemi geçiremeyecek biçimde yapılmıştır. Kavak ağacından (hezen) kirişlerin üstüne hasır serilir, üstü kavak ve

Şekil 9

Şekil 11a

Şekil 10

Şekil 11

Şekil 12 a

Şekil 12 b

asma çırpıları karıştırılmış çamurla sıvanır. Bunlar en dıştan, çorak toprağıyla (mil) kaplıdır.

Mutfakta duvara gömülü çatma ocak vardır. Kilerde süt ürünlerinin saklandığı "tuluk" (tulum) ve sıra leğeni bulunur. Ahır, kümes ve tuvalet ana yapının dışında bahçededir.

Kentte ayrıca mimari değeri olan iki üç katlı konak türü yapılar vardır. Bunlar ahşap ya da kâgir, beşik çatılı, kiremit örtülüdür. Yerkatı sağırdır, yalnızca ortada büyük kapı bulunur. Kat araları ahşap silmelerle belirginleştirilmiştir. Kimilerinin saçakaltı odaları vardır. Üst katlar bakışık düzende, kafesli, ikişer ya da dörder pencerelidir. Evlerin sokak yönünde, çıkmalar, ahşap işleme parmaklıklı balkonlar bulunur. Bu yapılar mimarileri, çıkma ve balkonları, kafesli pencereleri ahşap ve yağlıboya süslemeli tavanları, dolapları, lambalıkları ve tırabzanlarıyla Türk evinin özgün örnekleridir. Sait ve Mustafa Beyler konağı, Celal Efendi Konağı (Vali Konağı), Hacı Bey Konağı, Taş Konak, Baktıroğlu Konağı, Mühsüroğlu Rasim Konağı (Şeyh Hüseyin Konağı) bunlardandır. Kimilerinin duvarlarındaki İstanbul etkisinde resimler ilginçtir.

III. 3. e. Tarihsel Yapıtlar:

Kırşehirde tarihsel yapıt azdır. Türk Dönemi'ne ilişkin bir kaç yapı ilginçtir. Kentte Tarih öncesi ve Türkler'den önceki döneme ilişkin kalıntılar da azdır. Hashöyük kazıları ve Kaletepe yüzey araştırmaları yörenin tarih öncesini belirleyen çalışmalardır. İlk yerleşmeler Tunç Çağ başlarına tarihlendirilmiştir. Öküz Taşı ve Malkaya, Hitit Dönemini belgeleyen kaya anıtlardır.

Merkez ilçede yoğunlaşan yapılar Türk dönemindedir. Kırşehir'in parlak dönemlerinden günümüze dek gelebilen bu yapıtlar aynı zamanda o zamanki işlevlerinden "mesajlar" da getirmişlerdir. Geleneksel

yaşamı hâlâ günümüzde de etkilerini sürdürmekte olduğundan yapılar çoğu kez eski özellikleriyle işlevlerini sürdürmektedirler.

Aşıkpaşa Türbesi, Caca Bey Medresesi, dönemlerinin mimari özelliklerini yansıtan özgün yapılardır. Diğerleri mimari değerlerini yitirmişlerdir. Burada özellikle inceleme alanımıza giren **anıt eserlerinin** özellikleri üzerinde duracağız. Bunlar;

. **Alaeddin Camii:** Kırşehir'in ortasındaki Kaletepe'dedir.

II. Alaeddin Keykubat 1242 de yaptırmıştır. Sonra tümüyle yıkılmış, 1893 yılında O'nun yerine Mutasavıf Arif Bey tarafından onarılan cami günümüze ulaşmıştır. Camiin kapısındaki işlemeli taşların Melik Muzaferiddin Behram Şah'a ait medresenin kapı taşları olduğu söylenmektedir. (Şekil: 13-14)

. **Kale Camisi:** (Lale Camii) Yazıtı yoktur, ancak mimarisiyle XIII.yy.a tarihlendirilmektedir. Moloz ve kesme taştan yapı, payelere oturan üç kubbeyle örtülüdür. İlginç mimarisine bakılarak bir mescit ya da kervansaray olabileceği hatta XIV. asrın başlarında "darphane" olarak kullanıldığı, sanılmaktadır. Zamanında iki kubbeli olduğu bilinmektedir. Kesme taş kemerler hariç, diğer bölümler tümüyle moloz taştandır.(Şekil 16)

. **Ahi Evren Cami ve Türbesi:**

Cami Ahi Evren Mahallesindedir. H.986 (1560) tarihinde Ahi Evren'in ardıllarından biri tarafından yaptırılmıştır. Süsleme ve mimari şekillerden yoksun basit ve üstü çatılı, duvarları kârgir bir bina dır. Mihrabın üstündeki kitabe kısmen silinmiştir. Yakın tarihte inşa olunmuş bir taş minaresi vardır. 1902 yılında onarım görmüştür. XIV. yy. yapısı, iki eyvanlı, kubbeli türbede Ahi Evren gömülüdür. Türbe Selçuklu mimari özelliğine uygun üç kubbe üzerine inşa edilmiştir. Kapısı üstündeki mermer taşa işlenmiş kitabeden burasının

"Murat Han Oğlu Sultan Mehmet Han" döneminde "Süleyman Bey Alaüddevle" tarafından H.886 (1481) yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

. Çarşı Camii :

Osmanlılar zamanında yaptırılmıştır. Bu minaresiz caminin tavanı "kırlangıç tavan" denilen tipte ve gittikçe küçülerek çok kenarlı bir şekil oluşturacak şekilde üst üste konulmuş kirişlerden oluşmuştur. (Bkz. Şekil:32)

. Melik Gazi Türbesi:

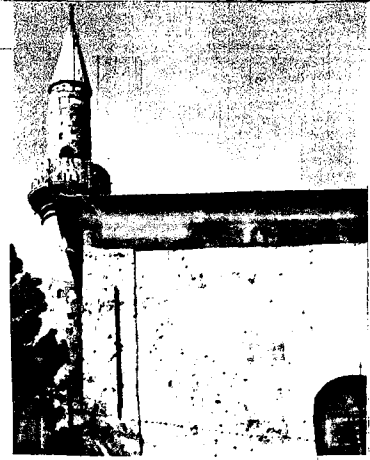
1250'de Melik Gazi'nin eşi yaptırmıştır. Köşeleri düzlenmiş kare kaide üzerinde, sekizgen planlı bir yapıdır. Konik kulak, üst köşelerdeki büyük üçgenlerle yuvarlaklaştırılmış "kaide"ye oturmuştur. Mukarnaslı mermer taçkapı, zengin süslemelidir. Altta mumyalık, üstte gömüt odası vardır. İçten kubbeyle örtülüdür. (Şekil: 15)

. Caca Bey Medresesi:

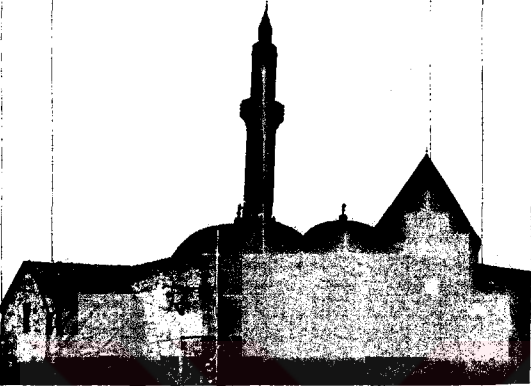
Günümüzde "cami" olarak kullanılmaktadır. Kılıçarslan'ın oğlu Gıyasettin IV. Keyhüsrev zamanında Cibril İbni Caca Bey tarafından 1272 yılında üstü kubbe ile örtülü bir medrese olarak yaptırılmıştır. Mavi çinilerle bezeli minaresinden ötürü halk arasında "Cıncıklı Cami" olarak da anılır. 1871 yılında onarılmıştır. Taçkapı üstündeki yazıtından, 1273'te Kırşehir Valisi Cacabey'in yaptırdığı anlaşılmaktadır. Gözlemevi olarak yapılmış, kesmetaş ve tuğladan, iki katlı bir yapıdır. Kuzeydeki taç kapı iki renkli taştandır. Taç kapının dış köşelerine yerleştirilmiş kıvrımlı köşe sütunları ilginçtir. Ayrıca taç kapının sağında ve solunda konik kulaklı köşe kuleleri yer almaktadır. Kapıdan, orta eksen üstünde olmayan beşik tonozlu giriş eyvanına, oradan da ana mekana geçilir. Ana mekan yuvarlak açığı bulunan kubbe ile örtülüdür. Güneyinde mescit olarak kullanılan ana eyvan yer alır. Ana mekanın sağında revaklar, arka-

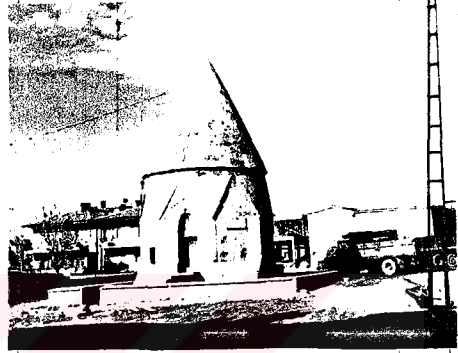
Şekil 13

Şekil 14

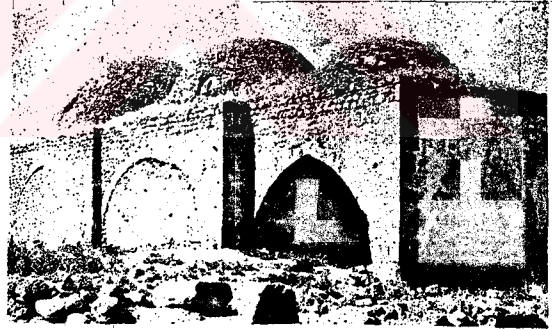
Şekil 17

Şekil 15

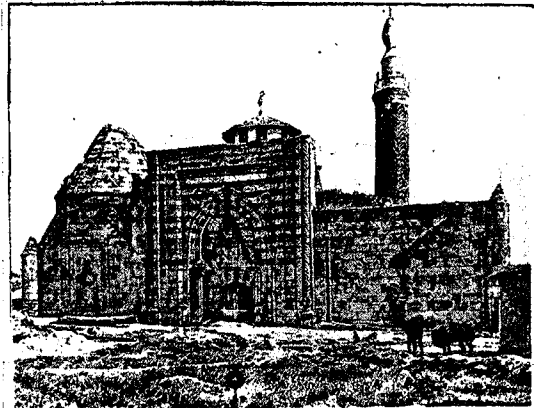
Şekil 18

Şekil 16

Şekil 19

Şekil 20

sında medrese odaları, solunda ise türbe, yan eyvan ve bir medrese odası vardır. Girişin sağındaki basamaklarla ikinci kata çıkılır. Üst kat, koridor üzerinde beşik tonozlu iki küçük mekandan oluşmaktadır. Sırlı tuğla ve çinilerle bezeli tek şerefeli minare güneybatıdadır. Basamaklarla çıkılan türbede de sırlı tuğla ve çinilerle bezelidir. Yapı, içten kubbe, dıştan konik külahla örtülüdür. Medrese, bakışsız planı ve arkada yer alan minaresiyle dönemin öbür yapıtlarından ayrılmaktadır. (Bkz. Şekil: 19-20-)

III. 4. Kırşehir Kenti Mekansal Yapının Gelişimi!

Çekirdeğini günümüze dek ulaşamayan "kale" ve çevresindeki konut alanlarının oluşturduğu kentin, yerleşme alanı XX.yy.ortalarına değin, Ökse ve Hırla çaylarının Kırşehir-Kılıçözü Deresi ile birleştiği kesimdeki görece geniş vadi tabanı boyuna yaklaşık 12 km. uzunluğunda bir alana yayılmış, evler, bağlar ve bahçeler içine serpilmişti.

Kentin yerleşme düzenini belirleyen en önemli öğelerden biri de kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan ve geleneksel olarak hayvancılık yapan "aşiretler" in zamanla yerleşik düzene geçtiklerinde kurdukları yayla köyleriydi.

(Gerçekten Kırşehir'in "etnik" oluşumu üzerinde yapılan araştırmalarda kent ve çevresinde yerleşen ve diğer ırkdaşları ile kaynaşan, belki bugün varlıklarını ancak "toponomik" unsurlarla anımsatan 23 adet "Türk aşireti" bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Kentte rastlanan Çepni, Dulkadir, Halaçlı, Özbek, Nogay, Tatar, Çarıklı, Akkoyunlu, Kızılköyünlu, Kınık vb. gibi yer, dağ, nehir adları bu görüşü doğrular niteliktedir.)(109) (80)

Kentin XII.ve XIV.yy.arasında, önemli bir kültür ve konaklama

merkezi olarak geliştiği dönemlerdeki görüntüsünü XIV. yy.da Hamdullah Mustevfi: "Kırşehir iyi havalı, büyük kagir binalarla süslü, İlhanlı Divanı'na yılda 57.000 Dinar sağlayan büyük bir kent idi." (111) ve Hacı Bektaş Veli ise; "Meğer bir zamanlar Kırşehir adı "Gülşehri" idi, ulu kent idi. Onsekizbine yakın evi vardı. "Burc"u boru, çevresi "hisar" (=kale) idi. Mescitler, camiler ve medreselerle dolu idi." (112) diye tanımlamışlardı.

Osmanlı Dönemi'nde önemini yitiren kent, özellikle XIX.yy.dan sonra gerilemiş, küçük bir "konak" yeri olmuştur. I.Dünya savaşına değin kentin bu görünümü değişmemiştir.

1930'lardaki kenti Nahit Sırrı ÖRİK "...geniş bahçeler içinde enine ve boyuna doğru "namütenahi" uzanarak, ismini oluşturan iki kelimedden ilkini ikincisinden daha çok anımsatan şirin bir "kasaba" (113) olarak,

1940'larda Kırşehir ve "evleri" için TARIM, C, H: "Evleri tamamen 'kargir' dir, bir çok evin altında "tıhraz" denilen "inler" vardır. Evler çok sıkışıktır, yeniden yaptıracaklara yer kalmamıştır" (80) ve ÜLGEN, S.: "geniş saçakları ile akşamın kızıl mahmur-luğunu seyreder gibi "payandalar" a yaslanmış "şahnişli" ve "cum-balı" evler ve bu evlerin çerçevelediği sokaklar bizi zahiri uzun incelemelerin konusu olabilecek nefis anıtlara ulaştırır." (114) demektedirler.

Yukardaki tanımlamalarla görüntüsü verilen Kent 1938'de geçirdiği depremden sonra önemli ölçüde yenilenmiştir. Özellikle çarşı kesimi depremden hasar gören tarihi "bedesten" yıkılarak yerine yapılan taş ve yığma yapılarla yeniden kurulmuştur. Yine depremden hasar gören geleneksell-2 katlı toprak damlı kerpiç evlerin kimi tümüyle yok edilmiş, kimi ise büyük ölçüde onarım görmüştür.

Cumhuriyet'ten sonra kentin mekansal yapısında diğer büyük değişiklik ise kente yönetici merkezlik işlevlerinin getirilmesiyle hükümet binası gibi resmi yapıların yapılmasıdır. Yani daha önceki kent tanımı kapsamına 1955'teki tanımlamada olduğu gibi "hükümet daireleri"nin eklendiğini izlemekteyiz. Tarım; bol su ile sulanan Kırşehir bahçelerinin kavak ve meyva ağaçlarının oluşturduğu sık yeşillik örtüsü, sulamanın erişemediği kızıl renkli yamaçların çıplaklığı ile tam bir zıtlık oluşturmaktadır. Bahçeler arasında uzanmış evler 16 kadar mahalle oluşturur ve kent karakteri şimdi üzerinde orta mektep ile Alaettin Camii'nin bulunduğu tepe etrafında eski binalar, hükümet daireleri ve çarşı dükkanları ile ancak kendini belli eder" demektedir. (73)

(Şekil 21-22-23-24 kentin yaklaşık 50 yıl önceki mekansal yapısı ve ölçeği hakkında bilgi vermektedir.)

1957 ye değin, kentin içinden geçen Ankara-Kayseri yolu, kentteki yoğunlaşma ve gelişme yönlerini belirleyen en önemli öge idi. Bu yüzden, yolun daha sonra kuzeye alınması, kentin gelişme yönü ve biçimini önemli ölçüde etkilemiştir. Kentin izleyen yıllardaki gelişmesi, kuzeyde Kervansaray dağlarına güneyde de "Sanayi Sitesi"nin kurulduğu Terme Kaplıcası'na doğru olmuştur.

Bugün kale önündeki düzlükte yoğunlaşan yönetsel, kültürel ve eğitsel kullanışlarla ticaret alanları, kuzeyde Ankara Caddesi, güneyde Terme Caddesi boyunca uzanmaktadır. Bunlardan, yönetsel yapılar ve sağlık kurumları gibi kamu yapıları, 1960'tan sonra Ankara Caddesinde toplanırken, ticaret çarşının bulunduğu kale önündeki eski merkez kesiminde yoğunlaşmıştır. Eskiden kente dağılmış durumda olan küçük üretim endüstrisi ve el sanatları işyerleri ise, kent çıkışında karayolu boyunca sıralanmıştır. Kent otogarı merkezde be-

lediyeinin arkasındadır.

Kentte hemen her dönemde izlenebilen "göç" olayı konut alanlarının gelişmesini de büyük ölçüde etkilemiştir.

1950 sonrasında kente göç eden nüfus, görece yüksek eğimli kenarlarda yerleşmiş ve buralarda yeni mahalleler kurmuştur. Bunların başlıcaları, Koyuncu, Akbayır, Bağbaşı, Direkbaşı, Aşıkpaşa, İmaret, Göçmenler, Hırla ve Garipiler mahalleleridir. Kuzeydeki Koyuncu mahallesi, buraya yerleşenlerin "görece zengin" köylüler olması nedeniyle, öbürlerinden oldukça değişik bir görünüm kazanmıştır. 1970'ten sonra, orta gelir gruplarının yerleştiği kooperatif türü toplu konutlar ile yurt dışındaki işçilerin yaptırdığı apartmanlarında burada toplanmaya başlamasıyla mahalle daha da büyümüştür. Terme Caddesinin güney kesimindeki yamaçlarda, daha çok buradaki "sanayi sitesi" ne bağlı olarak oluşan yeni mahalleler ise, gecekondulu niteliği taşınmaktadır. Kentin güneyindeki konut alanları, çoğunlukla düşük gelir gruplarının; kuzeydeki yeni Kayseri-Ankara devlet yoluna doğru ve bu yolun kuzeyinde gelişen konut alanları ise, üst gelir gruplarının yerleştiği bölgelerdir.

Merkez yakınındaki Yenice Mahallesi, 1960'lara değin kentteki başlıca yüksek gelir grubu yerleşme alanı iken, yeni Ankara-Kayseri yolunun yapımından sonra merkezi bu yola bağlayan Ankara Caddesi üzerindeki gelişmeyle, bu mahallenin önemi azalmıştır. Yönetmelik yapılar ve ticaret kuruluşlarının da toplandığı bu cadde, yeni yapılan çok katlı konutlar ile, yüksek gelir gruplarının yerleşme ve alışveriş alanı olarak gelişmiştir.

Kentin akarsu boylarındaki bağ, bahçe ve tarım alanları içinde yer alan konut alanlarında yerleşme yoğunluğu genellikle hektarda 220 kişi arasında değişmektedir. Yoğunluk, kent yerleşmesinin

ağırlık merkezi olan kuzey güney doğrultulu Ankara ve Terme Caddelerinin çevresindeki mahallelerde ise, hektarda 200-400 kişi arasında değişmektedir. (110)

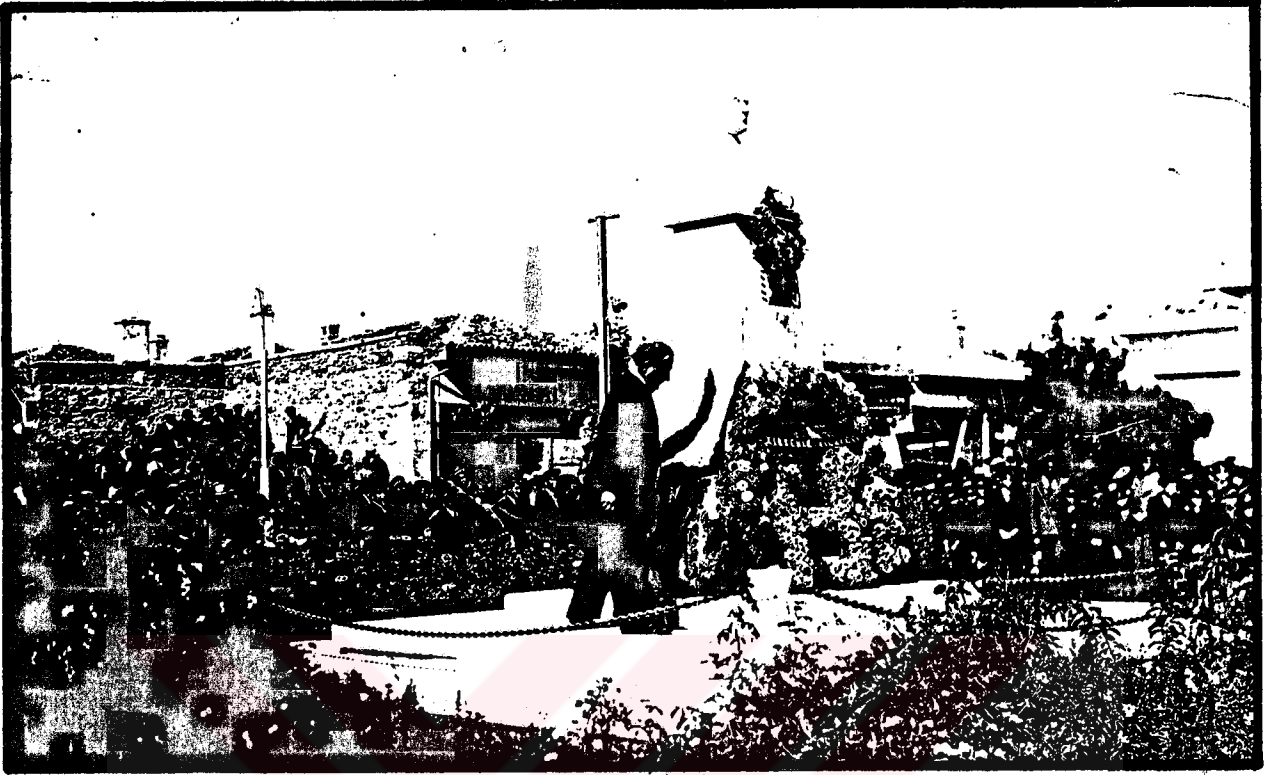
1980'leri geride bırakırken, "koruma" kaygısı olmayan tüm bu gelişmelere koşturarak yeni kent görüntüsü şöyle özetlenebilir:

Kırşehir kenti görece bir gelişme kaydetmektedir. Her ne kadar gelişme istatistiklerinde kentin yeri daima en alt sıralarda yer almaktaysa da (93)..(94) bu gelişme kendini en çok konut alanlarında belli etmektedir. Kent mimarlığı açısından ise; artık kente özgü bir mimariden söz edilemez. Bunun yerini ülkenin hemen her yerinde görülebilen "Yeni Vernaküler Mimari" ürünleri denilen (117) (=Apartmanlar) almaktadır.

(Şekil 25-27 Kırşehir kenti mekansal yapısının günümüzde aldığı görüntüyü sergilemektedir.)

Şekil: 21 50 YIL ÖNCE KIRŞEHİR KENT MERKEZİ

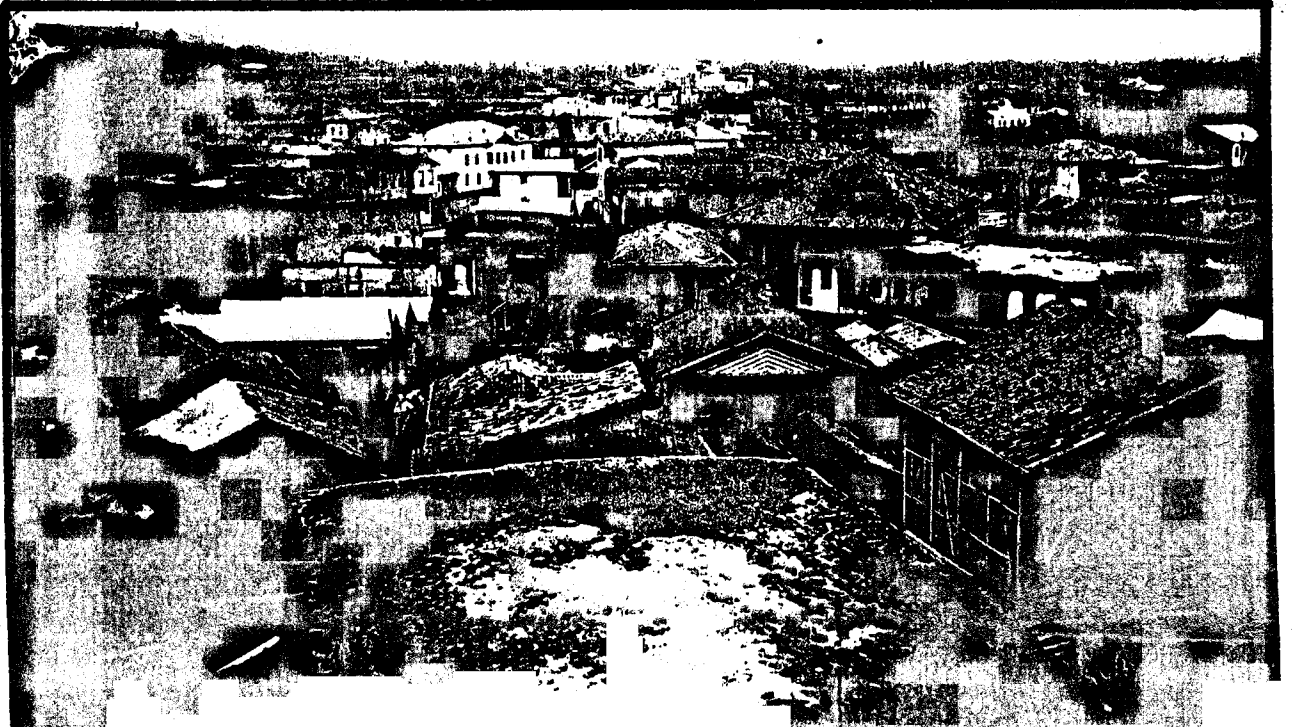
Şekil : 22

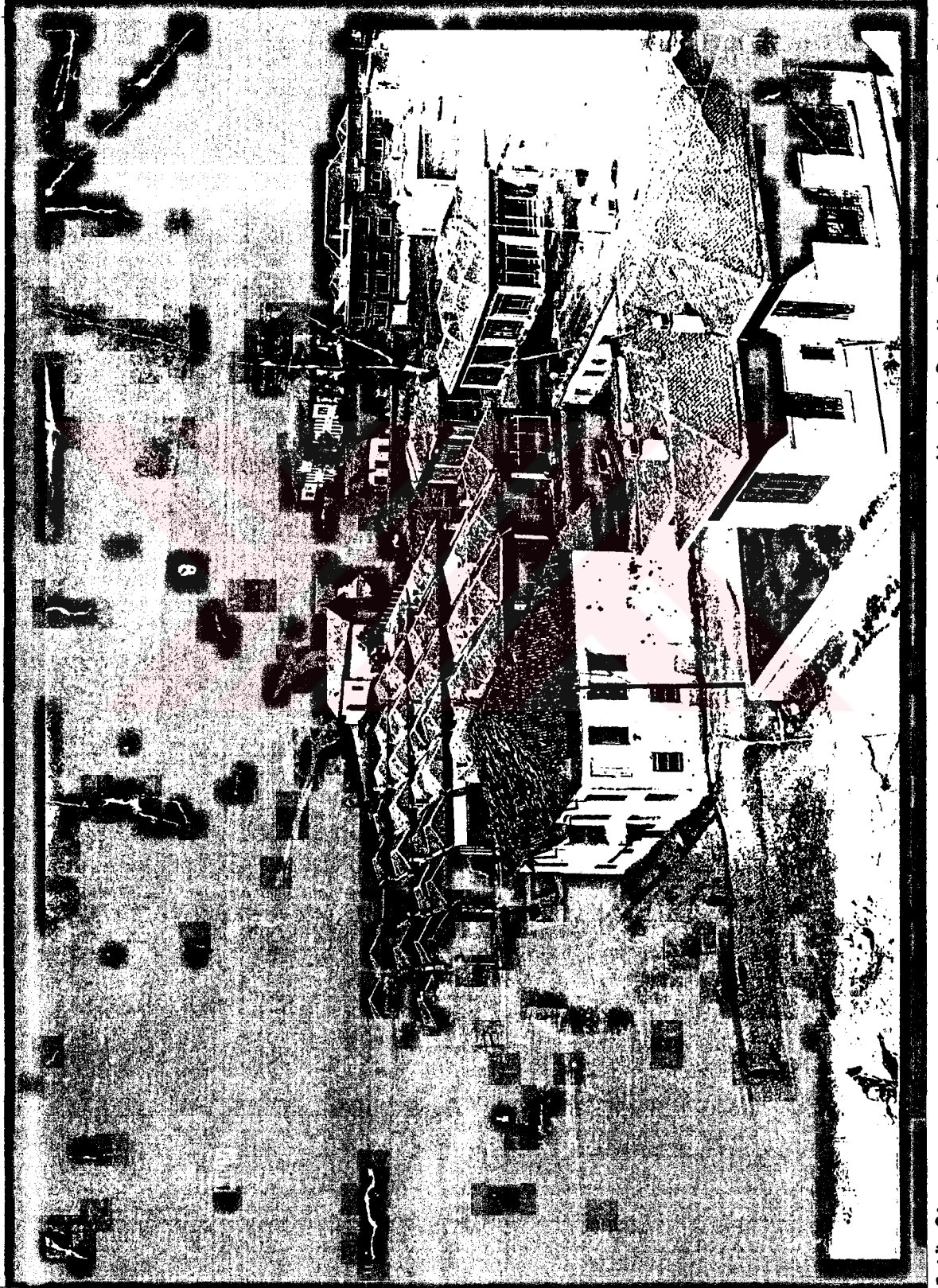
"Cumhuriyet Meydanı"

" 50 Yıl Önce Kırşehir Kent Merkezi "

Şekil : 23

" Uzunçarşı "

Alaettin Camii - Cumhuriyet Meydanı - Çarşı

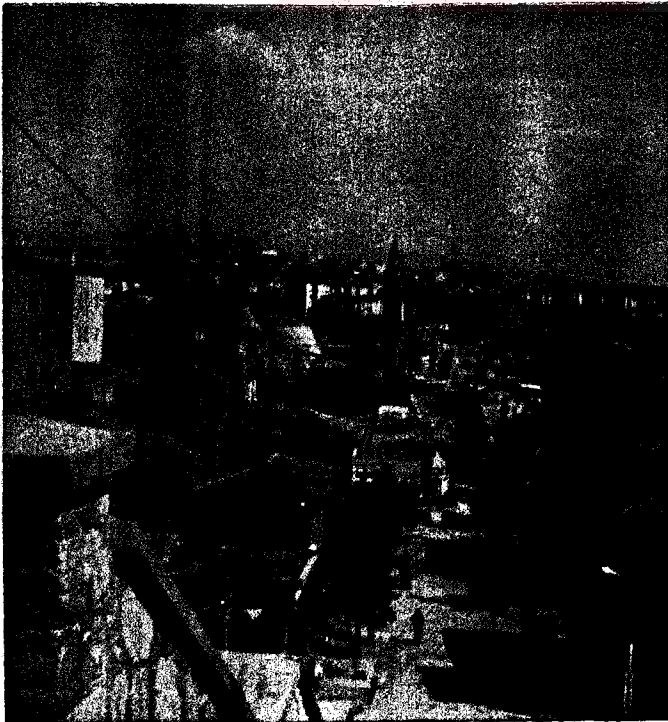
50 Yıl Önce Kırşehir

Sekil 25

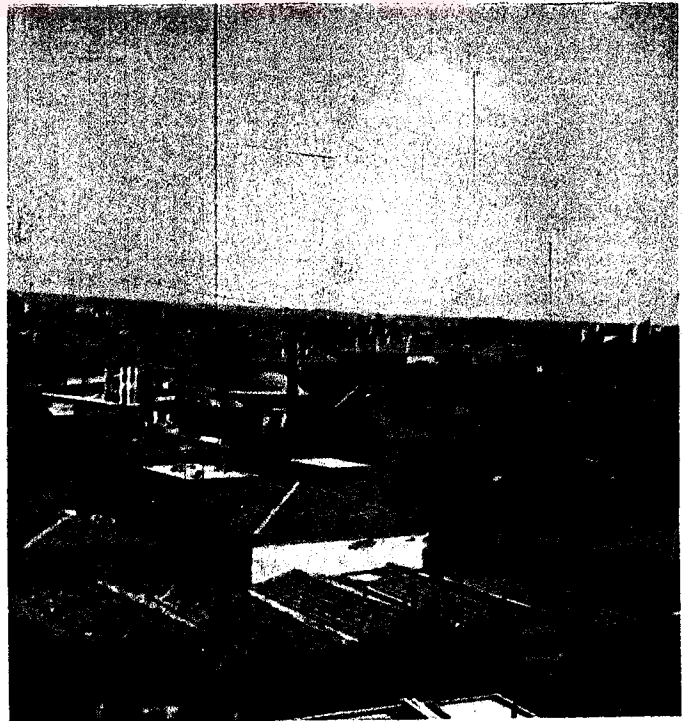
Ahi Evran Çevresi

GÜNÜMÜZDE KIRŞEHİR KENT MERKEZİ

Sekil: 26

Cacabey Çevresi

Şekil: 27

III. 5. Kırşehir Kentinde Planlamanın Tarihsel Gelişimi ve Kent Dokusuna Etkileri :

Kaynaklarda, kentin Cumhuriyet öncesinde yapılan plânlama çalışmalarına rastlanamamaktadır. Hatta kentin imar planlarına olan şiddetli gereksinimini - Kentle ilgili tüm umudunu yapılacak planlama çalışmalarına bağlayan bir görüşle TARIM, C., H. şöyle dile getirmektedir: "yüzyıllar boyu ihmal edilen Kırşehir'de bir imar hareketi başladığı gün, işsizlik yüzünden İstanbul, Ankara ve Kırıkkale gibi hareketli yerlere dağılan Kırşehir'liler tekrar ana-baba ocağına dönecekler ve bu suretle Kırşehir'de yepyeni bir hayat başlayacaktır." (80)

Bugün Tarım'ın bu dilekleri -eski kent dokusunun yok olması pa-hasına da olsa- kısmen gerçekleşmiş bulunmaktadır. Ancak kentte yapılan imar planlarının, kentin tüm sorunlarını çözmesi beklenemeyeceği gibi, beraberinde -kentteki "koruma" kaygısı olmayan bir gelişmeye koşut olarak -birtakım sorunlar getirmiştir- Şimdi bunlar üzerinde durmak istiyoruz.

Kırşehir'de Cumhuriyet'ten günümüze dek 4 kez imar planı yapılmıştır. (114) Bunlar;

"a) İller Bankası'nın Eyüp KÖMÜRCÜOĞLU'na yaptırdığı 23.9.1948 onaylı ve 160 Hektarlık alanı kapsayan plan,

b) İller Bankasının emaneten yaptırdığı, 1960 onaylı plan,

c) İller Bankasının Haluk BERKSAN'a yaptırdığı 21.7.1970 onaylı ve 800 Hektarlık alanı kapsayan plân, (Bkz. Plan V)

d) İller Bankasının Zeki YAPAR'a yaptırdığı 10.5.1985 onaylı ve 1388 Hektarlık alanı kapsayan plan" dır. (Bkz. Plan VI a- VI b)

Kentte Cumhuriyet döneminin ilk önemli 'bayındırlık' çalışmala-

rı Mithat SAYLAM'ın valiliği dönemine rastlamaktadır. 1935-1936'da "Kent merkezi" ve "çarşı" kesiminde Bayındırlık Müdürlüğü'nce çizilen plana göre, eski yapı ve dükkanların yıkılıp yerlerine yenilerinin yapılması şeklinde başlayan çalışmalar, Kırşehir'in 1938'deki depremde büyük ölçüde zarar görmesinden sonra da hız ve yaygınlık kazanmıştır.

Bu planla tarihi kent merkezi dokusu "planlı" olarak ilk "değişime" uğramıştır. Kentin, 1950 ve 1961 imar planlarından önceki dönemini gösteren 1942 tarihinde onaylanmış "Kadastrol Planlar" incelendiğinde (-ki bu planlar kentin imar planı uygulanmamış görünümü hakkında bilgi vermektedir.) "sokaklar", "çıkılmaz sokaklar", "iki katlı avlulu evler", "meydan" "pazar meydanı" gibi ögeler ve yapı-boşluk-yeşil oranlarıyla geleneksel kent dokusu izlenmektedir. Bu planda, Mithat Saylam ve Eski Ankara Caddelerinin 1.derecede yollar durumunda olduğunu, özellikle kale eteğindeki çarşı, pazar ve meydanların geleneksel ölçeği koruduğu görülmektedir. (Bkz. bu bölüm sonunda plan III. ve şekil: 22-23-24-21)

1967 tarihinde onaylanan "halihazır durum planı" (yani 1950 ve 1961 tarihli imar planı geçtikten sonra kentin durumunu gösteren plan) incelendiğinde ise; Kırşehir kentinin de -daha önce incelediğimiz- o dönemlerde ülkemizdeki "planlama" anlayışından "nasibini" aldığı görülmektedir. Bu planlardan sonra geleneksel kent dokusunun tam ortasında kuzey yönünde "Yeni Ankara Caddesi" geçirilmiştir. (ki bu da Ankara-Kayseri Karayolu'nun yapılmasından sonra, merkezi bu yola bağlamak için yapılmıştır.) Sonra da sırasıyla Ankara Bulvarı, Terme'ye giden Bulvar ve Aşıkpaşa Bulvarı gibi "Bulvarlar" açılmıştır. (Bkz. Bu bölüm sonunda plan IV.a-b)

Ve bu 'bulvarlar' kentin daha sonraki yıllarda gelişimini yön-

lendiren eksenler olmuştur. Bu eksenler, ayrıca Kale çevresinde yoğunlaşan "Merkez" işlevlerinin buraya kayması ile de kentin omurgası olmaya yüz tutmuştur.

Planlarda öngörülen "yol açma", "sokak düzeltme" gibi işlemler doğal olarak var olan dokunun değişmesine yol açmıştır.

Aynı yıllarda Kırşehir'in yöresinin "kültür merkezi" olduğu dönemleri simgeleyen Cacabey Medrese-Camii, Aşık Paşa Türbesi, Melik Gazi Türbesi ve Ahi Evran Türbesi gibi tarihsel yapıtların çevreleri açılarak meydan ve parklar düzenlenmiştir. (Bu uygulama o dönemler Türkiye'nin hemen her yerinde uygulanan; tarihsel yapıtların salt çevrelerinin açılarak 'yeşil alan' ve 'meydan' olarak düzenlenmesiyle 'yaşatılması' anlayışından kaynaklanıyordu.) (Ayrıca bkz. Bölüm II)

Bu dönemde ayrıca, kentteki büyük kuru mezarlığı Aşıkpasha sırtlarına kaldırılıp, yerine "küçük sanayi sitesi" kurulmuştur.

Eski İmar planlarının yetersiz kalması üzerine 1970'de kentin 1990'a değin olan gelişimi göz önüne alınarak, yeni bir imar planı hazırlanmıştır. Bu plana göre yoğunluk merkez ve çevresindeki eski yerleşim alanları için hektarda 350 kişi, ayrık ve bitişik düzende tek ve iki katlı, konut gelişme alanlarında ise 150 kişi olarak öngörülmüştü. Planda dıştaki bağ ve bahçelik kesimlerde var olan yapının korunarak sürdürülmesi ilkesi benimsendiğinden, yoğunluk hektarda 10 kişi olarak öngörülmüş, parsel büyüklüğü de 2000 m² olarak belirlenmişti, ayrıca öngörülen yoğunluklar ve yerleşme alanı sınırları kent nüfusunun 50.000 kişi olacağı varsayımına dayanmaktaydı.

(110)(Bkz. bu bölüm sonunda plan V)

Bu planda; Kentin Kuzey Batı kısımlarında -Ankara-Kayseri devlet yolu'nun karşı tarafına sıçramış olan Aşık Paşa mahallesinin

"gecekondu" şeklindeki yeri gelişmeleri ucuz mesken sahaları olarak çekici görüldüğünden ilerde Ankara-Kayseri Devlet yolu'nun trafik yükünü artıracak ve 50 m. genişliğinde süratli ve ağır hizmet edecek bir **bypass** karayolu olacağı gözlemlenerek -devlet yolunun karşı kesimlerindeki gelişmeleri disipline etmek amacıyla, mahallenin alt geçitle kente bağlanması gibi ilginç bir öneri getirilmiş, ancak bu uygulanmamıştır.

1970 onaylı imar planını izleyen yıllarda da kırsal kesimden özellikle, Çiçekdağı ve Malya'dan, Hirfanlı Barajı'nın yapımı nedeniyle Kaman'dan göç edenlerin yerleşmesiyle oluşan Bağbaşı Mahallesindeki gelişmeyi denetlemek ve mahallenin kentle sağlıklı bir biçimde bütünleşmesini sağlamak üzere bir dizi yeni uygulama kararına bağlı olarak mahalle yeni açılan geniş bir cadde ile Ankara Bulvarı'na bağlanmıştır. Mahallede bir "gecekondu önleme bölgesi" oluşturularak alt yapı hizmetleri götürülmüş, kişi ve kooperatiflere arsa dağıtılmıştır.

1985 tarihinde onaylanmış son imar planı ve raporu incelendiğinde ise, kentte planlamanın ana hedefleri arasında;

- . Kentin yerleşme alanlarında gözlenen "boşluklar" ın kapatılması,

- . Bunun, ilerde kentte doğabilecek nüfus patlamalarında değerlendirilmesi,

- . Nevşehir Devlet Yolu'nun planlamada sınırlı ve kesin "veri" olarak kabul edilmesi,

- . Her çeşit yerleşmenin varlığının korunması, kent teknolojisi-ne uydurmak koşulu ile sağlıklandırılması,

- . Kılıçözü deresi'nin planlamada yaratıcı öge olarak kullanılması,

Planlama kararları ise;

a) Yerleşim Sektöründe;

. 2000 yılının nüfus projeksiyonu olan 160.000 nüfus ve 1388 hektarlık alan üzerinde yoğunluğun 115/ha olarak kabul edilmesi,

. Çevrede 2 katlı bahçeli konut düzenine karşılık merkezde 8 katlı düzen (mevcut yapılaşmaya "uyum" sağlamak için!) getirilmesi,

Eski yoğunluğa göre yeni yoğunluğun % 31 oranında artış sağlana-
yacağının planlanması (ki bu da "kırsal düzen" den, "kentsel olgu"ya
geçiş hızlandırmak için düşünülmüştür.)

b) Ulaşım Strüktüründe;

. Ulaşımın planlanmasında kentin gelecekteki gelişiminin "es-
nekliği" göz önüne alınarak oldukça "toleranslı" davranılması,

. Planda, kentte yaşayanların sağlıklı bir şekilde yaya ulaşım-
ı ve dinlencesini sağlamak için "yaya bantları", "yeşil bantlar",
"parklar"ın yer alması,

. Yeşil alanların Kılıçözü deresi ile birleştirilmesi, öngörülmüştür. (116)

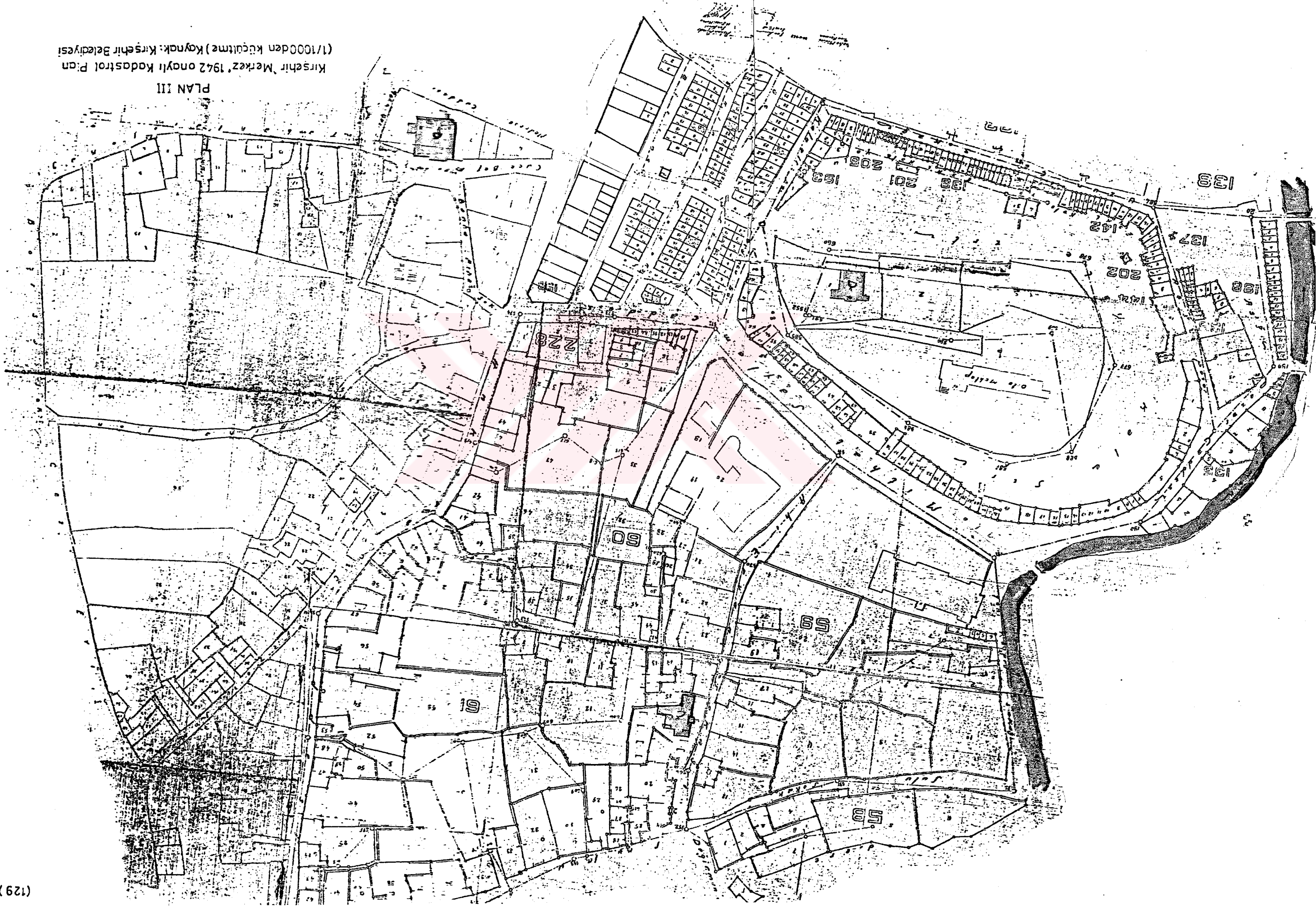
Planlar incelendiğinde ise, raporda öngörülen hedeflerin bazı-
larının plana ya yetersiz ya da hiç yansımadaıkları görülmektedir:

(Bkz. Bu bölüm sonunda plan VI. a-b)

* Örneğin raporda sözü edilen "herçeşit mevcut yerleşme" nin
varlığının korunması ilkesine karşılık, plan eski kent dokusunu bü-
yük ölçüde değişime uğratmıştır. Geleneksel dokunun yaya ulaşım ve
dolanım ögesi olan "Sokaklar", "Çıkmaz sokaklar" caddelere dönüştü-
rılmış, "meydanlar" ve "pazar meydanları" "oto-yol kavşağı" halini
almıştır. Ayrıca özellikle merkezde anıtlar çevresinde 8 katlı bir
yapılaşma öngörülerek, çevrelerindeki 1-2 katlı evleriyle geleneksel
dokunun yok edilmesi ve bu anıtların çevrelerine yabancılaşmasına
neden olmuştur.

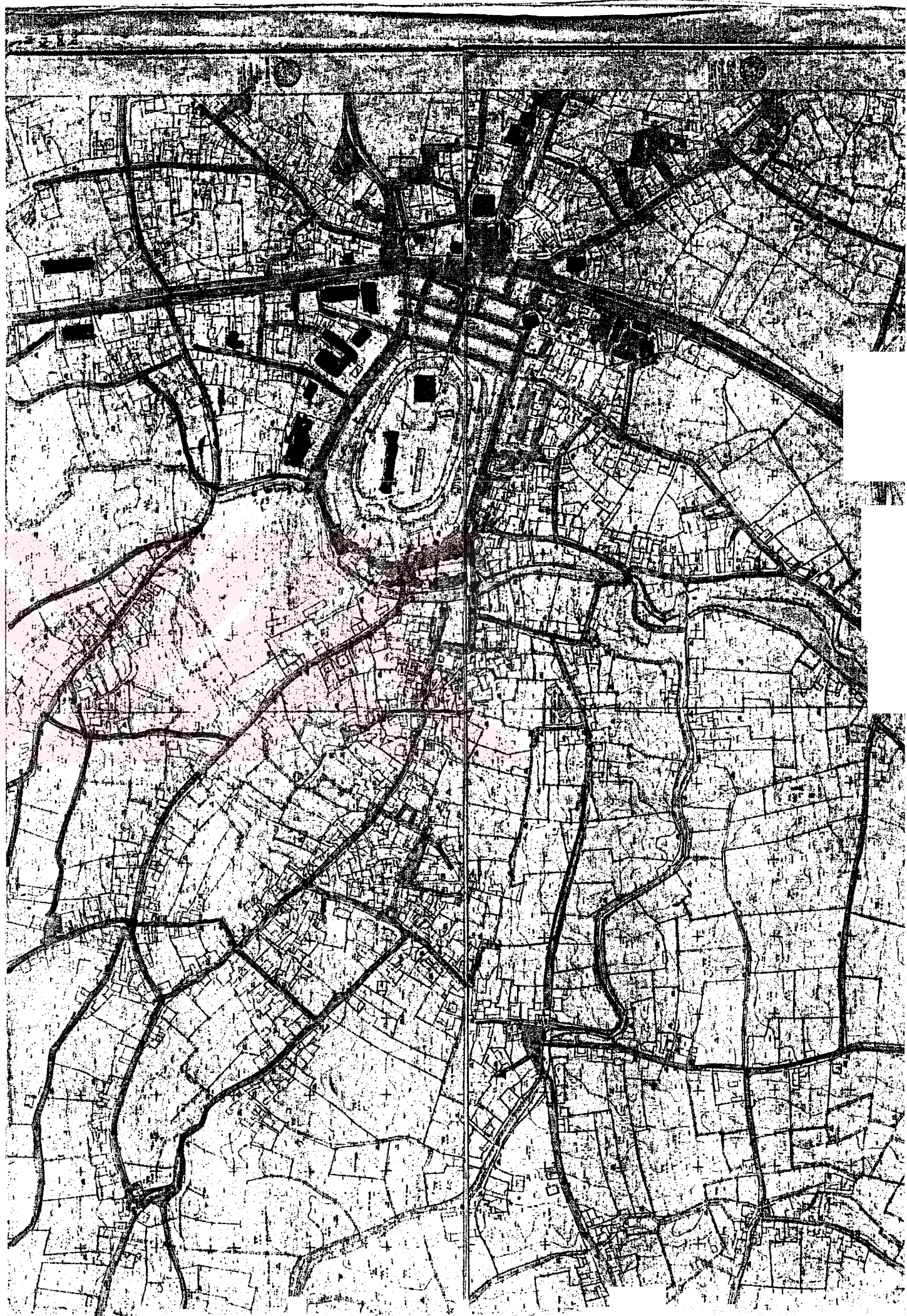
* "Sokaklar" ve "evler" iyle eski kent dokusunun korunmasına gösterilemeyen 'özen' bu kez, tek tek anıtsal eserlerin çevrelerine parklar yeşil alan ve bantlar yapılarak gösterilmeye çalışılmıştır. Yani daha önceki gelişme ve planlamalarla çevresinden soyutlanmış anıtsal eserlerin çevre düzenlemeleri öngörülmüştür.

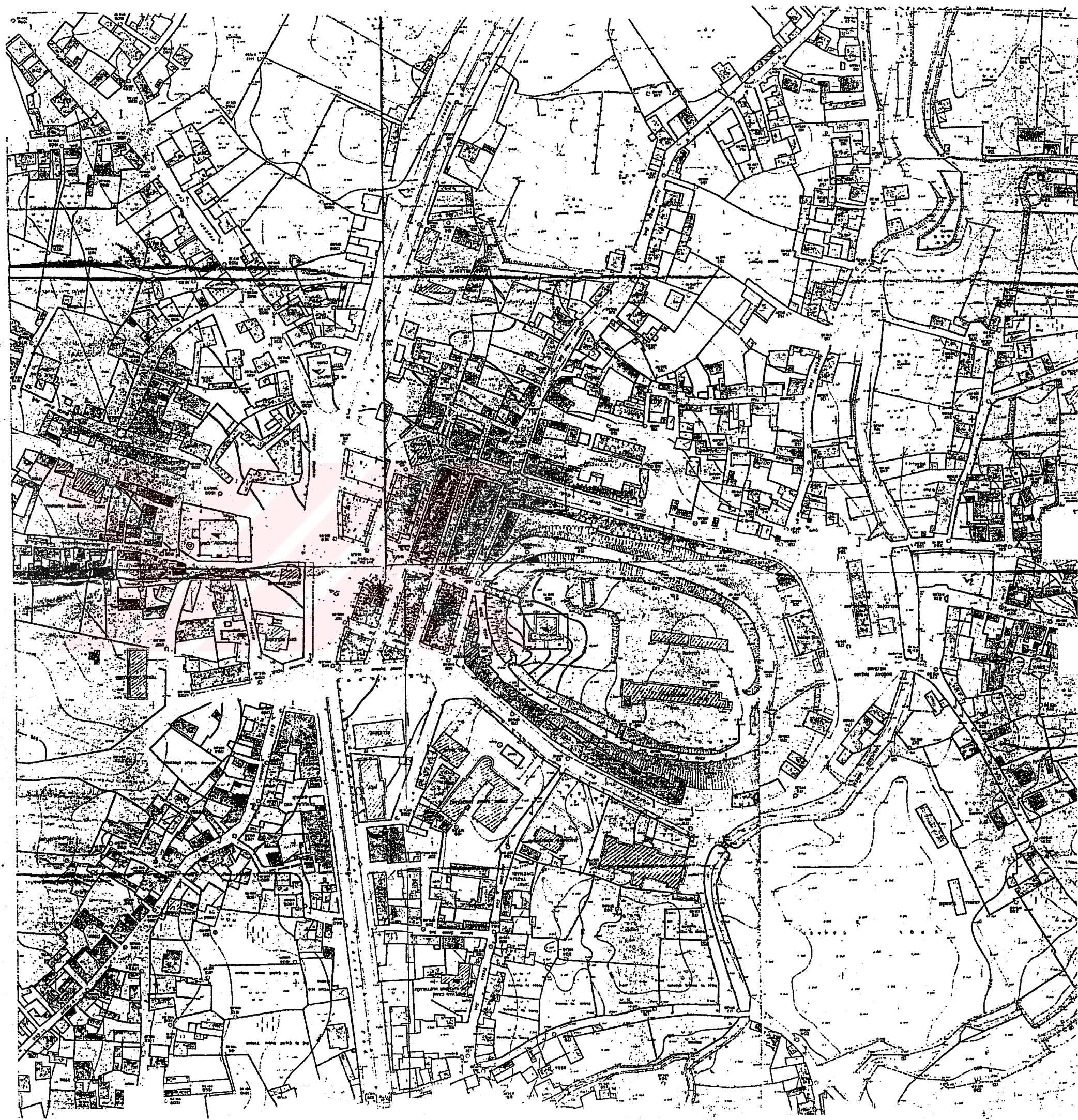
Yukarda tarihi gelişimi içinde, imar planlarının Kırşehir eski kent dokusuna yaptığı etkileri vermeye çalıştık. Bu planların; yapıldığı dönemlerdeki "koruma" ve "planlama" anlayışına koşut olarak geliştiği ve özellikle de kentte şimdiye dek kentsel ölçekte bir "koruma kararı" alınmadığı göz önüne alındığında ise, kentin eski dokusunu koruma konusunda neden gerekli 'özen'i gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

Kırşehir Merkez 1942 onaylı Kadastro Plan
(1/10000'den küçültme) Kaynak: Kırşehir Belediyesi

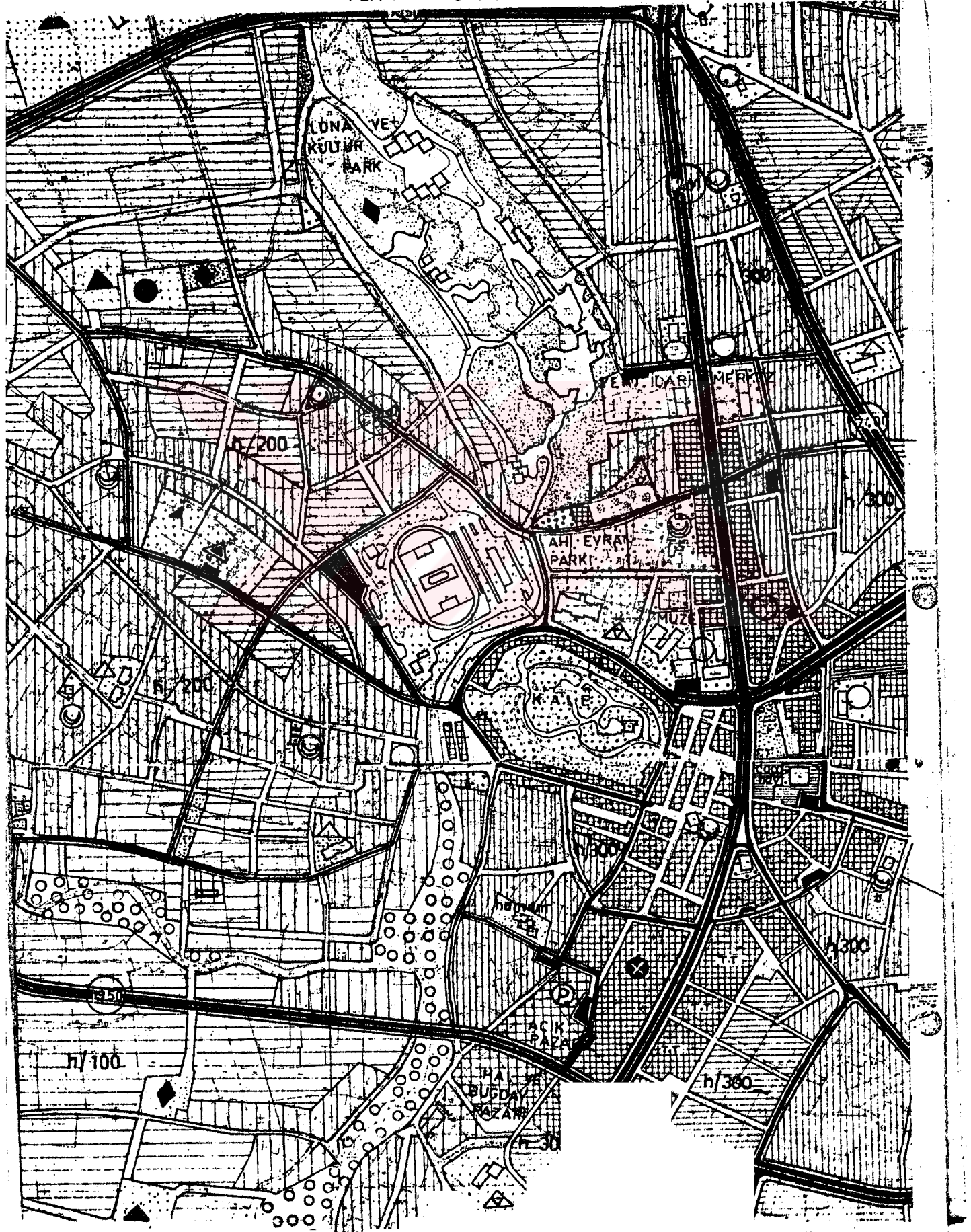
PLAN III

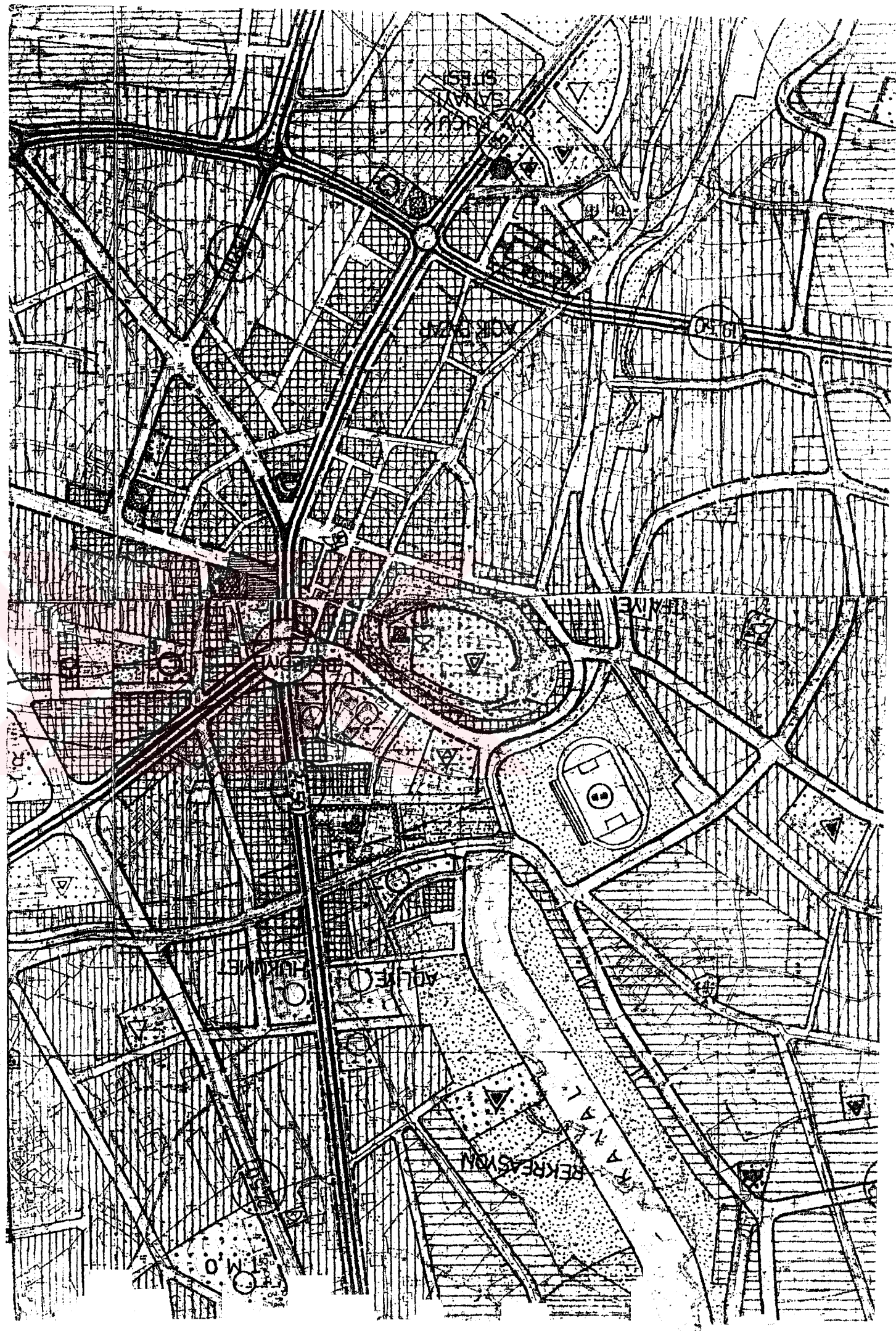

PLAN IVb
Kirsehir Merkez 1967 onayli Halihazir Plan
(1/1000 den küçültme) Kaynak iller Bankasi

PLAN V 1970 ONAYLI (1/5000 DEN KÜÇÜLTME) NAZIM PLANI

BÖLÜM IV

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

("KORUMA" KAYGISI OLMAYAN BİR GELİŞME VE PLANLAMA

KARŞISINDA YAPISAL BÜTÜNLÜĞÜ BOZULAN KIRŞEHİR

KENT MERKEZİNDE "ANITLAR ÇEVRESİ"NDEKİ

SORUNLARIN TANIMI)

GİRİŞ :

III. Bölümde -monografik- incelemesi yapılan Kırşehir kenti, tarihte Eski Ön Asya ve İç Asya kervan ticaret yolları üzerinde olması nedeniyle çeşitli uygarlıkların uğrak yeri olmuş, bu nedenle sürekli "tahribedilmiş", "yeniden kurulmuş" kentlerimizden biridir. Kent özellikle Selçuklular ve Moğolların ilk döneminde en parlak günlerini yaşamış ve kentin günümüze dek gelebilen özelliklerini kazanmıştır. Bu dönemde kent burada kurulan "Türkmen Pazarları" nedeniyle "ticaret", Ahilik -Babailik-Bektaşilik örgütlerinin Anadolu'daki merkezi olması nedeniyle de "kültür" merkezi olma özelliğini uzun süre korumuştur. Beylikler ve Osmanlılar döneminden sonra, aşağıdaki gelişmelere bağlı olarak kent zarar görmeye başlamış, eski önemini yitirmiş ve küçük bir kent (kasaba) durumuna gelmiştir.

Kentin yerleşme tarihinde izlenebilen bu gelişmelerin kent dokusunu ve Anıtlar çevresini etkilemeleri ise doğrudan ya da dolaylı olmuştur. Hatta bunlardan kimileri, bir yandan kentin gelişmesine olumlu katkıları olurken, diğer yandan eski kent dokusuna zarar verici nitelikte olabilmektedir.

Şimdi daha önce konularıyla ilgili bölümlerde sözünü ettiğimiz

bu gelişmeler üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

IV. 1. "Koruma" Kaygısı Olmayan Bir Gelişme ve Planlama Karşısında Yapısal Bütünlüğü Bozulan Kırşehir Kent Merkezinde Anıtlar Çevresindeki Sorunların Ortaya Çıkma Nedenleri:

* İç Kargaşalıklar- İsyanlar ve Dış Saldırıları :

Kentin coğrafi konumu bakımından "uğrak" yeri olması nedeniyle, ilk yerleşim tarihinden beri izlenebilen dış saldırılar ve iç kargaşalıklardan Moğollar, Eretna Beyliği, Kadı Burhanettin, Karamanoğulları ve Osmanlılar Döneminde "Celali İsyanları" sırasında da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu saldırı ya da iç isyanlar nedeniyle kent her seferinde yağmalanarak, yakılıp yıkılmış ve giderek eski parlaklığını yitirmiştir.

* Osmanlılar Döneminde Eski Önemi Yitirmesi:

(XIX. yy.da) Osmanlılar döneminde, kentin üzerinde bulunduğu ticaret yolu'nun eski önemini yitirmesi üzerine, Kırşehir'de artık pek önem verilmeyen kasaba durumuna gelmiştir.

* Ahilik Kültür ve Geleneği'nin Etkisi:

Ahilik kültürü'nün kentin gelişimine etkileri farklı dönemlerde farklı nitelikte olmuştur. Bir dönemler kentin kültürel ve ekonomik yönden doruğa ulaşmasında rolü olan Ahilik, kentin Cumhuriyet'ten sonraki değişimlere kolayca ayak uyduramamasına neden olurken, aynı zamanda; geleneksel kent değerlerinin günümüze dek ulaşabilmesinde de olumlu katkıları olmuştur.

* 1937 Depremi : Yeryüzü şekilleri bakımından "fay hattı", deprem kuşağı üzerinde bulunan kent, 1938'de geçirdiği büyük bir depremden sonra önemli ölçüde yıkıma uğramıştır.

Eski kent dokusunun ögeleri olan yöresel damlı kerpiç evlerin büyük bir kısmı hasar görmüş, tarihi "bedesten" yıkılmış, özellikle çarşı kesimi olmak üzere kent önemli ölçüde taş ve yığma yapılarla "yeniden" kurulmuştur.

* Göçler :

Kentin ilk yerleşim tarihinden bu yana yakasını bırakmayan bir başka olgu da "Göçler" dir. Kentin "Göç" ten en fazla etkilendiği dönemlerde özellikle 1950'li ve 1970'li yıllardır.

Türkiye genelinde 1950'ler de başlayan "tarımın makineleşmesi" ve "topraksızlaşma" süreçlerine koşut olarak, Kırşehir'de topraktan çok sayıda insan kopmuş, ancak kentsel kesimlerde iş bulma olanağı çok sınırlı olduğundan, o yıllarda başlayan ve günümüze dek süren iç ve dış göçler Kırşehir'deki kentleşme ve kentsel dokuyu büyük ölçüde etkilemiştir.

Göçler bir yandan kentin ekonomik, toplumsal, kültürel ve mimarlık gibi yönlerden gelişmesini, rayına oturmasını engellerken, öte yandan özellikle dış göçler nedeniyle de kentin gelişimi farklı yönlerden etkilenmiştir.

Şöyleki, yurt dışından dönen işçilerin burada yatırım yapması; bir yandan kentin ekonomik yönden gelişmesine neden olurken diğer yandan, bunların (daha önce yöneldikleri "endüstri alanındaki yatırımların olumlu sonuç vermemesi üzerine,) denetimsiz olarak "konut" yatırımlarına yönelmeleri, kentin aşırı ve hızlı bir şekilde apartmanlaşmasına neden olmuştur. Kentte bu ölçüde "apartman"a gereksinim olup olmadığı hesaplanmadan yapılan bu girişim, eski kent ölçeğini aşan ve zedeleyen bir olgu olarak gelişmektedir.

* İmar Planları : Ülkemizdeki genel planlama ve korunacak alanlardaki planlama anlayışına koşut olarak Kırşehir'deki planlama ça-

lışmaları kentin gelişimini ve eski kent dokusunu değişik şekilde etkilemiştir.

Bu planlarla her ne kadar yeni açılan "yollar", getirilen yüksek katlı yapılaşma kararıyla kent, "büyük kent" görüntüsü kazanmaktaysa da, özellikle, burada şimdiye dek tek yapı ölçeğinin dışında "korunacak alanlar" ile ilgili bir "koruma" kararı alınmadığından; yapılan imar planları, eski kenti simgeleyen "evler", "sokaklar" gibi öğeleri yaşatma konusunda gerekli 'özen'i göstermemişlerdir.

IV. 2. "Koruma" Kaygısı Olmayan Bir Gelişme ve Planlama Karşısında Yapısal Bütünlüğü Bozulan Kırşehir Kent Merkezinde "Anıtlar Çevresi"ndeki Sorunlar:

Yukardaki bölümlerde sözü edilen nedenlere bağlı olarak Kırşehir kent merkezinde, "Anıtlar Çevresinde" ki sorunları ortaya koymak istersek bunlar;

* Ahi Evran Cami, Cacabey Cami, Lale Camii, Kapıcı Camii, Alaettin Camii, Melikgazi türbesi çevrelerinden soyutlanmış, adeta yabancı kalmış bir görünümündedir. Çünkü,

. Bu eserlerin çevrelerinden oto ulaşımı bakımından yoğun "cadeler" geçerek, kentin diğer öğelerinden ayrılmışlardır.

. Sözü edilen anıtsal değerlerin, ait olduğu dönemlerdeki diğer kentsel öğelerin giderek yok olması ve bu eserlerin "eski bir ev", "bir sokak" gibi değerlerle görsel ve fiziksel bütünlüğün sağlanamamış olması. Örneğin Tabaklar Sokak, Emine Kadın Sokak, Şevki Akdoğan Sokak, Ahi Evran Sokak ve üzerindeki tek tük eski evler ile sözü edilen anıtların ilişkisi koparılmıştır.

* Bir dönemin toplanma-alışveriş merkezi olan camii-pazar meydanı çevreleri özellikle yayalara ayrılması gerekli yerler iken, bu

ögelerin çevresinde genellikle "otogarı" ya da "otopark" yer almaktadır. Bu ise, yoğun oto ulaşımından dolayı, yapıların çevresinde sağlıklı yaya dolaşımını ve kullanımını fiziksel ve görsel olarak etkilemektedir. (Şekil 28-29-30-31'de yukarıda sözü edilen anıtlar ve çevresiyle olan ilişkileri görülmektedir.)

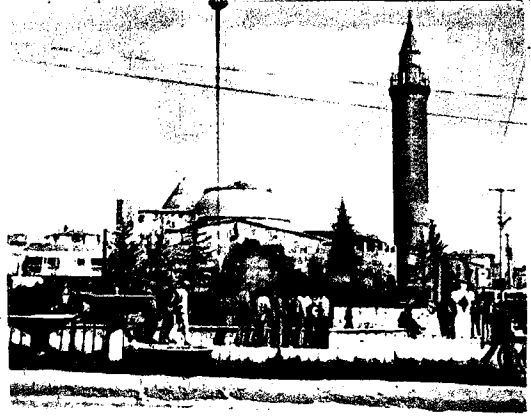
* Kent merkezinden içeri doğru; Emine Kadın Sokak, Tabaklar Sokak, Şevki Akdoğan Sokak, Ahi Evran Sokak, gibi "eski kent ögeleri" nin hemen yanibaşında yeni kent dokusu gelişmektedir ve bu iki doku arasında büyük bir "uyumsuzluk" ve "ölçek" farklılığı göze çarpmaktadır. (Bkz. Şekil 36, 39, 40)

* Kırşehir'de kentsel gelişme hızına oranla oldukça büyük bir "yapılaşma" eğilimi olması nedeniyle kent adeta "şantiye" görünümündedir. Alt yapı sorunları henüz çözülmemiş olduğundan, bu da kentte çevresel kirliliğe yol açmıştır.

* Küçük bir kentten 30 metrelik yolun geçirilmesinin yarattığı yeni kent görüntüsü, ise şöyle tanımlanabilir; bir yandan yol genişliğine koşut olarak gelişen 6-7-8-10 katlı "üslub"u belirsiz, kemerli cepheli yapılarıyla kitlesel kent ölçeği, öte yandan hâlâ bu geniş cadde ve sokaklarda atarabası, inekler ve koyunlarıyla, 1-2 katlı eski evleriyle ve kaybolan ineğini camiden anonsla tüm kente duyuran kentsel ölçek. (Bkz. Şekil 30 32 33 34)

Şekil 29

Şekil 28

Şekil 30

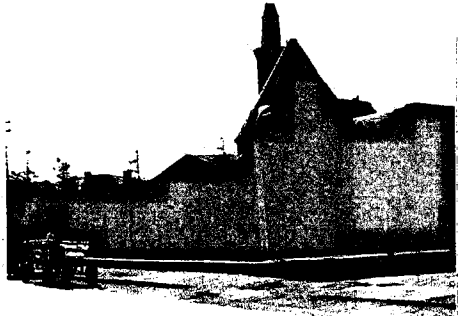
Şekil 31

Şekil 32

Şekil 33

Şekil 34

BÖLÜM V

YARGILAR VE ÖNERİLER

Yukarda (Bölüm IV. 2'de) sözü edilen sorunların çözümü makro ölçeğe ülkesel ve bölgesel plan kararları ve korunma politikası ile ilgilidir ve bu nedenle konuya bu ölçeğe önlemler getirilmelidir.

Kentsel ölçeğe alınması gerekli önlemler ise şunlar olabilir; "koruma" kaygısı olmayan bir planlama ve gelişmeye karşın ayakta kalabilen tek tek anıtsal eserler ve kentte "ahilik" geleneğinin yarattığı izler nedeniyle, kentte fiziksel olarak bütünlüğü bozulmuş olsa bile, kültürel anlamda "etkisel çevre" den söz edilebilir. Bu nedenle kentte, kentsel ölçeğe "korunma ve geliştirmeye" yönelik önlemler alınmalıdır.

Kentin tarihinden günümüze dek gelebilen sınırlı sayıda kanıtlardan bir dönemler Kırşehir'de Anıtlar çevresinde şüphesiz üstün mimari niteliklere sahip ve zengin bir yerleşme alanı olduğu savunulamaz ancak kendi içinde uyumlu ve dengeli-ölçülü bir dokunun var olduğunu kabul etmeliyiz.

Tarihi belge niteliği taşıyan "eski kent dokusu nüvesi" ni gelecek kuşaklara aktarmamız tarihi bir görev olduğundan kent dokusu bu özellikleriyle öğrenilmeli, korunmalı ve yaşatılmalıdır. Bu nedenle; (II. 5. Bölüm) de de incelendiği gibi, Kırşehir gibi küçük bir Anadolu kentinde yapılacak planlama;

1. * Kentin sosyal-politik-ekonomik ve kültürel boyutlarını aşmamalı, kentin dengesini bozacak yeni işlevleri buraya taşımamalıdır. (Daha önceki planlamalar özellikle yol genişliği bakımından boyutları aşmış, bu ise büyük ölçeğe yapılaşma getirirken, kentin en ge-

ri kalmış il olma özelliğini ortadan kaldıramamıştır.)

2* Oto yolları çağımız için kaçınılmaz ise de bunun ölçeğini ve yerini seçmede tarihi dokuya saygılı ve duyarlı davranılmalıdır. Kentin durumu, özellikleri ve ölçeği göz önüne alınmalıdır. (Kırşehir'de 30 metrelik yolun otolar, binek hayvanları ve diğer hayvanlar (inekler-koyunlar) tarafından birlikte kullanılması otoyolunun ne kadarının otolar tarafından kullanıldığı hakkında bilgi vermektedir.)

3* Anıtlar çevresinin tarihi-kültürel bir bütünlüğe sahip olabilmesi için alınması gereken önlemler ise; çevrelerinden soyutlanmış anıtlar, çevreleriyle birlikte düşünülmelidir. Anıtlar çevresindeki ayakta kalabilen "sokak" özellikleri korunarak yaşatılmalıdır. Özellikle Cacabey Medrese-Camisinin arkasındaki Cacabey Caddesi, kaledeki Alaeddin Camisine dek kuvvetli bir yaya aksı olarak geliştirilmeli, caddenin ucundaki "oto terminali" kaldırılmalıdır. Gerçekten Cacabey Caddesini insanlar "yaya yolu" gibi kullanmakta, "oto"lardan fırsat buldukça yol ortasında yürümekte, dükkanlardan alışveriş etmektedir. Bu yaya ulaşımı daha sağlıklı bir biçime sokulabilir. (Bkz. Şekil 42-44)

a. Cacabey Caddesine açılan "eski doku" kalıntılarından "Tabaklar" ve "Ayşe Kadın" Sokakları, kısmen korunmuş sokak dokusu ve evleriyle eski kentin ayakta kalabilen tek sokakları olmaları nedeniyle, korunarak-yaşatılmalıdır. (Bkz. Şekil 36-43)

b. Lale Camii, Melik Gazi Türbesi çevresi ve Cacabey Camii, Tabaklar sokak ile birlikte bütünlük sağlayacak şekilde düzenlenmeli, Kayseri yolu bu kesimde kısmen yayalaştırılmalıdır.

c. Kapıcı Camii ve çevresi düzenlenmeli, Cacabey-Lale Camii ve

Melikgazi Türbesi ile görsel bütünlük sağlamalıdır. (Bkz.Şekil:45-47)

d. Çarşı Camii ve arkasındaki Uzunçarşı Caddesi, Buğday Pazarı meydanı birlikte düşünülmelidir. Özellikle Uzunçarşı Caddesinde korunmuş "kentsel ölçek" yaşatılmalıdır. (Bkz. Şekil 32)

e. Ahi Evran Camii ve Çevresi, "Ahi Evran Sokak" ın yaşatılması ile birlikte düşünülmelidir. Ahi Stadyumu, Park, Kültür Sitesi, Ahi Evran Camii ve bu çevrede ayakta kalabilmiş 1-2 sivil mimarlık örneği bir çevre oluşturacak şekilde planlanmalıdır. Çevredeki kent "otogarı" kaldırılmalıdır. (Bkz. Şekil 35-46)

4 * Eski kent dokusunun açık alan-yapı alanı ve yeşil alan oranı gözönünde bulundurularak kentin yeşil alan, çocuk alanı gereksinimini karşılayacak alanlar düzenlenmelidir.

Yukarda sıralanan öneriler ve ekte sunulan "anıtlar çevresinde bir düzenleme yaklaşım önerisi" (bkz. plan VIII), (II. 2 Bölüm) de de incelendiği gibi; gerçekte korunacak alanlardaki planlama "genel planlama süreci" nden ayrı düşünülemeyeceği için görelî değerlendirilmeler olarak nitelendirilebilir, ancak, bu önerilerin kentte bundan sonra yapılacak planlama çalışmalarında, sorunların ortaya konması bakımından yararlı olacağı inancındayız.

Şekil 35

Şekil 36

Şekil 37

Şekil 38

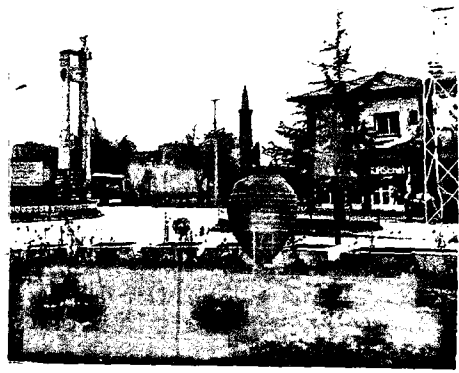
Şekil 39

Şekil 40

Şekil 41

Şekil 42

Şekil 43

Şekil 44

Şekil 45

Şekil 46

Şekil 47

KIRŞEHİR KENT MERKEZİ ANITLAR ÇEVRESİ DÜZENLEME İLKELERİ

Bölüm II.IV. b de ortaya konmaya çalışılan "Koruma Geliştirme Amaçlı Planlama'da Gözönünde Tutulması Gerekli İlkeler" ve Bölüm V de varılan "yargılar ve öneriler" ışığında Kırşehir Kent Merkezi Anıtlar Çevresi'nde yapılacak düzenleme aşağıdaki ilkeleri içermektedir.

1. Planlama'da kentin ticari ve kültürel yönden parlak olduğu dönemleri simgeleyen unsurlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. (Bölüm II.IV. b.3)

2. Bölüm (II 4.b.4) de belirtildiği gibi bölge içinde ve çevresinde yer alan tarihi eserler ve doğal unsurları ile görme görülme noktalarına önem veren bir tutumla planlanmalıdır. Bu nedenle kenti simgeleyen unsurlar planlamanın "röper"- çıkış noktaları kabul edilerek, anıtlar ve eski sokaklar gibi simgelerin çevreleri kentin her yönünden görme ve görülme noktalarına önem veren bir görüşle düzenlenmiştir.

3. Kentte yapılacak planlama kentin sosyal-politik-ekonomik boyutlarını aşmamalı, kentin dengesini bozacak yeni işlevleri buraya taşımamalıdır. (Bölüm V.1 ve Bölüm II.4.b.2) Bu nedenle planlamada tarihi doku yapı yoğunluğu gözönünde bulundurularak anıtların yakınlarında 2-3 katlı, diğer bölgelerde ise 4-5 katlı yapı yoğunluğu seçilmiştir.

4. Oto yolları çağımız için kaçınılmaz ise de bunun ölçeğini ve yerini seçmede tarihi dokuya saygılı ve duyarlı davranılmalıdır. (Bölüm V. 2 ve Bölüm II.4.b. 8-10) Bu nedenle;

a) Eski doku ve anıtlar çevresinde sağlıklı yaya dolaşımını gerçekleştirebilmek için, oto yolları mümkün olabildiğince dokunun dışından-çevreden geçirilmiş, servis yolları ve oto parklarla beslenmiştir.

b) Yayalaştırılmış alanlarda ise özellikle ticaret bölgelerinin servis ihtiyacını karşılamak amacıyla günün belli saatlerinde (yayaların yoğun olmadığı) oto girmesi olanak sağlanmıştır.

c) Tarihi dokunun tam ortasından geçen ana oto yolu bağlantısı, anıtlar ve çarşı çevresinde gerçekleştirilen yaya alanlarını bozmaması için kısmen alt geçitle sağlanmıştır.

5. Anıtlar çevresinin tarihi-kültürel bir bütünlüğe sahip olabilmesi için anıtlar çevreleri ile birlikte düşünülmeli ve çevrelerindeki diğer kentsel öğeler korunmalıdır. Tarihi dokuyu oluşturan simgeler yaşatılmalıdır. (Bölüm V.3 ve Bölüm II.9.b.3) Bu nedenle;

a) Cacabey Camii, Lale Camii ve Melik Gazi Türbesi'nin çevresindeki Ayşe Kadın Sokak, Tatarlar Sokak, geleneksel sokak dokusuna dönüştürülerek korunmuş,

b) Ahi Evran Camii çevresindeki Ahi Sokağı ve iki sivil mimarlık örneği ev korunmuş,

c) Ahi Evran Camii çevresi geleneksel Ahilik törenlerini yapabilecek biçimde düzenlenmiştir. (içinde seyir-dinlenme-sergi ve satış birimleri yer almıştır.)

d) Kent meydanında oluşturulan bedesten ve Uzunçarşı'daki çarşılar kentteki geleneksel ahilik üretim ilişkilerini simgesel de olsa yansıtacak biçimde avlulu birimlerden oluşmakta ve her bir avlu ayrı bir üretim kolunu temsil etmektedir. Burada bir yandan üretim gerçekleşirken diğer yandan da bunların sergilenme ve satılma olanağı düşünülmüştür.

e) Kent meydanındaki çarşılar ve Cacabey Camii ile olan ilişkileri yeniden düzenlenmiştir. Bu nedenle yeni yapıların Cacabey Camii'ni ezmemesi için zemin katları Camii'nin orijinal kotundan yarım kat aşağıya düşürülmüştür. Camii'nin önü açılarak yeşil alan olarak düzenlenmiş, çarşı, anıtlar ve arkasındaki sokaklarla ilişkisi sağlanmıştır.

f) Cacabey Camii'nin yanındaki yıkılan eski Belediye binasının yerine; eski kent dokusuna katkıları olduğundan; turistik ve kültürel amaçla kullanılmak üzere, aslına sadık kalarak yeni bir yapı yapılması düşünülmüştür.

g) Kale'deki Alaettin Camii ve çevresi kentin yerleştiği "Kırşehir Höyüğü" nü simgeleştirecek biçimde düzenlenmiştir. Tepedeki abartılmış bir yükseklikte cafe-restoran, dinlenme ve rekreasyonel tesisleri yer alması düşünülmüştür. Buradaki düzenleme aynı zamanda kentin her yönden seyredilmesine olanak sağlamıştır.

6. Eski kent dokusunun açık alan-yapı alan ve yeşil alan oranı gözönünde bulundurularak yeşil alan ve parklar düzenlenmelidir.

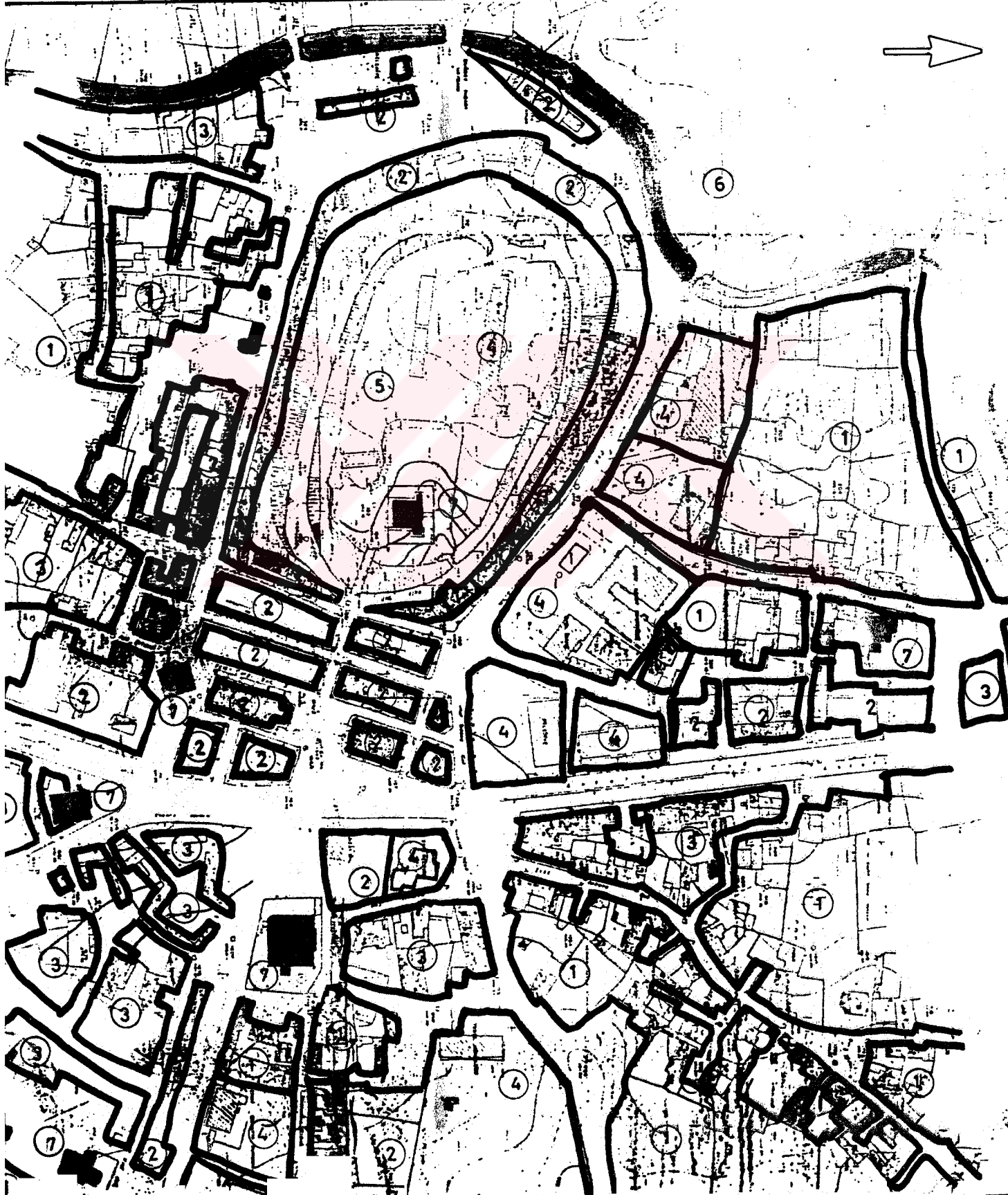
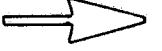
(Bölüm V.4) Bu nedenle yeşil alanların planlanmasında yeşilin belli yerlerde yoğunlaşması yerine eski kent dokularında yapı-yeşil alan oranına bağlı kalarak, yapıların arasında homojen bir şekilde yayılmasına özen gösterilmiştir.

KIRŞEHİR KENT MERKEZİ
ANITLAR ÇEVRESİ

ESKİ KENT DOKUSU

ARAZİ KULLANIMI

1. Konut
2. Ticaret-bürolar-bankalar
3. Konut+ticaret
4. Sosyal-yönetmel yapılar
5. Kamu kullanımı
6. Yeşil alan
7. Dini yapılar

KIRŞEHİR KENT MERKEZİ
ANITLAR ÇEVRESİ

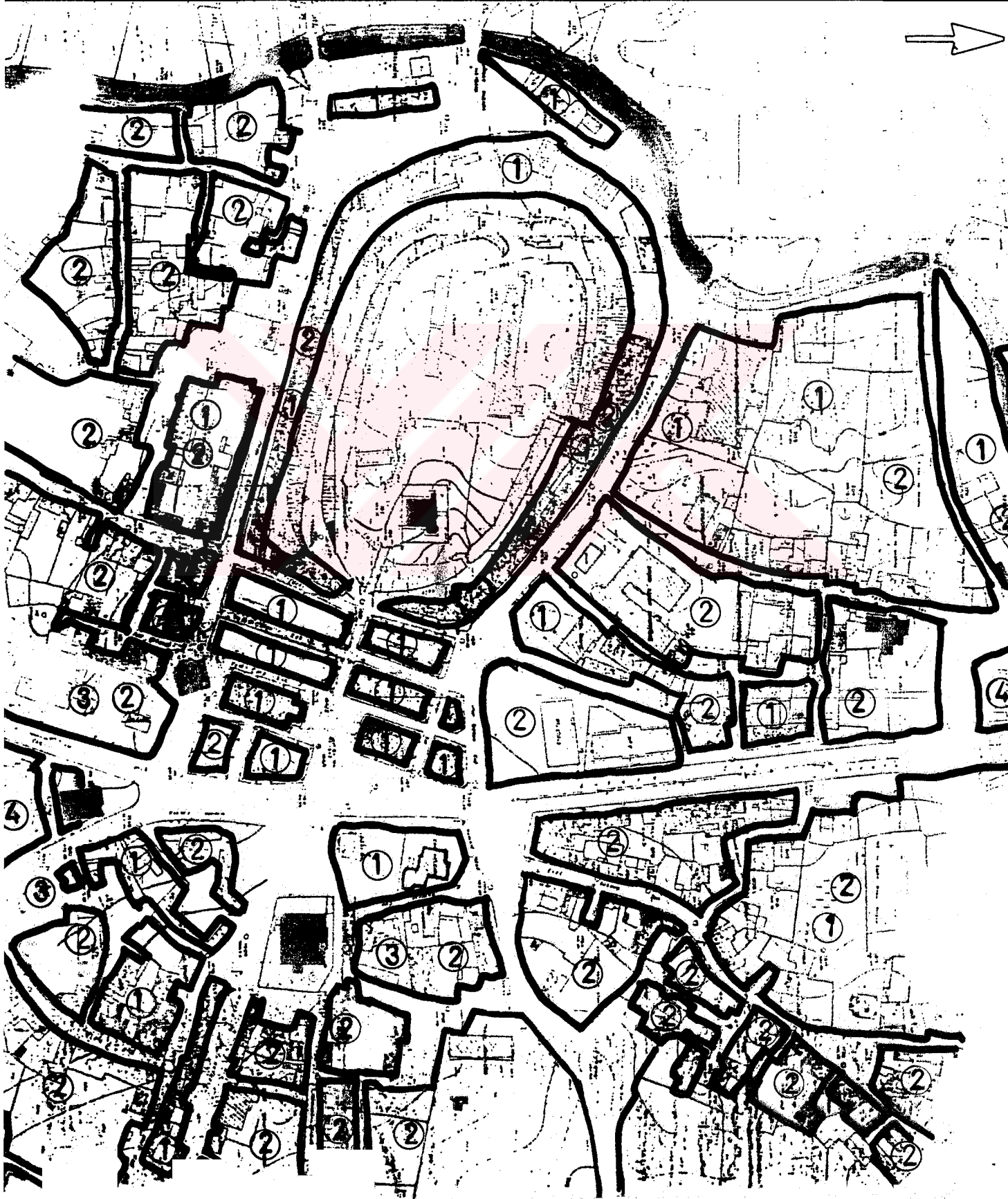
ESKİ KENT DOKUSU
KAT YÜKSEKLİKLERİ

PAFTA

VII b

ÖLÇEK

1/3000

KIRSEHİR KENT MERKEZİ
ANITLAR ÇEVRESİ

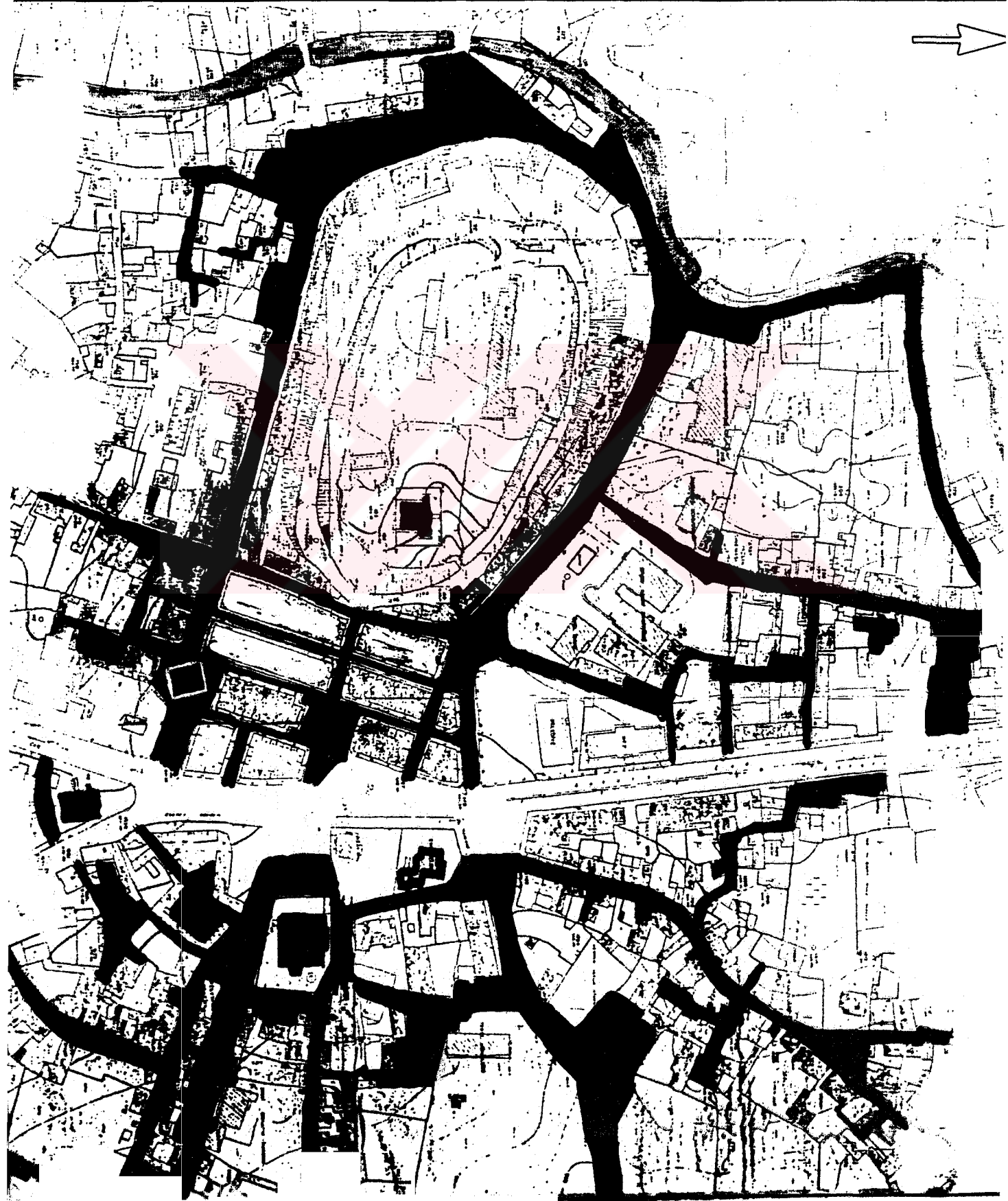
ESKİ KENT DOKUSU
YAYA ULAŞIM AĞI

PAFTA

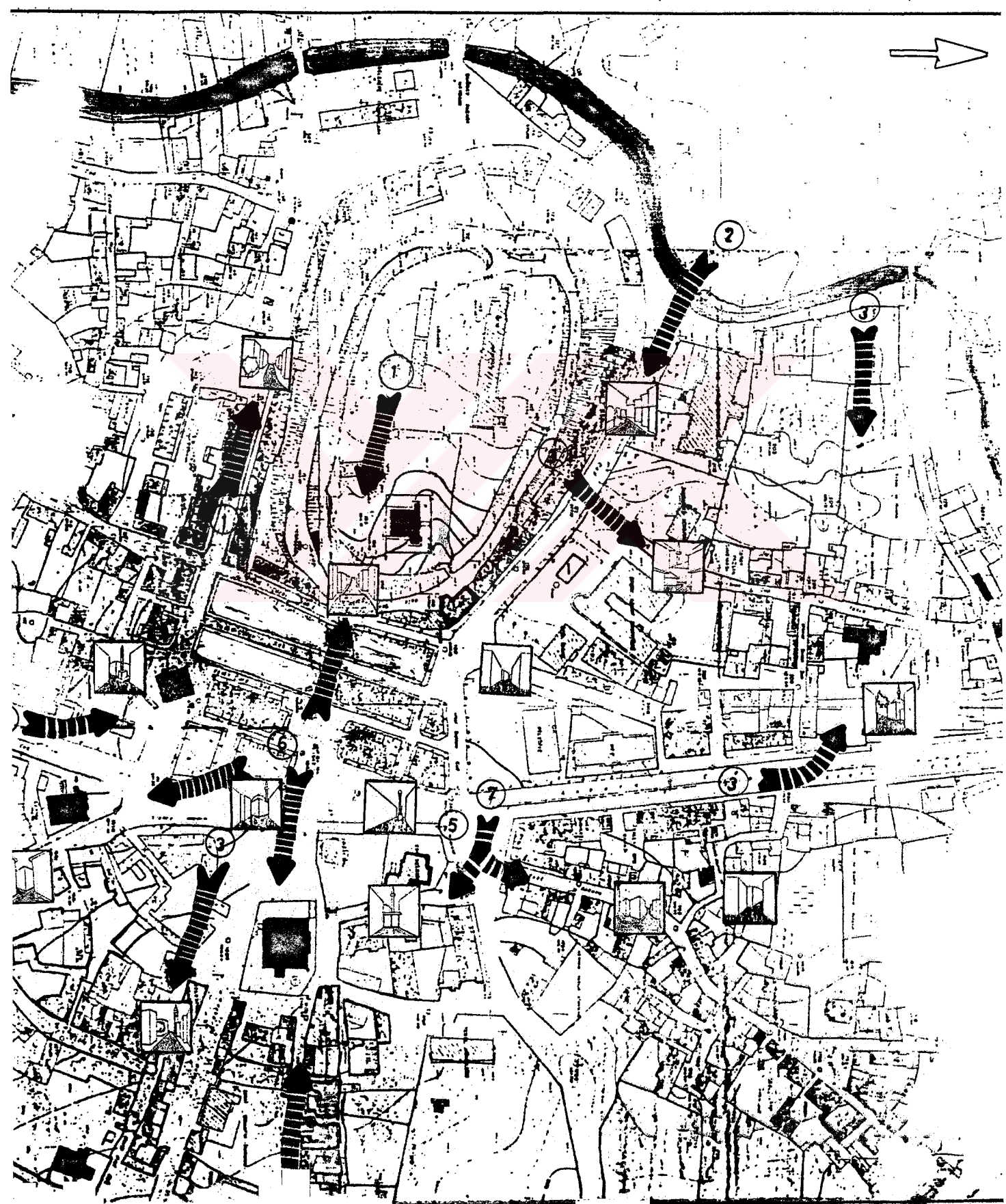
VII c

ÖLÇEK

1/3000

İRŞEHİR KENT MERKEZİ ANITLAR ÇEVRESİ	1. Dış bukey 2. İç bukey 3. Davet 4. Çıkma 5. Odak noktası 6. 'Y' Tuzakı - 'Y' Trap 7. Kanatlar - Dalganmalar	PAFTA VIIId
ESKİ KENT DÖKÜSÜ VİSTALAR		ÖLÇEK 1/3000

İRŞEHİR KENT MERKEZİ
ANITLAR ÇEVRESİ

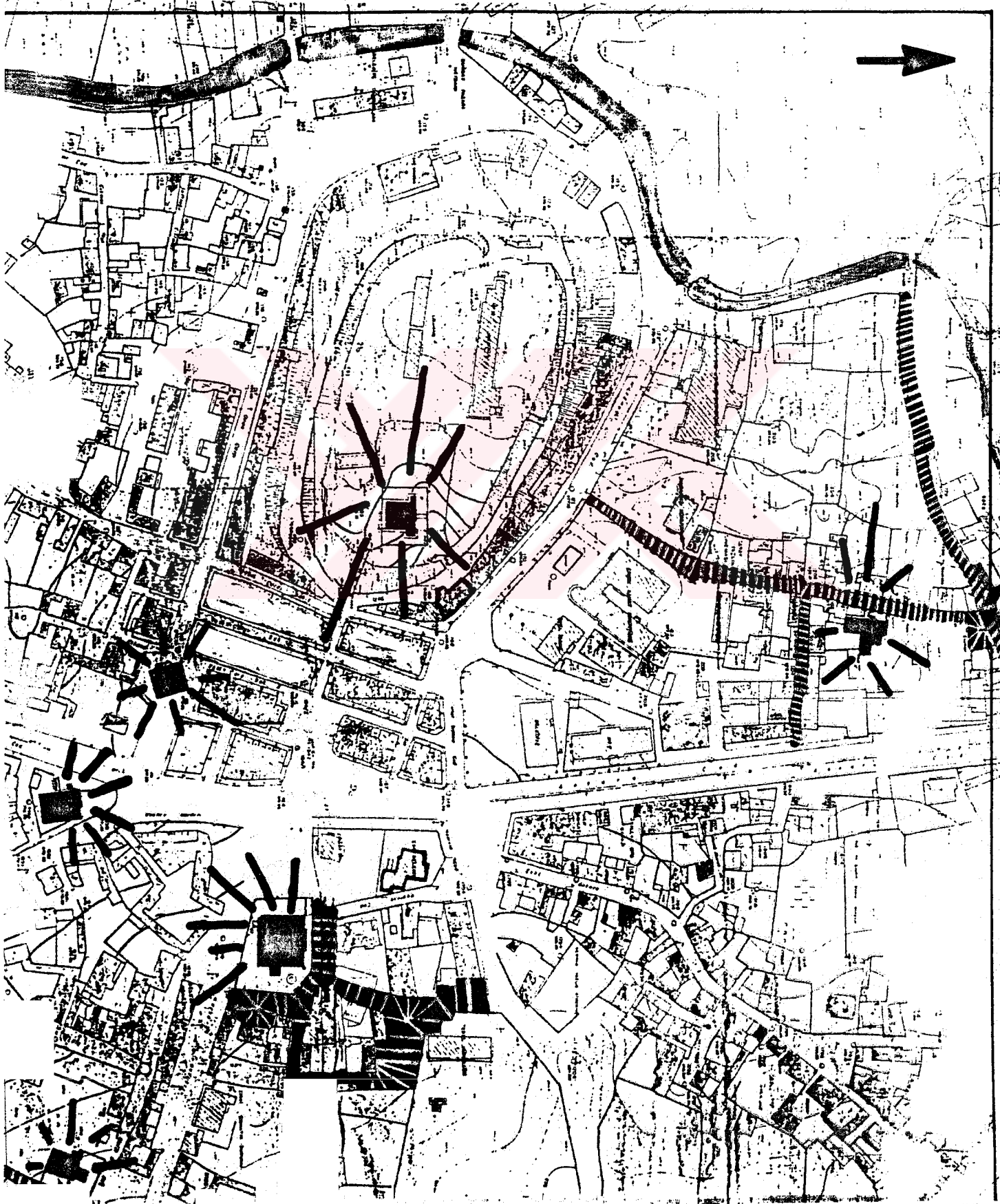
PAFTA:

VII e

ÖLÇEK:

1/3000

KORUNACAK-DÜZENLENECEK
ALAN VE SOKAKLAR

KIRŞEHİR KENT MERKEZİ
ANITLAR ÇEVRESİ

ANA ULASIM ODAKLARI

① TAŞIT YOLU

② KISMİ YAYALAŞTIRILMIŞ YOL

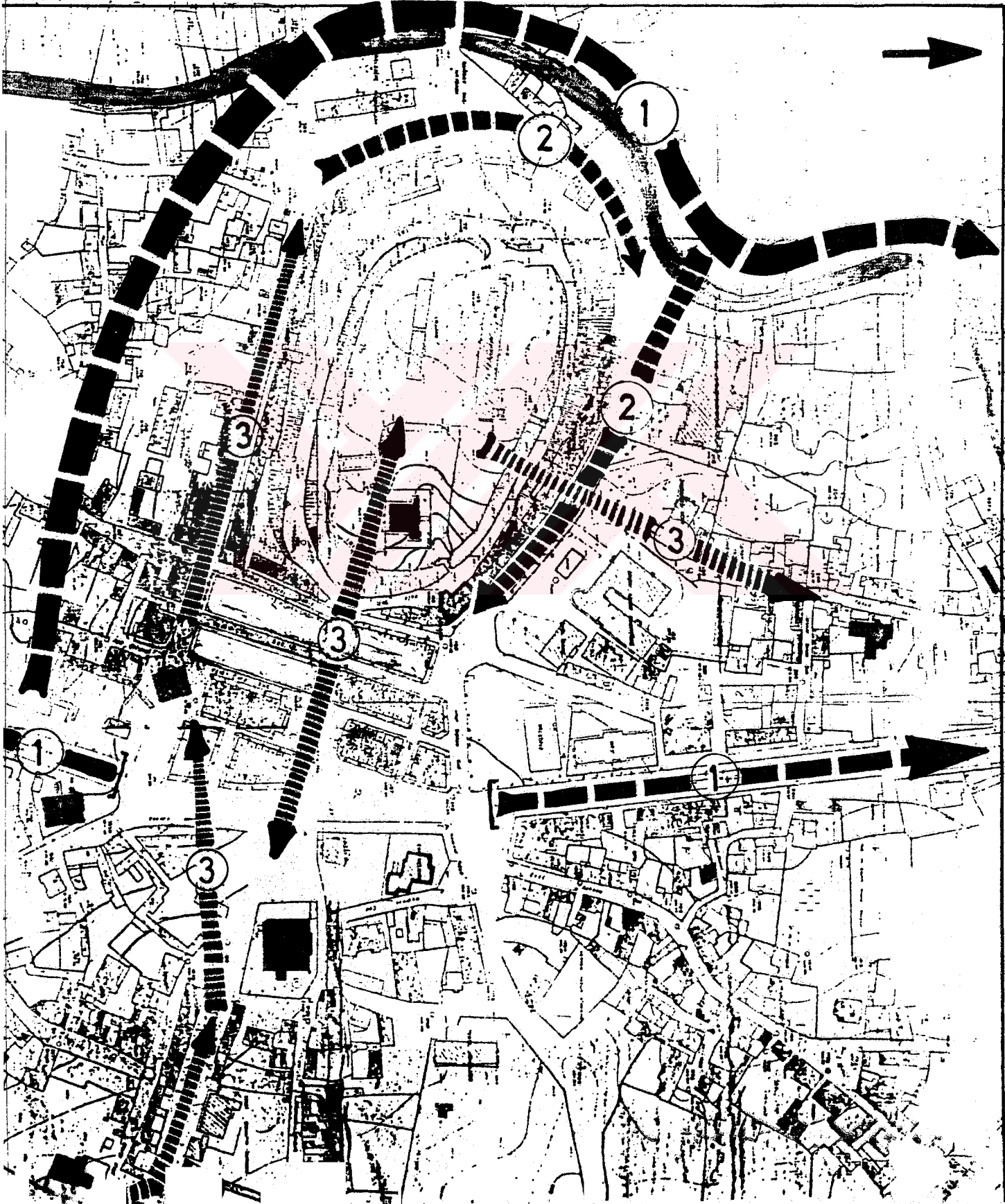
③ YAYA YOLU

PAFTA:

VII f

ÖLÇEK:

1/3000

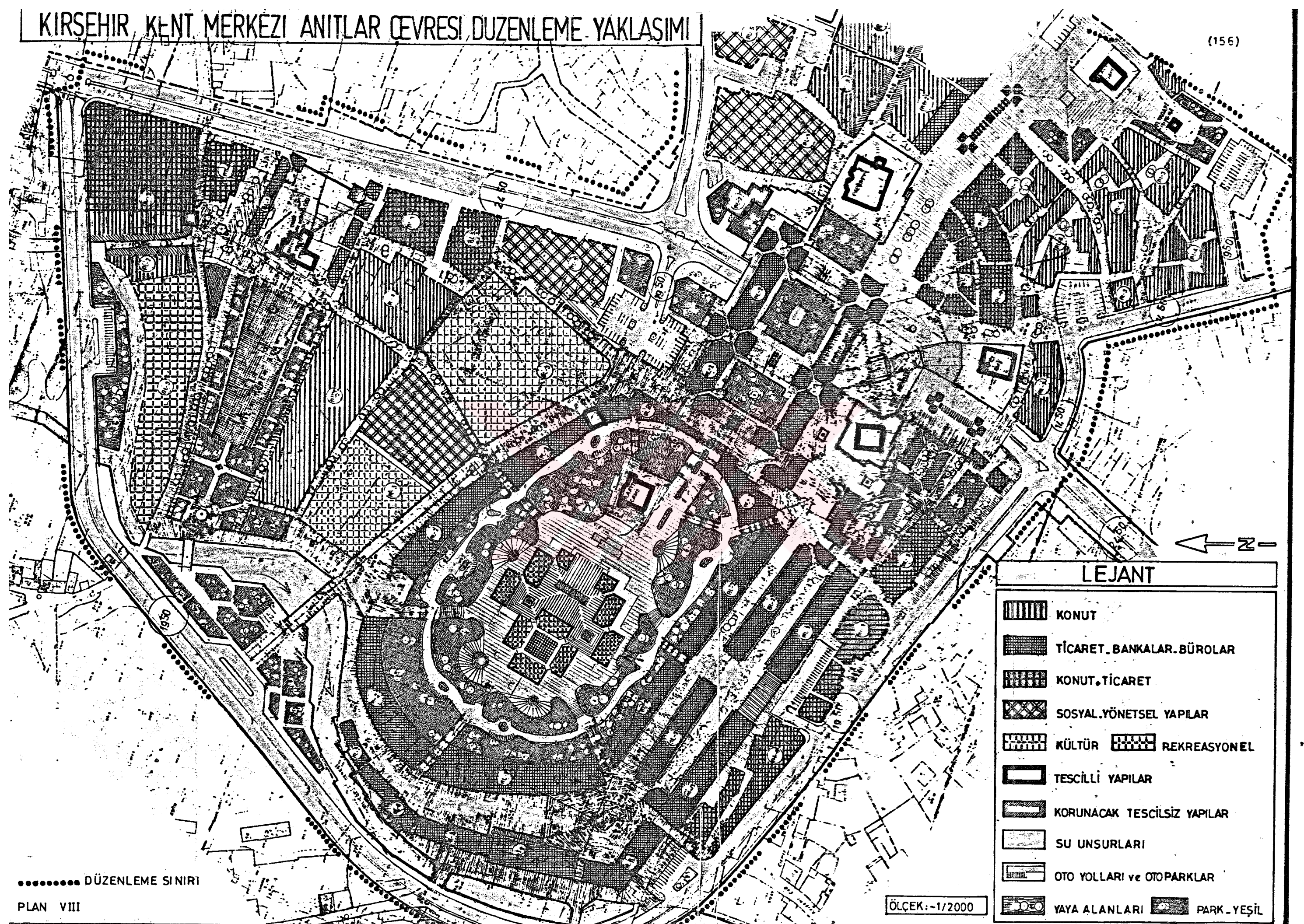

Şekil VII g
Fotograf
Anahtarı

KIRSEHIR KENT MERKEZİ ANITLAR ÇEVRESİ DÜZENLEME YAKLAŞIMI

(156)

LEJANT

- KONUT
- TİCARET, BANKALAR, BÜROLAR
- KONUT, TİCARET
- SOSYAL, YÖNETSEL YAPILAR
- KÜLTÜR REKREASYONEL
- TESCİLLİ YAPILAR
- KORUNACAK TESCİLSİZ YAPILAR
- SU UNSURLARI
- OTO YOLLARI ve OTOPARKLAR
- YAYA ALANLARI
- PARK, YEŞİL

..... DÜZENLEME SINIRI

PLAN VIII

ÖLÇEK: 1/2000

KAYNAKLAR:

1. GÖÇER, O., "Şehir Olgusu Gelişimi ve Korunması", İTÜ MTRE Bülteni Sayı 4, Yıl 1975, s.22
2. İstanbul'dan Göremeye Kültür Mirasımız, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984
- 2a. ALİOĞLU, F. "Koruma konusunda Düşünceler ve Mardin", a.g.e. s.50
- 2b. COULANGES, F.D. "İlk Batı Kentleri Nasıl Kuruldu", a.g.e. s.60
- 2c. AYKUL, K. "Korumada Ölçüt Sorunu", a.g.e. s.151
- 2d. CLADUEL, P. a.g.e.
- 2e. GÜNAY, R. "Safranbolu Örneği ve Bize Öğrettikleri", a.g.e. s.143
3. YÜREKLİ, F. Çevre Görsel Değerlendirilmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1977 s.
4. ÖZERDİM, B. Kentsel Çevre İmgesinin Görsel Yolla Değerlendirilmesinde Bir Yöntem Araştırması, Yöntemin İzmir'de Denenmesi, Ege Üniversitesi G.S.F. Doktora Tezi, İzmir 1980
5. YAVUZ, F.-KELEŞ, R.-GERAY, C. Şehircilik Sorunlar Uygulama ve Politika, SBF Derneği Yayını, No: 412, Ankara, 1978, s.14
6. TEKİN, A. Anadolu'da İnsan Toplulukları ve Yerleşme Üzerine Bir Deneme, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1964, s.9
7. GÜVENÇ, B. İnsan ve Kültür, Antropolojiye Giriş, Sosyal Bilimler Derneği Yayını No: G.1, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1972
8. UYDAŞ, N, Korunacak Sit Alanlarının Koruma Kararlarını Belirleyen Etmenler, Ege Üniversitesi G.S.F. Doktora Tezi (Yayınlanmamış) 1981
9. HASOL, D. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul, 1979, s.280
10. GÖÇER, O. Doğu Marmara Bölgesi İçinde Büyük İstanbul Metropoliten Sınırlarının Tesbiti ve Yeni Bir Yerleşme Düzeni Ön Araştırması, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tesi, İstanbul, 1977, s.1
11. BAYHAN, İ. Şehir Planlaması, İskender Matbaası, İstanbul, 1969, s.7
12. ONAT, A. "Yapısalcılık", Türk Dili Dergisi, sayı 262, Temmuz 1973, s. 243-260

13. KELEŞ, R. Kentbilim Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, No: 474,
Ankara, 1980
14. KELEŞ, R. Kentbilim İlkeleri, SBF Derneği Yayını, No:65, Ankara,
1976
15. GÜREL, S. Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı, ODTU Mim.
Fak. Yay. No: 14, Ankara 1970, s.14
16. YAŞLICA, E. "Kentleşmenin Tarihi Gelişimi ve Tarihi Kentler'in
sorunları", Şehircilik ve Proje Uygulamaları, s.101
17. YENAL, E. - KIRAY, M. Mimarlık Şehircilik ve Türkiye'nin Sorun-
ları, Mimarlar Odası Yayını, No:1, Ankara, s.241-269
18. GUTKIND, E. The Expanding Environment, (Der. TOSUN, Y. a.g.e.)
19. AKÇURA, T. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul,1971,
Çağlayan Matbaası, s.288
20. KUBAN, D. "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki
Özellikler Üzerinde Bazı Gelişmeler" Vakıflar Dergisi, No:VII,
s.63
21. CEZAR, M. Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, Türkiye İş
Bankası Kültür Yayını, İstanbul, 1977, s.180
22. SÖZEN, M. "Sosyal Ekonomik, İdare ve Kültürel Yönden Anadolu Türk
Kenti", İDGSA, Y. Mim. Şeh. Araş. Enst. 8 Kasım:1977 28 Dünya
Şehircilik Günü Nedeniyle "Eski Türk Kentleri" Konferans Metni
(Yayınlanmamış) Mimarlar Odası, Ankara
23. AKTÜRE, S. "Anadolu Kentleşme Tarihine Giriş", ODTÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü Ders Notları, Ekim 1985
24. TOSUN, Y. 17.19.Yüzyılda Batı Anadolu'da Osmanlı Türk Şehir Dokuları,
Doktora Tezi, İzmir 1983,
25. FERSAN, N. Küçük Anadolu Kentlerinde-Tarihsel Dokunun Korunması ile
ilgili Bir Yöntem Araştırması, İTÜ Doktora Tezi,1980 İtü Baskı
Atelyesi
26. AKTÜRE, S. "17. Yüzyıl Başından 19.Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde
Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirsel Yapının Değişme Süreci,"
ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1 (1975)
27. ACAROĞLU, İ, Sosyo-Ekonomik Yapı, Özellikle Toprak Mülkiyet Açısın-
dan Osmanlı İmparatorluğunda Mekansal Örgüt ve Yapı, Ankara,
(Teksir 1972), s.11-42

28. BARKAN, Ö. 17. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'nin Geçirdiği İktisadi Buhranların Sosyal Yapı Üzerindeki Tesirleri, İstanbul, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, 1964,
29. ORHANLI, C. Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskan Teşebbüsü, İstanbul, İ. Üni. Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 998, 1963, s. 37-45
30. AKTÜRK, S. 19.Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Ankara, 1978, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. Doktora Tezi, s.220-223
31. TEKELİ, İ. Türkiye'de Gecekondü Semineri, Notları, TMMOB, Kütüphanesi, Yayınlanmamış (Teksir),
32. Tarih İçinde Ankara, ODTÜ, Eylül 1981 Seminer Bildirileri, Ankara, 1984
33. ERİÇ, M. "Geleneksel Kent Dokumuza Malzeme ve Yapı Fiziği Açısından Bir Yaklaşım", İDGSA Y. Mim. Şeh. Arş. Enst. 8 Kasım 1977 (28. Dünya Şehircilik Günü) Eski Türk Kentleri Konferans Metni (Yayınlanmamış) Ankara, Mimarlar Odası
34. ARU, K. Yayalar ve Taşıtlar Şehir Dokusunda Yeni Ulaştırma Düzenleri, İstanbul 1965, s. 209
35. Meydan Larousse, "koruma", Cilt 7, s. 505-506
36. Buchanan, C. "Priorities in Conser Vation, National Bulding Research İnstitute of CSIP, 1978, s. 2-3 (Der. Zeren N. a.g.e.)
37. ZEREN, N. Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi İ.T.Ü. Mim. Fak. 1981, s.6
38. ÖZER, B. "Tarihi ve Geleneksel Mimariyle Yaşamak ve Yeniden İnşa Etmek", Yapı 31, 1979, s.26,
39. AYSU, E. Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri, İDMMA Mim. Fak. Doktora Tezi, İstanbul 1976, s.30
40. BATUR, A. "Tarihi Çevre Korunmasında Siyasal ve Ekonomik Boyutlar", Mimarlık, Sayı 5, Mayıs 1975, s. 14-17. (Der. AYSU, E. a.g.e.39.)
41. MTRE Bülteni, İTÜ Mim. Fak, Yıl I, Sayı 3, 1975, s. 17-20
42. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, Resmi Gazete, Sayı 14527, Tarih 6.5.1973,
43. FRODL, W. "Anıt Korumasına Giriş Yöntemleri", Konferans Metni, İTÜ Mim. Fak. s. 4
44. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, Resmi Gazete, Tarih 21.7.1983

45. BOYNUKALIN, İ, Şehircilik ve Proje Uygulamaları, ADMMA Geliştirme Derneği Yay. No: 10, Ankara 1981, s. 135
46. FRODL, W, "Anıtlar Bakım ve Onarımları", Akademi, 1966, Sayı 5, Mart 1966, s. 14(Çeviri Bülent ÜZER)
47. ÜZER, B. "Tarihi ve Geleneksel Mimariyle Yaşamak ve Yeniden İnşa Etmek", Yapı Sayı 31, (1979) s. 26-36
48. KUBAN, D. İzmir'in Tarihi Yapısı, İstanbul 1971, s. 69-76
49. AKÇURA, T. "Sanayileşmemiş Bir Ülke Olarak Türkiye'de Tarihi Çevre Korunması ve Restorasyon", Mimarlık Sayı 8, Ağustos 1973, s.6
50. İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreci, Şeh. Pl. Mim. Müh. Odası, Ankara 1981
- 50a. TEKELİ, İ. "II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Kent Planlanması", a.g.e. s. 1-20
- 50b. KİPER, P. - YENER P. "Türkiye'de İmar Planı Ön Çalışmalarının Tarihi", a.g.e. s. 82-93
51. AKÇURA, T. "İmar Planlarında Tarihi Kent Dokusu ve Tarihi Eserlerle İlgili Tutumların İncelenmesi", Mimarlık Sayı 8, Ağustos 1973
52. AKÇURA, N. "Türkiye ve Eski Eserler", Mimarlık, Sayı 8, (1972), s.39,42
53. ALSAÇ, O. "Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılmasında Göz Önünde Tutulması Gerekli İlkeler", ODTÜ Mim. Fak. Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Güz 1978, s. 195
54. ARU, K. "Eski Türk Kentleri", 1977 Dünya Şehircilik Günü Nedeniyle Yapılan Konferans. Metni (Yayınlanmamış)
55. DURANAY, N. - GÜRSEL, E. - URAL, S. "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması", Mimarlık, Sayı 7, (1972), s. 65-109
56. ALSAÇ, O. "Son 25 Yılda Bizdeki Kentsel Koruma Çalışmaları", Yapı 59, s. 35,
57. ALSAÇ, O. "Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu Üzerine", Mimarlık, 3-4, (1984), Ankara
58. KELEŞ, R. Kentleşme ve Konut Politikası, A.Ü.S.B.F Yayını No: 540 Ankara 1984, s. 41
59. AKÇURA, T. İmar Kurumu Konusunda Gözlemler, ODTÜ Mim. Fak. Yay. No: 36 Ankara 1981, s.116-121
60. ÜSTÜNKÖK, O. "Tarihi Çevre Korunması", Mimarlık, Sayı 6, 1973 s. 11, Ankara
61. ERKMAN, U. Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri, İ.T.Ü. Mim. Fak. Doktora Tezi 1973 İstanbul, s. 13-15

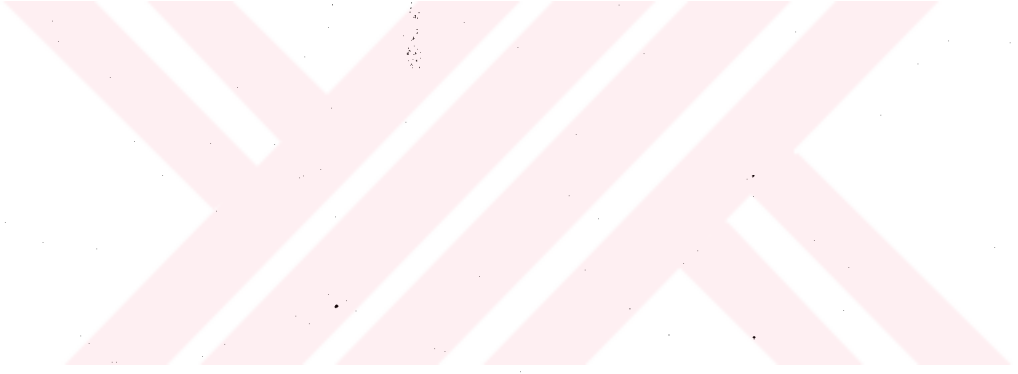
62. GÜNGÖR, H. Temel Tasar, İstanbul 1972 (I. Baskı)
63. BURKE, "Townscapes, England 1976, s.XVII. (Der: ÜZERDİM, B. a.g.e.)
64. PAPA GEORGIU, "Coutinuity and Change", Preservation in City Planning, Newyork, 1971, s. 75,76 (Der: ÜSTÜNKÖK, Ö. a.g.e.)
65. LYNCH, K. The Image of the City, MIT Press, 1975
66. WOLFE, I.D. The İtalien Townscape, London, 1963,s.4,3
67. ÇUBUK, M. - YÜKSEL, G. - KARABEY, H., "Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekanlar", Yapı Dergisi, Sayı 30, İstanbul 1979 s.43-54
68. KAPTAN, H. - KILINÇASLAN, T. - AYSU, E. PLANLAMA SÜRECİ, Enstitüler arası Ortak Çalışma Gurubu Planlama Süreci Komisyonu Çalışma Raporu, İDMMA Yerleşme Bilimleri ve Şehircilik Enstitüsü Yayını No: 2, İstanbul, Ağustos 1980
69. DPT, Çevre Sorunları Daimi Danışma Kurulu, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlıkları, Çevre Sorunları, Özel İhtisas Komisyonu, Tarihi Çevre Koruması Alt Komisyonu Raporu, Ankara 1976
70. BARANSU, B. Türkiye'de Şehirsel Yenileme Planlamasında Uygulanabilecek Bir Yöntem Araştırması, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1978, s.152
71. ELKER, C. Kentlerde Ulaşım Sistemi İçin Bir Yöntem, İ.T.Ü. Doktora Tezi, 1981, s. 28
72. BOYNUKALIN, İ. Yaya Yolları ve Yayalaştırma Teknikleri, ADMMA Geliştirme Yayınları No: 4, Ankara 1980, s. 59
73. Bkz. İslam Ansiklopedisi, 6.Cilt, Maarif Matbaası, İstanbul 1960
74. Bkz. TUĞLACI, P., Eski Türk Kentleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s.213-215
75. Bkz. Türk Ansiklopedisi, 22.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1975
76. Bkz. Yurt Ansiklopedisi, 7.Cilt, İstanbul, 1978, s. 4896-4976
77. TARIM, C., H., Kırşehir Üzerinde Tarihi Araştırmalar, Kırşehir, 1938, s. 14,8,137

78. TARIM, C., H., Kırşehir Tarih ve Coğrafya Lügatı, Kırşehir, 1940
79. TARIM, C., H., Tarihte Kırşehir - Gülşehri ve Babailer - Ahiler-
Bektaşiler, İstanbul, 1948, s. 226,2,11,66
80. TARIM, C., H., Kırşehir Ansiklopedisi, Ankara, 1960, s.13,7,70,
15,17,19
81. Bkz. ÖNDER, M., Anadolu Şehir Adları, Ankara, 1969
82. Bkz. RAMSAY, W., M., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, İstanbul,1961
83. TURAN, O., Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Dergah Yay.
Tarih Dizisi, İstanbul 1980 (3.Baskı), s. 355
84. Bkz. GENÇOSMAN, M., N., Anadolu Selçuklu Tarihi, s. 226
85. Bkz. TURAN, O., Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971
86. SENER, M., Osmanlı Toplum Yapısı, İstanbul 1969, Ant Yay. s.275-76
87. Bkz. AKDAG, M., Türkiye Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası, Ankara,1975
88. Bkz. Salname-i Vilayet-i Ankara, 1883, 1889, 1900, 1907
89. Bkz. Şemsettin Sami, Kamüs-ül-Alam, I.VI. İstanbul 1889-1899
90. Bkz. Ali Cevat , Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı,
İstanbul, 1895
91. Bkz. AKKAYAN, T., Göç ve Değişme, İstanbul 1979
92. Bkz. GİTMEZ, A., S., Dış Göç Öyküsü, Ankara, 1979
93. Bkz. ÖZÖTÜN, E., Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılası, Ankara, 1980
94. Bkz. DİE, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Birinci Aşama İlk Geçici
Sonuçları, Ankara, 1981
95. Bkz. YÜCEKÖK, A., N., Türkiye'de Dernek Gelişmeleri 1946-1968 Ankara,
1972
96. Bkz. YÜCEKÖK, A., N., Türkiye'de Örgütleşmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Ta-
banı (1946-1968), Ankara 1971
97. Bkz. TANYU, H., Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara,1967
98. Bkz. ARSEVEN, C., "Kırşehir'de İnanmalar", Türk Folklor Araştırmaları
Dergisi, C. 4, Sayı 79-81, İstanbul 1956

99. Bkz. ARSEVEN, C., "Kırşehir'de Evlenme ve Düğün Adetleri"; Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.3,S.67, İstanbul, 1955
100. Bkz. CUMBUR, M., "Ahi Gelenek ve Görenekleri Üzerine", I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt IV, Ankara 1976
101. Bkz. TURGUT, R., "Kırşehir'de Ay Hakkında İnanışlar", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.4, S.82, İstanbul 1956
102. CAHEN, C., "Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler" İstanbul, 1980, s. 198
103. Bkz. ÇAĞATAY, N., "Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları", TTK Belleteni, XLIX, S.159, Ankara, 1976
104. AVCIOĞLU, D., Türklerin Tarihi, 5. Kitap, İstanbul 1982, s. 2062
105. ÖNDER, M., Kırşehir Güldestesi, Ankara, 1976, s. 27
106. GALANTİ, A., "Ahiler ve Ankara", Ankara Tarihi, I. Kısım Tan Matbaası, İstanbul, 1950
107. GÜLLÜCÜ, S., Ahi Birlikleri, İstanbul 1977, s.102
108. SOYKUT, R., H., İnsanlık Bilimi Ahilik, Ankara 1980
109. CAFEROĞLU, A., "Kırşehir Vilayetinin Bugünkü Etnik Teşekkülüne Dair Notlar", İst.Üni.Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 2.Cilt, 1-2.Sayı, 12/1947, s. 79-96
110. Bkz. BERKSAN, H., 1970 Onaylı Kırşehir İmar Planı Raporu, İller Bankası, Ankara, 1970
111. Hamdullah Mustevfi, Nüzhet-ül Kulüp, Londra 1928, s. 99
112. Hacı Bektaş-ı Veli, Vilayetname Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, İstanbul, 1958, s.50
113. ÖRİK, N., S., Kayseri, Kırşehir, Kastamonu, İstanbul, 1955, s.48
114. ÜLGİN, S., "Kırşehir'de Türk Eserleri", Vakıflar Dergisi, No:2, 1942, s. 253-261
115. KAZMAOĞLU, M., TANYELİ, U., "1980'li Yılların Türk Mimarlık Dünyasına Bir Bakış", Mimarlık, 1966/2, Ankara

116. Bu konuda İller Bankası İmar Planlama Kayıtlarından yararlanılmıştır.

117. Bkz. YAPAR, Z., 1985 Onaylı Kırşehir İmar Planı Raporu, İller Bankası, Ankara, 1985

EK I

KORUMA-GELİŞTİRME PROJELERİ "ANALİTİK" ÇALIŞMALARI İÇİN BİR ÖRNEK:

01. GÖSTERİM: TARİHSEL DOKU 1/5000
02. " : YAKIN ÇEVRE ARAZİ KULLANIMI 1/5000
- a) Ticaret - Bürolar - Bankalar
 - b) Sosyal ve İdari Donatım
 - c) Düzenli Konut
 - d) Gecekondu
 - e) Küçük Sanayi ve Depolama
 - f) Yeşil Alanlar
 - g) Proje Alanı
 - h) Ulaşım Odakları
03. GÖSTERİM: NAZIM PLAN KARARLARI 1/5000
- a) Mevcut Merkez
 - b) Öneri Merkez
 - c) Proje Alanı
 - d) Sosyal Donatım
 - e) Yeşil Alanlar
 - f) Konut
04. GÖSTERİM: SİT ALANLARI GRUPLAMASI
- a) I. Derece Arkeolojik Alan
 - b) I. Derece Kentsel Sit
 - c) Proje Alanı
 - d) II. Derece Kentsel Sit
 - e) III. Derece Kentsel Sit
 - f) Tarihsel Ticaret Sit
 - g) Yeşil Alan
 - h) Kazıda Müze Denetimi
 - i) Sit Koruma Bölgesi
05. GÖSTERİM: FOTOĞRAF ANAHTARI
06. GÖSTERİM: ARAZİ KULLANIMI
- a) Konut
 - b) Ticaret

- c) Küçük Zanaatlar
- d) Yönetmel Yapılar
- e) Konut Ticaret
- f) Küçük Zanaat + Ticaret + Konut
- g) Küçük Zanaat + Depo
- h) Konut + Depo
- i) Küçük Zanaat + Ticaret

07. GÖSTERİM: MEVCUT T.A.K.S. ve K.A.K.S.'a Göre Yapı Yoğunluğu

- a) 2 üstü = Yüksek
- b) 1-2 = Orta
- c) 1 üstü = Düşük

08. GÖSTERİM: KAT YÜKSEKLİĞİ

- a) 4 ve Daha Fazla Kat
- b) 3 Kat
- c) 2 Kat
- d) 1 Kat

09. GÖSTERİM: YAPISAL DURUM

- a) Harap (Yıkılıp yeniden yapılması gerekli)
- b) Kötü (Köklü onarım gerekli)
- c) Orta (Hafif tamir gerekli)
- d) İyi
- e) Tescilli

10. GÖSTERİM: ALT YAPI VE YOLLAR

- a) Az Ulaşılabilirlik, çöp sorunu
- b) Ulaşılabilir, çöp sorunu
- c) Ulaşılabilir, çöp sorunu yok
- d) Mahalle çeşmeleri
- f) Çöp toplama noktaları

11. GÖSTERİM: MEVCUT UYGULAMA PLANI

- a) Yapı Adaları
- b) Yeşil Alanlar
- c) Yaya Yolları

12. GÖSTERİM: ALANIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

- a) Bölgeleme Sınırları

- b) Korunması Gerekli Yapıların Yoğunlaştığı Özel Bölgeler.
- c) Yapısal Durumları ve Mimari Özellikleri Bozulmuş Yapıların Bulunduğu Bölge.
- d) Belirli Bir Özelliğe Sahip Olmayan Yapıların Bulunduğu Bölge.
- e) Onarımları Gerçekleştirilerek Korunacak Yapılar
- f) Düzenlenecek Meydanlar
- g) Geleneksel Sokak Kaplamasına Dönüştürülecek Sokaklar

13. GÖSTERİM: YAPILARIN TARİHİ DEĞERLENDİRMESİ

- a) 19. Y.Y. Başları Olarak Tarihlendirilebilecekler
- b) Osmanlı Dönemi Mimari Özelliklerini Taşıyan Yapılar
- c) Özgün Mimari Özelliklerini Kaybetmiş Geç Osmanlı Dönemi Yapıları
- d) Cumhuriyet Dönemi Yapıları

14. GÖSTERİM: ARAZİ KULLANIMI

- a) Ticaret
- b) Konut + Ticaret
- c) Konut
- d) Yönetim Yapıları
- e) Kamu Kullanımı (Sosyal Merkezler)
- f) Yeşil Alan
- g) Dini Yapılar
- h) Tescilli Yapılar

15. GÖSTERİM: ÖNERİ ULAŞIM SİSTEMİ

- a) Yaya Yolu
- b) Taşıt Yolu
- c) Yaya Yolu + Servis Yolu
- d) Tescilli Yapılar

16. GÖSTERİM: KAMULAŞTIRILAN PLANLAR m²

17. GÖSTERİM: KAMULAŞTIRILACAK - YENİLENECEK YAPILAR

- a) Yeni Gelişmeler İçin Yıkılan Taşınmazlar
.....m²
- b) Otopark - Taşıt Yolları için Kamulaştırılan
.....m²

- c) Açık Alan, Yaya Yolları İçin Kamulaştırılan
.....m²
- d) Sosyal Hizmetler İçin Kamulaştırılan
.....m²

18. GÖSTERİM: KORUMA VE GELİŞTİRME BİÇİMLERİ

- a) Sit Düzeni
- b) Tescilli Korunacak Yapılar
- c) Tescilsiz
- d) Tümüyle Yeni Yapılaşma
- e) 42. Madde Yoluyla Yapılaşma
- f) Yeşil Alanlar

19. GÖSTERİM: KORUNMASI GEREKLİ SOKAK MOBİLYASI

- + Ağaç
- + Çeşme
- + Bahçe Duvarı
- + Dibek Taşı vb.

20. GÖSTERİM: SOKAK DOKUSU

21. GÖSTERİM: ÇIKMA BİÇİMLERİ

22. GÖSTERİM: KAPI BİÇİMLERİ

23. GÖSTERİM: PENCERE BİÇİMLERİ

24. GÖSTERİM: ÇATI ÖRTÜSÜ

- a) Alaturka Kiremit
- b) Marsilya Kiremit
- c) Beton Teras Çatı
- d) Dam (Toprak)
- e) Diğerleri

NOT: Yukarda sıralanan koruma-geliştirme amaçlı planlardaki analitik (=çözümleme) çalışması; Ankara Belediyesi ve ODTÜ Restorasyon Bölümü'nün "Ulus Tarihi Ticaret Merkezi" için yapmış olduğu koruma-geliştirme amaçlı planlama çalışmalarından örnek alınmıştır.

EK II.

ALMANYA'NIN KREUZBERG KENTİ YENİLEME ÇALIŞMALARI

Açıklayan: Direktör Prof. Hardt - Wather HAMER;

Savaş ve Berlin Duvarı'nın yapımından daha derin olarak Kreuzberği yaralayan 60'lı ve 70'li yılların yeniden geliştirim planları oldu. Bunlardan gerçekleştirilmiş olanları, kenti "tahribata" uğratan bir yaklaşımın çarpıcı kanıtlarıdır. Bu "süreç"e (prosedüre) maruz kalanlar, "Sanierung"un asıl sözcük anlamı olan "iyileştirme" yerine, o'nu kentin "bozulması" olarak algıladılar. Standartlara uygun ve pahalı konutlara, bu kez yanı başlarında bir fabrika katı olmaksızın- yer açılması uğruna -daha kullanılır durumda olan konutların yıllarca boş tutulup sonra yıkılması skandalına karşı direniş güçlendi sonunda Etkilenenlerin direnişi artan inşaat giderleri ile yıkım ve yeniden yapımı "sübvansiyone" eden kamu ponlarının kıtlaşması, yeniden geliştirim sürecini sonunda hemen hemen tümüyle sekteye uğrattı. Bu durumda 1979 yılında Berlin Meclisi'nce görevlendirilmiş olarak, "yıkık kenti kurtarmak" zorundaydık.

Meclisin görevlendirme kararına ilişkin olarak verilen reçeteler tek yanlıydı ve % 50 oranında 'model' oluşturacak yeniden imar ile kökten "modernleştirme" düşüncesine bağlanıyordu. Bu taslağa göre üç yıldan daha az bir süre içinde 15.000 insan bölgeyi terketmek zorunda kaldı. Yüzlerce işletme ortadan kaybolurdu.

Yerleşme ve işyeri olarak kent içinin böyle önü kullananlara aykırı biçimde kurtarılması mümkün değildi. Bu insanlarla birlikte bu yöntemin ana hatlarını oluşturduk; orada yaşayan ve çalışan insanların gücüne güvenecekti bu yöntem;"KORUYUCU KENT YENİLEMESİ".

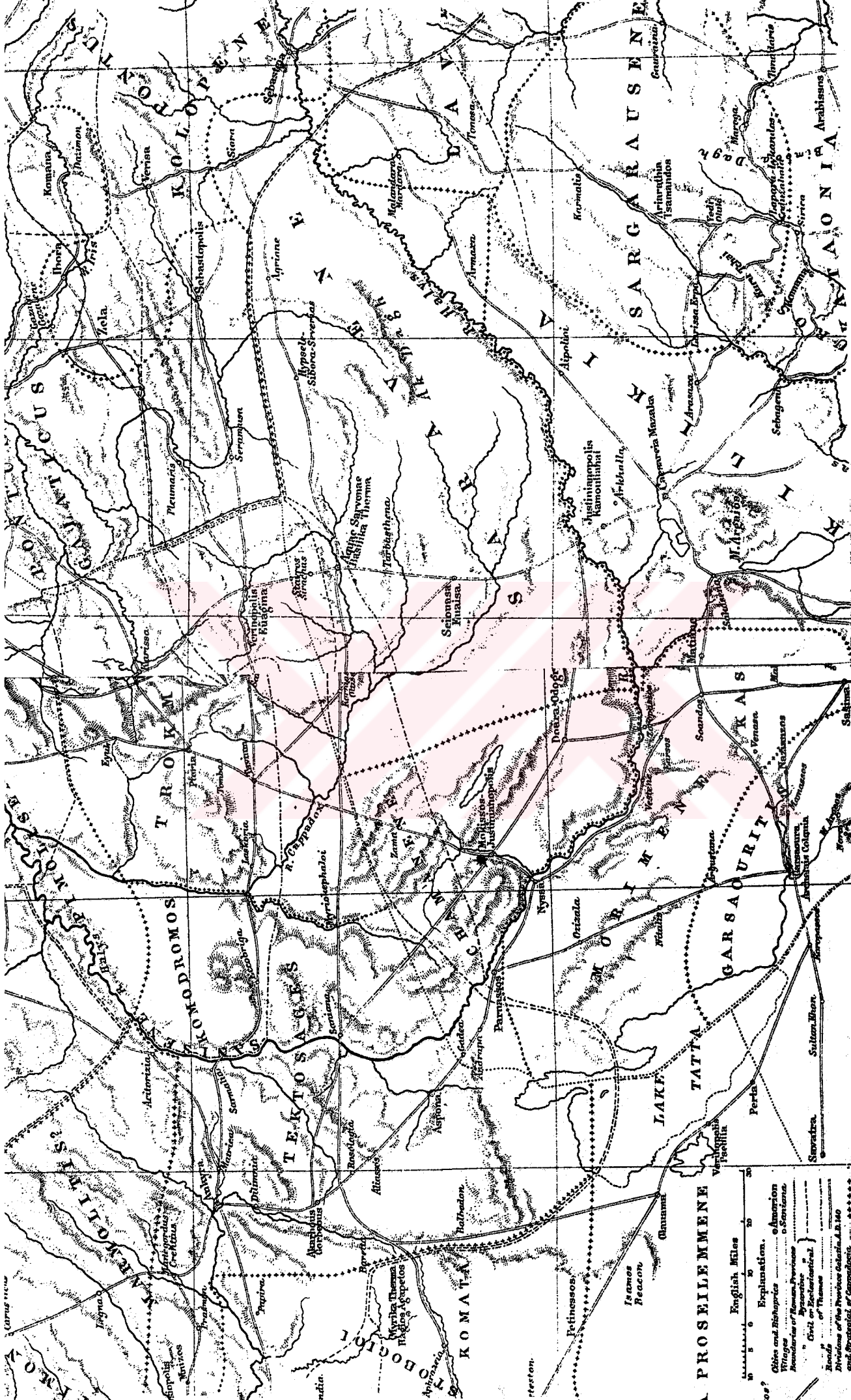
Asıl kaynağı kentin "tahribatı"na karşı direnişte yatan bu yöntemle ilişkin ana hatlar, 1982 İlkbaharında yetkili kurullar tarafından, Mart 1983'te ise Meclis tarafından resmen kararlaştırıldı.

Not: Yeniden geliştirim planları yerine "koruyucu kent yenilemesi"nin gerçekleştirilmesinde "katılım" olayı gerçekleşmiş, "imece" yoluyla kullanıcılar konutları ve diğer kentsel öğeleri kendi emekleriyle ya da birbirleriyle yardımlaşarak onarmış ve yenilemişlerdir. Yani koruyucu kent yenilemesi: kullanıcılar+mimarlar+planlama partnerleri+mal sahipleri+kent-Bölge plancıları işbirliği ile gerçekleşmiştir.

KREUZBERG KORUYUCU KENT YENİLEMESİ İLKELERİ
(Kente Daha Sevecen Bir Yaklaşım İlkeleri)

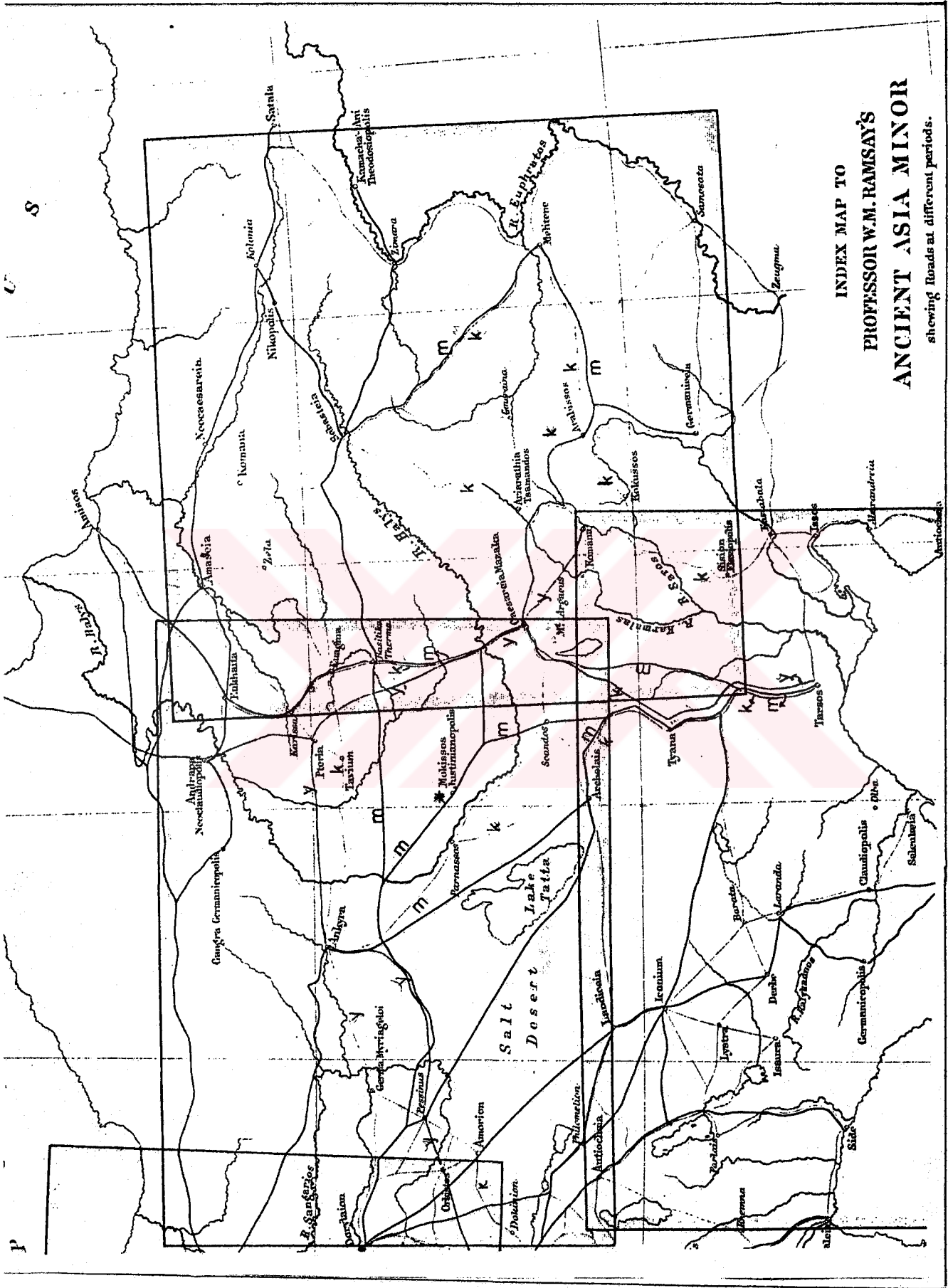
1. Yenileştirme, bölgede yaşayanlar ve işletmeleri ile birlikte ve "Üz" korunarak gerçekleştirilmelidir.
2. Planlamacılar ile planlardan etkilenenler (bölgede yaşayanlar ve işletmeleri) hedefler ve yenileme önlemleri üzerinde uyumlu, teknik ve sosyal planlamalar birbirine koşut olarak ilerlemelidir.
3. "Kreuzberg"in karakteristiği korunmalıdır; tehlikeye girmiş kent bölgesine güvenin ve iyimser tutumun yeniden canlandırılması gerekir. Binaların ana maddesini tehlikeye sokan hasarlar hemen giderilmelidir.
4. Konum planlarında yapılacak temkinli değişiklikler yeni yerleşim biçimlerini de mümkün kılmalıdır.
5. Konut ve binaların yenilenmesi aşamalı biçimde olmalı ve eklemeler azar azar yapılmalıdır.
6. İmar Durumu; az sayıda yıkım, blok içlerinin yeşillendirilmesi ve bina cephelerinin düzenlenmesi yoluyla "iyileştirilmesi"dir.
7. Cadde, alan ve yeşil saha gibi kamu tesisleri ihtiyaçları karşılayabilecek biçimde yenilenmeli ve tamamlanmalıdır.
8. Etkilenenlerin sosyal planlamaya katılım hakları ve maddi hakları düzenlenmelidir.
9. Kent yenilenmesine ilişkin kararlara kamuya açık olarak varılmalı ve bunlar mümkün olduğu ölçüde ilgili yerde tartışılmalıdır.
10. Güven yaratacak kent yenilemesinin kesin parasal dayanaklara gereksinimi vardır. Paranın çabuk ve ilgili olguya yönelik olarak harcanabilmesi gerekir.
11. Üstlenimci kuruluşlarda yeni biçimler geliştirilmelidir. "Güvenilir kişi" (yedi emin) nitelikli yeniden geliştirim üstlenimcisi görevleri, (hizmetler) ve inşaat önlemleri birbirinden ayrılmalıdır.
12. Bu taslağa dayanan kent yenilemesinin, 1984 yılı sonrası için de teminat alınmış olması gerekir.

"Projeler, veriler, planlama portnerleri" isimli yazı. Yayımlayan IBA Bauausstellung Berlin Gmbh, kent yenilemesi çalışma grubu
Yazan: Harat - Waltherr Hämer

HARITA: 1 KAPADOKYA ve MOKİSSOS - JUSTINIANOPOLIS (KİRŞEHİR)

(Kaynak: RAMSEY, W.M. Historical Geography of Asie Minor, London, 1890, s 267)

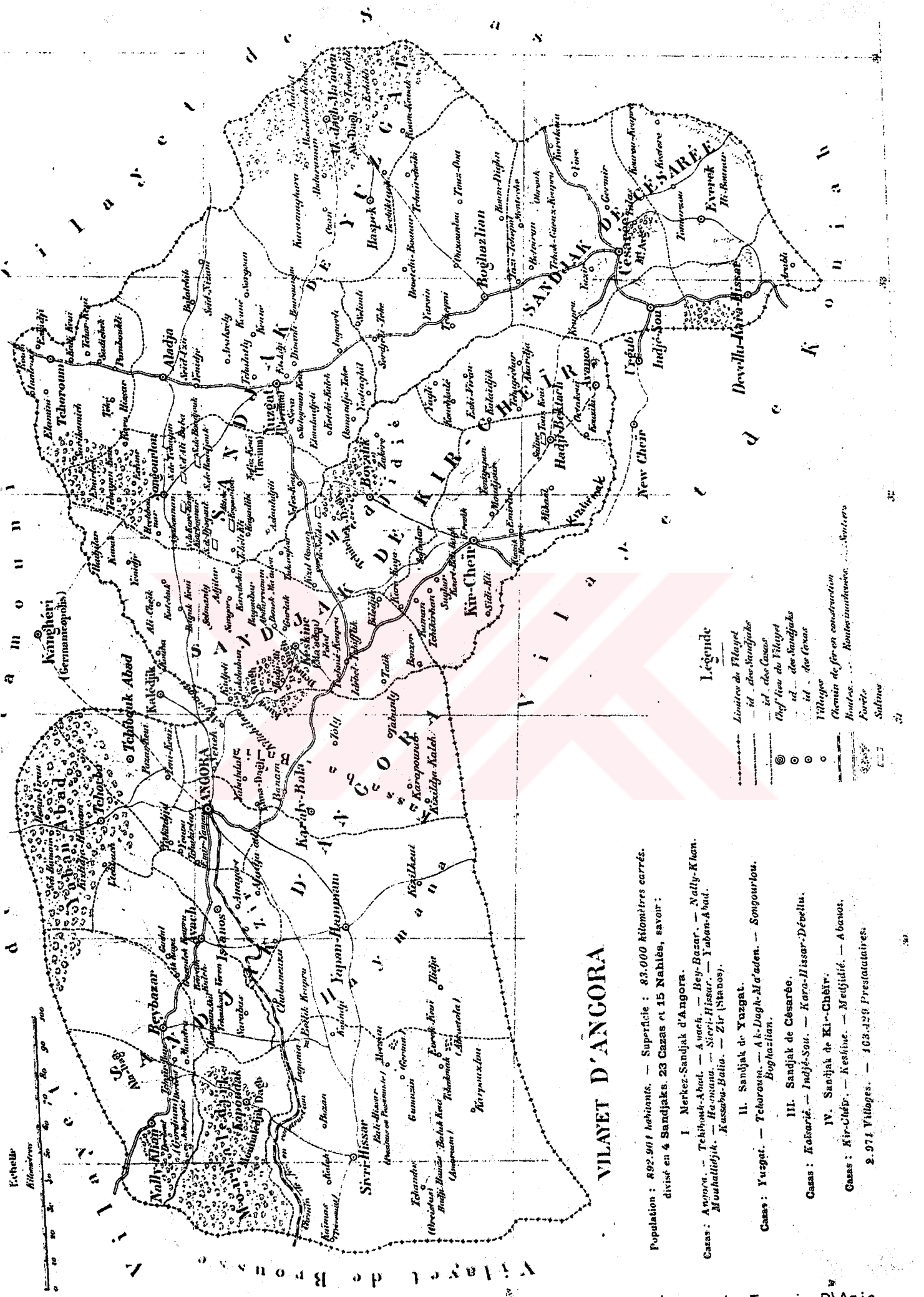

y: Grek öncesi yollar
 k: Roma dönemi yolları
 m: Bizans-Türk dönemi yolları

GÖSTERİM:

HARİTA:2 Tarihî "MOKİSSOS" (KIRŞEHİR) YOLLARI
 (Kaynak RAMSAY, W.M. Historical Geography of Asia Minor,
 London 1890)

HARİTA:2 Tarihî "MOKİSSOS" (KIRŞEHİR) YOLLARI

Population : 892,911 habitants. — Superficie : 83,000 kilomètres carrés.
divisé en 4 Sandjaks. 23 Cazas et 15 Nahies, savoir :

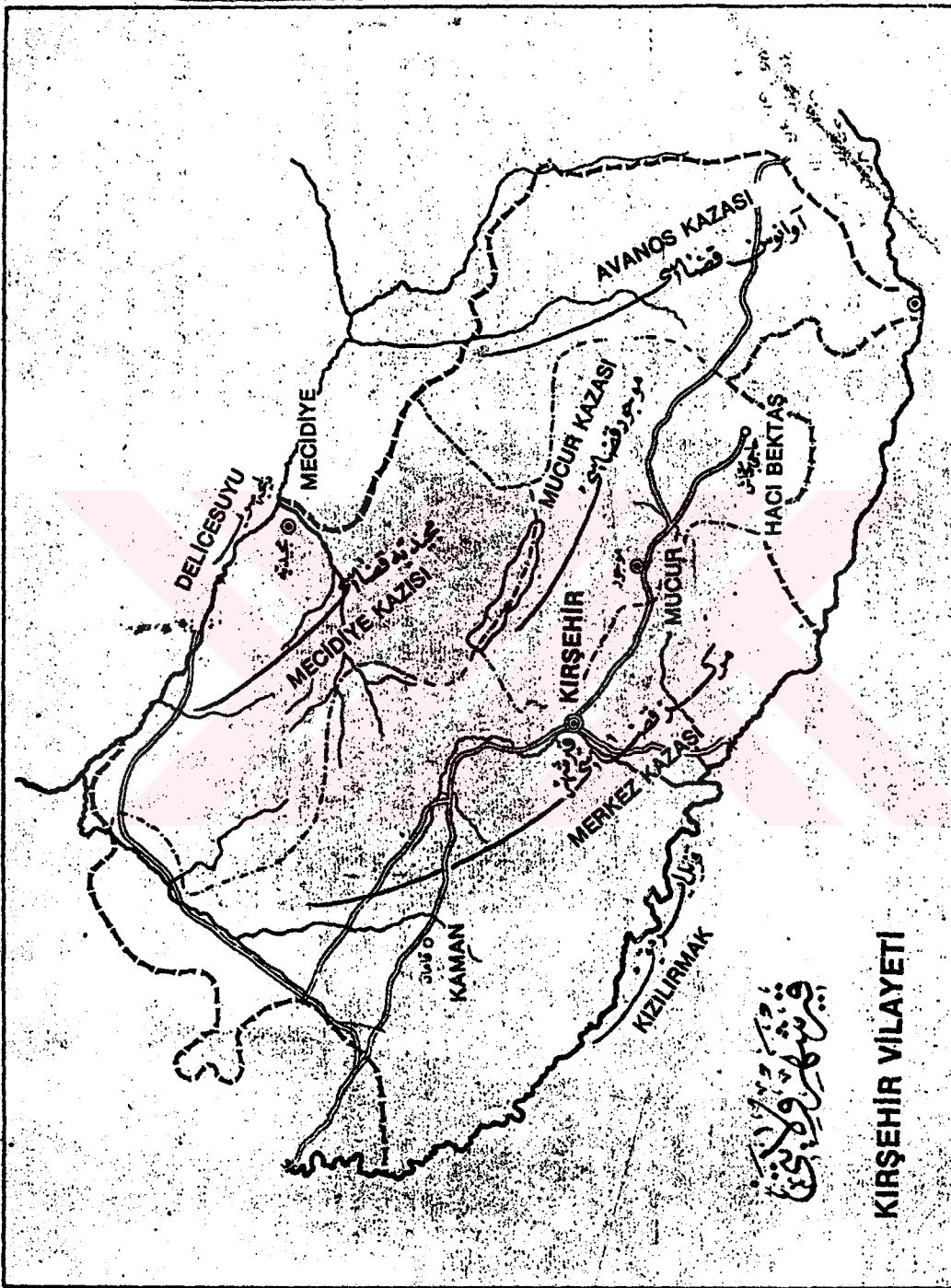
I. Merkez-Sandjak d'Angora.
Cazas : Angora. — Tehrikat-Abad. — Anach. — Bey-Bazar. — Nally-Khan.
Mouhaddidjik. — Hamana. — Sivri-Hissar. — Yaban-Abad.
Kassaba-Balla. — Zir (Stanos).

II. Sandjak de Yuzgat.
Cazas : Yuzgat. — Tehorouia. — Ak-Dagh-Al'aden. — Songourlou.
Boghazitan.

III. Sandjak de Cesare.
Cazas : Kassaré. — Indji-Sou. — Kara-Hissar-Dévellu.

IV. Sandjak de Kir-Chér.
Cazas : Kir-Chér. — Kestine. — Mejdjidé. — Abanos.
2,971 Villages. — 163,429 Prestataires.

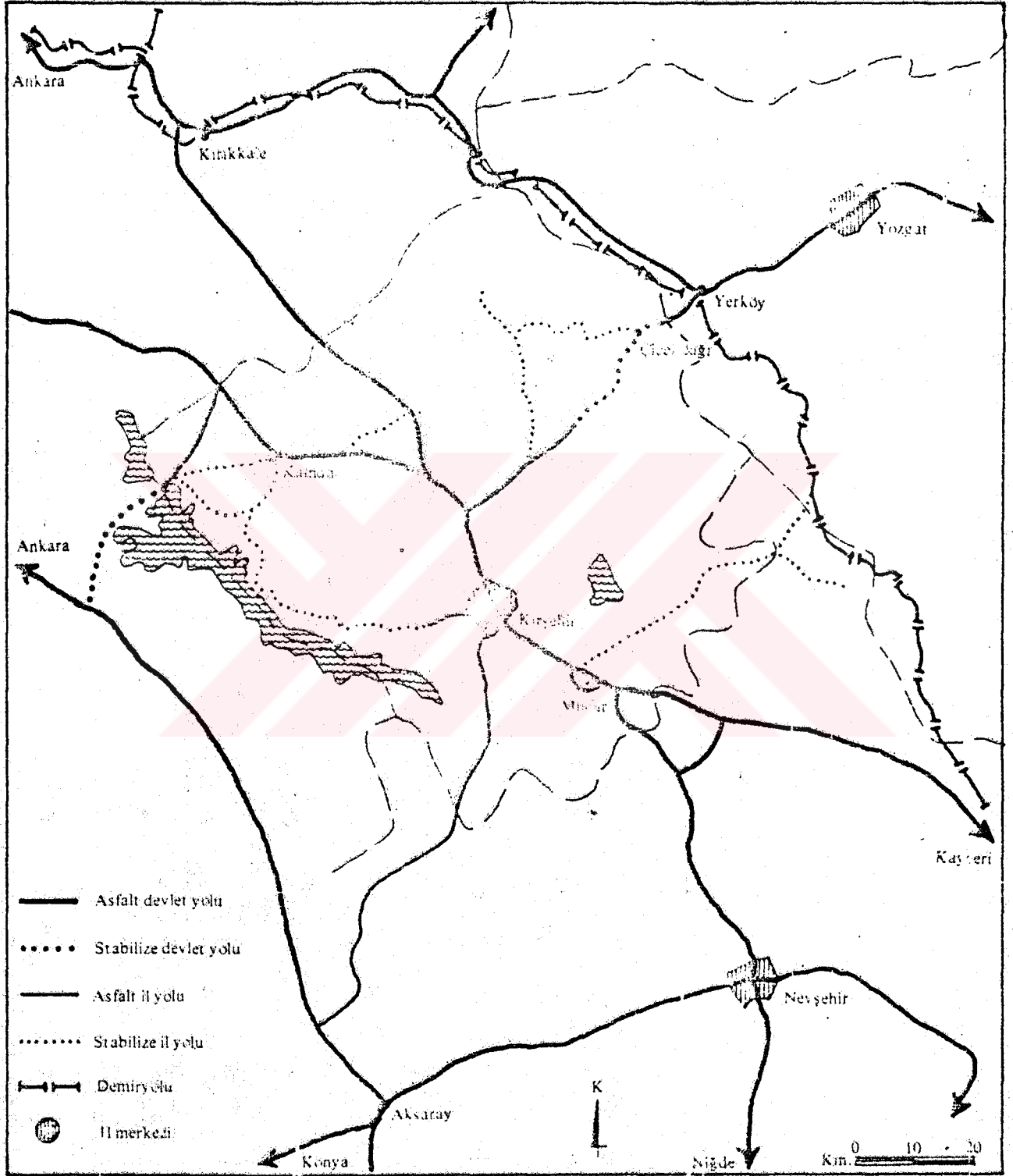
XIX YÜZYIL SONU KIRŞEHİR

HARİTA : 4

(Kaynak : TUĞLACI, P. age)

Kırşehir İli Ulaşım Haritası

Harita: S

(Kaynak: Yurt Ansiklopedisi)

Ö Z G E Ç M İ Ş

14.8.1958 yılında Ankara'da doğmuştur. 1984 yılında Ankara Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ni bitirmiştir.

Öğrencilik sırasında ve mezuniyet sonrasında çeşitli kuruluşlarda yardımcı mimar ve mimar olarak çalışmıştır.

Bunlardan bazıları :

A. ve B. Çinici Mimarlık Bürosu'na bağlı olarak T.B.M.M. Halkla İlişkiler Binası Şantiyesinde yardımcı mimar (O.Berk ile birlikte.) (1982-1983)

Kent Mühendislik A.Ş.'de tatil sitesi projelendirilmesinde büro şefi olarak ve K.K.Kh. Binası Şantiyesinde mimar. (1983-1985)

Emek Holding A.Ş.'de fabrika projelendirilmesi ve dekorasyon işlerinde büro şefi, danışman mimar. (V.Özsan ile birlikte.) (1985-1986)

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı'nda Araştırma görevlisi.(1986-1987)

Halen T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde mimar olarak çalışmaktadır.

"Kentsel Koruma" konusunda çeşitli yarışmalara katılmıştır.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi